စာရေးသူ၏အမှာ

မြန်မာနိုင်ငံတွင် တိုင်းရင်းသားလူမျိုးစုပေါင်း တစ်ရာကျော်ရှိပါသည်။ လူမျိုးအားလုံးကို ကာကွယ်ပေးရေး၊ ပံ့ပိုးမြှင့်တင်ပေးရေးသည် လိုအပ်ချက်တစ်ခုဖြစ်ပါသည်။ ယဉ်ကျေးမှုရောနှောမှု၊ နိုင်ငံရေးစုစည်းမှုများရှိတက်သော်လည်း အတိုင်းအတာတစ်ခုအထိ လူမျိုးတိုင်းမှာ ကိုယ်ပိုင်အသွင် လက္ခဏာ၊ စရိုက်၊ ယဉ်ကျေးမှုများရှိပေသည်။ ရှားပါးတိရစ္ဆာန်များ တိမ်ကောသွားမှုကိုပင် ကာကွယ်စောက်ရှောက်ပေးသော ယခုခေတ် အချိန်အခါတွင် လူမျိုးတစ်မျိုး ပျောက်ကွယ်သွားမည့် အရေးမှ အကာအကွယ်ပေးရေးသည် လိုအပ်ချက်တစ်ခုဟုတွေးမြင်ပါသည်။

လက်ရှိ ရခိုင်ပြည်၏လူဦးရေ သုံးသန်းခန့်တွင် ထက်ဝက်ခန့်ပါရှိနေသူ ရိုဟင်ဂျာများကို သမိုင်းပျောက်ကွယ်အောင်၊ တိမ်မြုပ်သွားအောင် ပြုလုပ်အားထုတ်မှုတစ်ရပ်နှင့်ရခိုင်တိုင်းရင်းသား မဟုတ်ဟုထင်ယောင်ထင်မှားဖြစ်အောင် ဝါဒဖြန့်မှုရှိနေသဖြင့် ဤလူမျိုးသည် မိမိနိုင်ငံတွင်(မြန်မာ နိုင်ငံ)တွင် ဘုံပျောက်ပြီးတစ်ဘက်နိုင်ငံမှ စားဝတ်နေရေး အကြပ်အတည်းကြောင့် ရခိုင်သို့စိမ့်ဝင်၊ ခိုးဝင်လာသူများအဖြစ် အများကရှုမြင်နိုင်သည်။ မိမိတို့နိုင်ငံတွင်းဘုံပျောက်နိုင်သည်။ ဤအခြေ အနေမျိုးမှ ကာကွယ်လိုသော ဆန္ဒဖြင့် ဤစာတမ်းရေးသားရခြင်းဖြစ်ပါသည်။ ပြည့်စုံသည်ဟု မဆိုလိုပါ။ ကျန်ရှိနေသော အကြောင်းအချက်များစွာ ရှိနိုင်သည်။ ရိုဟင်ဂျာပေါ် တစ်ဘက်စောင်း နင်း အနုတ်လက္ခဏာ သဘောဖြင့်ရှုမြင်သူများလည်း အမြင်ရှင်းလင်းသွားနိုင်သည်ဟု ယုံကြည်ပါ သည်။ ကွဲလွဲမှုမှ ညီညွတ်မှုသို့ရောက်နိုင်မည်ဟု ယုံကြည်၍ ဤစာတမ်းပြုစုရေးသားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

အဘူအာနင်

“ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို ဝေဖန်ရေးသားနေသူများ ဆင်ခြင်စရာ ”

ရိုဟင်ဂျာနှင့်ပက်သက်သည့် အမြီးအမောက် မတည့်၊ ရှေ့နောက်မညီ၊ ယုတ္တိမဲ့သည့်သမိုင်း ဆောင်းပါးများ၊ စာစောင်များတွေ့မြင်နေရသည်မှာ အချိန်ကြာပြီ။ စည်းလုံးညီညွတ်မှု ပြိုကွဲမည်၊ အချင်းချင်းစိတ်ဝမ်းကွဲစရာဖြစ်မည်ဟု တွေးတောပြီး၊ ယင်းစာပေများကို အမှားထောက်ပြခြင်း၊ ဝေဖန်ခြင်း၊ ချေပခြင်းများ မပြုလုပ်ဘဲ နေလာသည်မှာလည်း ယနေ့တိုင်ဖြစ်ပါသည်။ ထိုစည်း လွတ်၊ ဝါးလွတ်၊ အထိန်းအကွပ်မဲ့၊ ကျူးကျော်ရေးသားသော ဆောင်းပါး၊ သမိုင်းစာပေဆိုသည် များ တစ်ရက်ထက် တစ်ရက် တိုးပွါးများပြား လာသည်ကို တွေ့မြင်ရသဖြင့် ဤစာတမ်းကလေး ကို ထိုထိုသော စာပေမျိုးရေးနေသော ဆရာကြီးများ လက်ထဲရောက်စေရန် ရေးသားရခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

သူများသို့လက်တစ်ချောင်းထိုးပြလျှင် မိမိဘက်သို့ ကျန်လေးချောင်းပြန်စိုက်လာတက်သည်။ သူများသမိုင်းကိုဝေဖန်လျှင် ကိုယ်တို့သမိုင်းကား မှန်သလား၊ပီပြင်မှုရှိသလား၊ အထောက်အထား အခြေခံပြည့်စုံသလား၊ စိတ်ကူးဉာဏ်၊ ဒဏ္ဍာရီများ ရောပါနေသလား စဉ်းစားရန်ရှိပါသည်။ အချိန်ကာလသည် ပြောင်းလဲမှုများစွာရှိသည်ကို သတိပြုရန်ရှိသည်။ ရခိုင်ပြည်သမိုင်းကို အမှောင် ချထား၍ မိမိစိတ်ကြိုက် တဖက်သက်ပုံဖေါ်၍မရနိုင်ချေ။ ယနေ့ရခိုင်သမိုင်းကို ရခိုင်ပြည်သားများ အပြင်၊ ကမ္ဘာ့သမိုင်းပညာရှင်များ၊သမိုင်းလေ့လာသူများကလည်း ယခင်ခေတ်နှင့်မတူ၊ ဂဃနဏ လေ့လာရှာဖွေ ဖော်ထုတ်နေသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ သို့ဖြစ်၍ ရခိုင်သမိုင်းသည် မိမိတို့ ဆန္ဒအတိုင်းဖြစ်မလာနိုင်ဘဲ၊ သမိုင်းအထောက်အထားများ၊ခေတ်ပြိုင်သမိုင်းမှတ်တမ်းများကို အခြေခံ ၍ဖြစ်ပေါ်လာမည်ကို ကျွန်ုပ်တို့သိရှိရန်လိုပေသည်။ ကျွန်ုပ်တို့ဘက်မှ ယနေ့ရခိုင်သမိုင်း ပြုစုသူ ပညာရှင်များအား နည်းအမျိုးမျိုးဖြင့်ချဉ်းကပ် စည်းရုံးရန်ကြိုးပမ်းမှုများတွေ့ရသော်လည်း ထိုပညာ ရှင်များက ဖြစ်ရပ်အမှန်အားလုံးကို ဖုံးကွယ်မည်မဟုတ်။ လွဲချော်၍ရေးမည်မဟုတ်၊ ချဉ်းကပ်သူကို အားနာ၍ တချို့အကြောင်းအချက်ကိုထိန်ချန်ထားကောင်း ထားပေမည်။ ဖြစ်ရပ်အမှန်အားလုံး သမိုင်းကြောင်းမှန်အားလုံး ပျောက်ကွယ်မသွားနိုင်ကြောင်းကို ကျွန်ုပ်တို့ သတိပြုရမည်။

ဤစာတမ်းသည် ရခိုင်ပြည်အရေးကိစ္စ၊ ရခိုင်ပြည်သမိုင်းကြောင်းကိစ္စနှင့် ရခိုင်ရှိလူမျိုး ကိစ္စများဖြစ်နေသဖြင့် ပြင်ပစာရှုသူများက ရခိုင်ကိုပိုမို ရှင်းလင်းစွာ သိမြင်နိုင်ရန် ရခိုင်ပထဝီဝင် အခြေခံအချက်အလက်များကို ဦးစွာဖော်ပြလိုပါသည်။ ရခိုင်သည် မြန်မာပြည်မ၏ အနောက်ဖက် ရခိုင်ရိုးမနှင့်ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်ကြားရှိတောင်မြောက်ရှည်လျားသော ကမ်းမြောင်ဒေသဖြစ်သည်။ တောင်နှင့်မြောက် မိုင် ၄၂၀ ခန့်နှင့် အရှေ့အနောက် အကျယ်ဆုံးသောနေရာတွင် မိုင် ၁၀၀ ခန့် ရှိသည်။ ဧရိယာ စတုရန်းအကျယ်အဝန်းသည် မိုင်ပေါင်း ၁၄၂၀၀ ခန့်ရှိသည်။ ယခုလူဦးရေ သုံးသန်း နီးပါးရှိနိုင်သည်။ အစိုးရသန်းခေါင်းစာရင်းထုတ်ပြန်ခြင်းမတွေ့ရသေး၍ ကိန်းဂဏန်းအတိ အကျ မပြနိုင်ပါ။ မြန်မာပြည်မသို့ ပြောင်းရွှေ့နေထိုင်သူဦးရေ တော်တော်များများရှိသည့်အပြင် မူဆလင်ထဲမှပြည်ပနိုင်ငံတချို့သို့ ရွှေ့ပြောင်းသွားသူများမှာလည်း မနည်းတော့ပါ။ ရခိုင်နှင့်မူဆလင် (ရိုဟင်ဂျာ)သည် လူဦးရေ အများဆုံးလူမျိုးစုဖြစ်ကြပြီး ခန့်မှန်းခြေအားဖြင့် စုစုပေါင်း လူဦးရေ၏ ထက်ဝက်စီရှိကြမည်။ မြို၊ ခမီး၊ သက်၊ ဒိုင်းနက်၊ ချင်း၊ ကမန်၊ မြန်မာကြီးစသည်ဖြင့် လူနည်းစု များလည်း ရှိပါသည်။ ယင်းတို့အားလုံးပေါင်း သိန်းဂဏန်းမျှသာ ရှိပေမည်။ လူမျိုးစုများထဲတွင်

ရခိုင်သည် လေးမြို့ခေတ်မှစ၍ အုပ်ချုပ်သူများ ဖြစ်ခဲ့ပြီး၊ ယခုအခါတွင်လည်း နိုင်ငံရေး၊စီးပွါးရေး၊ လူမှုရေး၊ ပညာရေးအရ ပိုမိုတိုးတက်ဖွံ့ဖြိုးနေပြီဖြစ်သည်။ ရခိုင်နိုင်ငံရေးကို ချုပ်ကိုင်ထားနိုင်သည့် အပြင်၊ ရခိုင်ပြည်နယ် ဌာနဆိုင်ရာ ဝန်ထမ်းလောကကိုလည်း လွှမ်းမိုးထားနိုင်သည်။ ရခိုင်နှင့် လူဦးရေမတိမ်းမယိမ်း ရှိနေသော ရိုဟင်ဂျာကို ရခိုင်တို့က ပြိုင်ဘက်လူမျိုးစု အဖြစ်လည်းကောင်း၊ ရှုမြင်နေကြောင်း သူတို့၏စာပေအရေးအသားများ၊ သတင်းထုတ်ပြန်မှုများနှင့် နိုင်ငံရေးလုပ်ရှားမှု များတွင်တွေ့ရသည်။ ရိုဟင်ဂျာ၏ ရခိုင်သမိုင်းကြောင်းမှာ ပါဝင်ပက်သက်ခြင်းများကို တိမ်မြုပ် ထားချင်သည်။ ရိုဟင်ဂျာကို ရခိုင်သမိုင်းကြောင်းမှ ဖယ်ထုတ်ပြီး သူတို့၏အခြေခံအခွင့်အရေး မှန်သမျှကို ပိတ်ပင်တားဆီးလိုကြောင်း၊ သူတို့၏စာပေအရေးအသား များကသက်သေခံနေပါသည်။

(ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းလိမ်ကို ဝေဖန်ခြင်း၊ ဂျပန်၊ ၂၀၀၃ ခု ကိုရှုပါ)

ဂျပန်နိုင်ငံတွင် ၂၀၀၁ ခုနှစ်မှာ ဇော်မင်းထွဋ်ဆိုသူက “ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံတော် နှင့် တိုင်းရင်းသား ရိုဟင်ဂျာများ ” အမည်ဖြင့် စာအုပ်တစ်အုပ် ထုတ်ဝေခဲ့ကြောင်းသိရသည်။ ၎င်းကို ဒေါက်တာအေးချမ်း၊ ခေတ္တ–ဂျပန်နိုင်ငံက ဒဏ္ဍာရီသမိုင်းလိမ် လုပ်ကြံသမိုင်း စသည်ဖြင့် ကင်ပွန်းတပ်ထားသည့်အပြင် ရခိုင်သမိုင်းကို ကပြောင်းကပြန် ဖြစ်စေရန် အားထုတ်နေခြင်းဟု စွပ်စွဲပြီး “ ရိုဟင်ဂျာဘယ်သူလဲ ” “ **Who are the Rohingyas** ” ဟူသော အင်္ဂလိပ် မြန်မာ နှစ်ဘာသာဖြင့် ဆောင်းပါးရှည်များရေး၍ ဝေဖန်ရှုတ်ချထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ ၎င်းဆောင်းပါး များအတွက် ဖြေရှင်းချက်များ ပို့ပေးခဲ့ပြီးဖြစ်သော်လည်း တခြားနောက်ဆက်တွဲ ဝေဖန်စာများ ထွက်လာကြောင်း တွေ့သိရသည်။ ထိုဝေဖန်မှုများနှင့် ဒေါက်တာအေးချမ်း ဆောင်းပါးပါအချက် တချို့ကို သည်စာတမ်းမှာဆွေးနွေးတင်ပြလိုပါသည်။ ဒေါက်တာအေးချမ်းက သူ၏ဝေဖန်စာနိဒါန်း မှာ “ **Being a scholar, I want handle this matter (Rohingya’s History) without any prejudice or misconception** ” ဟုနိဒါန်းပျိုးထားသည်။ ၎င်းမှာ ပညာရှင်တစ်ဦးအနေဖြင့် အာဃာတနှင့်ဘက်လိုက်မှုမပါအောင် သမာသမတ်ကျကျ ဒီကိစ္စ (ရိုဟင်ဂျာ သမိုင်းကြောင်းကိစ္စ) ကို ကိုင်တွယ်ရေးသားမည်ဟု သူ့ကိုသူ ကြေငြာခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ သူကဆက်လက်၍ အထက် ရိုဟင်ဂျာ သမိုင်းစာအုပ်ကို ရေးသား(***<u>ကူးယူ တည်းဖြတ်</u>***) သည်ဟုဆိုသူ ဇော်မင်းထွဋ် ကို “**Zaw Min Htut has clearly abused the academic platform for political purpose, producing a false picture of the Arakanese History** ” ဟု စွပ်စွဲထားသေးသည်။ အဓိပ္ပါယ်ကား ဖော်မင်းထွဋ်သည် နိုင်ငံရေးရည်ရွယ်ချက်အတွက် သမိုင်းဘာသာရပ်ကို အလွဲ သုံးစား ပြုလုပ်သည်ဟုဆိုလိုသည်။

ဒေါက်တာအေးချမ်း၏ အထက်ဆောင်းပါးမှာပါသလို၊ သမိုင်းဘာသာရပ်ကို အလွဲသုံးစား ပြု သူမှာ ဇော်မင်းထွဋ်မဟုတ် ဒေါက်တာအေးချမ်းကိုတိုင်ပင်ဖြစ်ကြောင်း သူ့ဆောင်းပါးက သက်သေခံနေပါသည်။ ပညာရှင်ဟူသော ဂုဏ်သိက္ခာကို မထောက်မညှာဘဲ၊ အခြေအမြစ်မရှိသော၊ အဖြစ်မှန်နှင့်လွဲမှားသော အကြောင်းအချက်များကို ဒေါသ၊မောဟလွှမ်းမိုးသော အသုံးအနှုံးများဖြင့် သူ့ဆောင်းပါးကိုရေးထားကြောင်းတွေ့ရသည်။(အသေးစိတ်ကို အဘူအာနင်၏ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်း အပေါ် စောဒကတတက်နေသူများ သို့ ဖြေရှင်းချက်တစေ့တစောင်း၊ ၂၀၀၃ မှာ ရှုပါ)။ သူကိုးကား ရည်ညွှန်းသော အထင်ကရ သမိုင်းပညာရှင်တစ်ဦးကိုပင် အလွဲသုံးစားပြုထားကြောင်း၊ လွဲမှားစွာ

ကိုးကားထားကြောင်း တွေ့ရသည်။ ဒေါက်တာအေးချမ်းက ၁၉ ရာစုနှောင်းတွင် မြန်မာနိုင်ငံ ရှေးဟောင်းသုတေသန အရာရှိဖြစ်ခဲ့သူ **Emile Forchammer** အား မိမိနိုင်ငံရေးဦးတည်ချက်၊ ရည်ရွယ်ချက်ကို အထောက်အကူပြုစေရန် မူရင်းစာအုပ်ပါ အကြောင်းအချက်ကို ပြင်ဆင်၍ အောက်ပါအတိုင်းကိုးကားထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

" We should recall what the great archeologist Emile Forchhammer, seeing the persistent flights of the immigrants from the adjacent areas of British India, predicted, " This land of great prophesies, Arakan, the Plestine of farther East. (forchhammer, 1891,1)"

" **Forchhammer** ၏ မူရင်းစာအုပ်ပါ ဝါကျမှာ **Only another foretelling fulfilled in this land of great prophesies, Arakan, the plestine of farther East** ဟုသာပါရှိပေသည်။ ဒေါက်တာအေးချမ်းက ဝါကျတစ်ကြောင်းတည်းက ရှေ့ကအပိုဒ်၌ **"Only another foretelling fulfilled in"** ဆိုသည့် အပိုဒ်ကို **"seeing the persistent flights of the immigrants from the adjacent areas of British India"** ဟူသောသူ၏ နိုင်ငံရေးဦးတည်ချက်ဖြင့် မိတ်ဆက် ဖြည့်စွက်ပေးသော စာပုဒ်ဖြင့် အစားထိုးသည်။ သို့ဖြင့် **Forchhammer** ၏ ဆိုလိုခြင်းနှင့် ဒေါက်တာအေးချမ်း၏ ဆိုလိုခြင်း တခြားစီ ဖြစ်သွားသည်။ **Forchhammer** ၏ မူရင်း စာအုပ်ပါ " **Only another foretelling fulfilled in this land of great prophesies, Arakan,** " ဟူသော စကားမှာ နိုင်ငံရေး၊ လူမျိုးရေး၊ လူဦးရေ ရွှေ့ပြောင်းဝင်လာ ရေး တို့နှင့် လုံးဝမသက်ဆိုင်ပါ။ ဒေါက်တာအေးချမ်းက မကြာမီ ကာလတွင် ရခိုင်သည် တိုင်းတပါးမှ လူများစိမ့်ဝင်လာ၍ ပါလစ္စတိုင်းကဲ့သို့ ဖြစ်သွားမည်ဟု ၁၉ ရာစုက ပညာရှင် **Forchhammer** က ဟောကိန်းထုတ်ခဲ့ကြောင်း အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုပြခြင်း ဖြစ်သည်။ ဒေါက်တာ အေးချမ်း သည် ရခိုင်ကို ဂျူးနှင့်နှိုင်းလိုသလား၊ ပါလစ္စတိုင်း အာရပ် နှင့် နှိုင်းလိုသလား မသိပါ။ ကိုယ်ပြည်မှ တိုင်းတပါးသားများ(ကုလားများ)ဝင်လာ၍ မိမိတို့နိုင်ငံမဲ့ဘဝ ရောက်နိုင် သည်ကို **Forchhammer** က သတိပေးထားရှိကြောင်းဟု နိုင်ငံရေး သတိရှိစေလိုခြင်း၊ နိုင်ငံရေး မီးမောင်းထိုးပြလိုခြင်း ကတော့ သေချာပါသည်။ **Forchhammer** က အိန္ဒိယမှ ကုလားများ ရခိုင်ပြည် ဝင်လာခြင်းနှင့် ပက်သက်၍ အငွေ့အသက်မျှ မရေးခဲ့ပါ။ သူသည် ရှေးဟောင်း သုတေသန အရာရှိဖြစ်ခဲ့သည်။ ရှေးဟောင်းဘုရား ပုထိုးများနှင့် သက်ဆိုင်သော ဘာသာ၊ ယဉ်ကျေးမှုနှင့်ဆိုင်သော စကားကိုသာ သူရေးခဲ့သည်။ သူ၏အထက်အကြောင်းနှင့် ရေးသား ခြင်းကား

> ဗုဒ္ဓမြတ်စွာဘုရား အသက်ထင်ရှားရှိစဉ်က ရခိုင်ပြည်သို့ ဒေသစာရီ ကြွချီတော်မူခဲ့သည်။ ရခိုင်ပြည်တွင် ဗုဒ္ဓသာသနာ နှစ်ပေါင်း ငါးထောင်ကျော်ထွန်းကား တည်တံ့မည်။ ရခိုင်သည် ဗုဒ္ဓသာသနာ၏ အထွတ်အမြတ် အချက်အချာနေရာဖြစ်မည်။ ဗုဒ္ဓဘုရား ပုထိုးများ မြို့အနှံ့၊ နယ်အနှံ့မှာ ပြန့်ပွါးမည်ဟု ဗုဒ္ဓက ဟောကိန်း ဗျာဒိတ်ထုတ်ထားခဲ့သည်" ဟု ရခိုင်သမိုင်းမှာ ပါရှိသည်။ ထို ဟောကိန်း ဗျာဒိတ် ယခုအခါ မှန်ကန်ကြောင်း တွေ့ရသည်။ နှစ်ပေါင်း နှစ်ထောင့်ငါးရာကျော်သွားသော်လည်း ရခိုင်တွင် ယနေ့နေရာအနှံ့တွင် ဗုဒ္ဓဘုရား ပုထိုးများ တွေ့ရသည်။ ဘုရင်အဆက်ဆက်က ခေတ်အလိုက် ဘုရားပုထိုးများတည်ထားခဲ့သည်။

အဟောင်းများကို ပြုပြင်ထိန်းသိမ်းလာခဲ့သည်။ မဟာမုနိ ရုပ်တုတော်ကို အမရပူရသို့ ရွှေ့ပြောင်းယူသွားခြင်းသည်လည်း ခေတ္တမျှသာဖြစ်ပြီး ရခိုင်ပြည်သို့ ပြန်လည်ရောက်ရှိမည်ဟုရခိုင်ပြည်သားများကယုံကြည်ထားသည်ဟု ရှင်းပြခြင်းသာဖြစ်သည်။

Forchhammer က အထက်ပါအတိုင်းရှင်းလင်းပြီး ၄င်းအကြောင်းအချက်များသည် ဂျူးတို့၏ခံယူချက်နှင့်တူညီကြောင်း နှိုင်းယှဉ်ပြခြင်းဖြစ်ပါသည်။ ဂျူးတို့က Plestine သည် သူတို့၏ သာသနာထွန်းကား တည်တံ့မည့်နေရာ၊ ဘုရားသခင်က သူတို့အတွက် ရွေးချယ်ပေးထားသောနေရာ၊တနေ့ကျယင် ကမ္ဘာအနှံ့မှဂျူးများပြန်လည်ဆုံစည်းကြမည့်နေရာဟု ခံယူသည်။ သူတို့ ကျမ်းဂန်မှာ ထိုသို့ဟောကိန်းဗျာဒိတ်ထုတ် ထားရှိသည်ဟု ယုံကြည်သည်။ ဂျူး ကျမ်းဂန်လာဟောကိန်းနှင့် ရခိုင်မှာ ဗုဒ္ဓ၏ဟောကိန်းဗျာဒိတ်တူညီပြီး ဂျူးနှင့် ရခိုင်တို့၏ ဘာသာရေး ခံယူချက်လည်းတူညီကြောင်း နှိုင်းယှဉ်ကြခြင်းဖြစ်သည်။ Plestine တွင် ဂျူးသာသနာ ထိုစဉ်အခါ ထိ ထွန်းကားတည်တံ့နေသလို ဗုဒ္ဓဟောကိန်းအတိုင်း ရခိုင်မှာလည်းနှစ်ပေါင်း နှစ်ပေါင်းနှစ်ထောင့် ငါးရာပင် ကျော်လွန်လာသော်လည်း ဗုဒ္ဓဘာသာ တက်ရှိုင်းစွာ ထွန်းကားလျှက်ရှိသည်ကို **Only another foretelling fulfilled in this land of great prophesies, Arakan, the plestine of farther East** ဟု အရှေ့ဖျားက ပါလစ္စတိုင်းဟု နှိုင်းယှဉ်ရေးသားခြင်းသာဖြစ်သည်။ ဤသို့ နှိုင်းယှဉ်တင်စား ရေးသားမှုတွင် နိုင်ငံရေး၊ လူမျိုးရေး အငွေ့အသက် လုံးဝမပါ။ နယ်စပ်ရှိ ဗြိတိသျှပိုင် အိန္ဒိယမှ လူများ အဆက်မပြတ်ဝင်လာသည်ကို မြင်၍ ရခိုင်သည် အရှေ့ဖျားမှ ပါလစ္စတိုင်း ဖြစ်မည်ဟု **Forchhammer** က ရေးသားခဲ့သည်ဟု ဒေါက်တာအေးချမ်း က ကိုးကားခြင်းမှာ သမိုင်းပညာရှင်တစ်ဦးကို မိမိရည်ရွယ်ချက်အတွက် ခုတုံးလုပ်ခြင်းသာဖြစ်သည်။ ထိုစဉ် ၁၉ ရာစုက ယနေ့ ဂျူးနှင့် ပါလစ္စတိုင်းအာရဗ်တို့ပြဿနာနှင့် ဒုက္ခသည် ပြဿနာများလည်းပေါ်ပေါက်ခဲ့ပါ။ အစ္စရေးနိုင်ငံဟူ၍လည်း မရှိခဲ့ပါ။ နိုင်ငံရေး ရည်ရွယ်ချက်အတွက် သမိုင်စာပေ စကြ်န်ကို အလွဲသုံးစားပြုသူမှာ ဒေါက်တာအေးချမ်း သာဖြစ်သည်။ဒေါက်တာအေးချမ်း က သူ့ဆောင်းပါး၏နိဒါန်းမှာ မိမိကိုယ်ကို ပညာရှင်တစ်ဦးအနေဖြင့် ဘက်မလိုက်ဘူး၊ ဥမာသမတ်ကျကျ ကိုင်တွယ်ရေးသားမည်ဟု ဖေါ်ပြထားလျက်နှင့် ယခုကဲ့သို့မှားယွင်းစွာ၊ လွဲမှားစွာ အဓိပ္ပါယ် ကောက်နုတ်တင်ပြခြင်းကို ပြန်လည်သုံးသပ် ဆင်ခြင်ပါလိမ့်မည်ဟု ယုံကြည်ပါသည်။ **Pamela Gutman** ကိုလည်း တလွဲအလွဲ သုံးစားပြုထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ သူက **" The sculptural scruitiny of leading archeclogists and art historians has(?) proved that the earliest inhabitants of Arakan were of Mongoloid stock (Pamela Gutman, 2001, 5)** ဟု ရေးဟောင်း သုတေသနပညာရှင်များက ခေတ်ဦး ရခိုင်လူဦးရေသည် မွန်ဂိုလွိုက် များဟု ရေးခဲ့ကြောင်း ကို ကိုးကားပြသေးသည်။ သို့သော် သူညွှန်းသော စာအုပ်၊ စာမျက်နှာမှာ **"We cannot be sure who the earliest inhabitants of Arakan were. Most probably they included some minority groups still surviving in the remoter areas the Chin, the Mro and thhe Sak. The dominant group today, the Rakhing, appear to have been an advance guard of Burmans who began to cross the Arakan Yoma in the ninth century"** ဟုပါရှိသည်။ ရှေးဦး ရခိုင်ပြည်သားများ ဘယ်သူလဲမသေချာ။ မြို၊ခမီး၊ သက် လူနည်းစုများ အပါအဝင် ဖြစ်နိုင်သည်။ သို့သော် လွှမ်းမိုးနေသော ယနေ့ရခိုင်က ၉ ရာစုမှာမှ ရခိုင်သို့ရောက်ရှိသည်။ ၄င်းတို့သည်ရှေ့ပြေးမြန်မာ တပ်ဦးဖြစ်သည်ဟုရှင်းလင်းထားရာ ရခိုင်ပြည်၏ မူလပြည်သူ

များ ယနေ့ရခိုင်သားများ မည်သို့ဖြစ်မည်နည်း။ ရခိုင်ပြည်ကို ထိုစဉ်ကရခိုင်ဟုပင်မခေါ်ခဲ့ပါ။ ဓညဝတီ၊ ဟရိကီလား၊ ဝေသာလီစသည်ဖြင့်သာ ခေါ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။

ရိုဟင်ဂျာသမိုင်း ရေးသားမှုကို သမိုင်းလိမ်ဟု ကြော်ငြာမောင်းခတ်ရာတွင် ရခိုင်သမိုင်း၏ လိမ်ကွက်၊ မြှုပ်ကွက်၊ လှည့်ကွက်များ အလိုအလျောက်ပေါ်လာခြင်းဖြစ်သည်။ သမိုင်းပညာရှင်များ မသိကျိုးကျွန်ပြုထားသော၊ ရခိုင်သမိုင်း၏ လျှို့ဝှက်ချက်များ၊ မြှုပ်ကွက်များ၊ ဒဏ္ဍာရီဆန်ဆန် သမိုင်းများ၊ ယနေ့သိပ္ပံနည်းကျကျ လေ့လာသော သမိုင်းစာပေ ရေစီးကြောင်းမှာ ဘူးပေါ်သလို ပေါ်နေသည်။ ထို့ကြောင့် ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို သမိုင်းလိမ်ဟု အသားလွတ်ဝေဖန် မီးမောင်းထိုးပြသူများသည် ဆင်ခြင်ရန်လိုအပ်ပေသည်။ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို ပျက်လိုပျက်ငြား ပြုလုပ်မှု၊ လွဲမှားစွာရေးသားတင်ပြမှု၊ ဝေဖန်ရှုတ်ချမှုများ လွတ်လပ်ရေးအကြိုကာလ ကစတင်သည်။ မဆလ ကာလမှာ ပို၍အရှိန်မြင့်လာသည်။ ယခုအချိန်မှာ တဆင့်ထက် အားကောင်းလာကြောင်း တွေ့ရသည်။ နေ့မြင့်လေ အရူးရင့်လေပုံစံမျိုးဖြစ်နေသလားမသိပါ။ ယခုအခါ နိုင်ငံတကာ သတင်းမီဒီယာများကိုပါ သုံး၍လှုပ်ရှားနေကြောင်းတွေ့ရသည်။ ၎င်းသည် ရိုဟင်ဂျာ၏ နိုင်ငံရေး၊ စီးပွါးရေး၊ လူမှုရေး၊ ပညာရေးအားနည်းချက်များကို အခွင့်ကောင်းယူ၍ အမြတ်ထုတ်ရန်ကြံဆောင် ခြင်းပင်ဖြစ်နိုင်သည်။ လူမျိုးတစ်မျိုး၏ အားနည်းချက်၊ မသိနားမလည်းမှုများကို ခုတုံးပြုအမြတ် ထုတ်ခြင်းသည် ဒီမိုကရေစီ အလေ့အကျင့်မဟုတ်ပါ။ ကိုလိုနီခေတ်မှာ အိန္ဒိယမှ လူများအတော် မသက်ဝင်လာခဲ့ခြင်း၊ ယနေ့ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှာ မြန်မာထက် လူဦးရေများပြားခြင်းသည်။ ရခိုင်မှာ ရိုဟင်ဂျာများ ခေတ်ဦးသမိုင်းအစကစ၍ ယနေ့အထိရှိနေခြင်းနှင့် မည်သို့မျှဆက်စပ်မှု မရှိပါ။ ယင်းတို့သည် ရိုဟင်ဂျာကို နိုင်ငံခြားအရောင်တင်၊ ပြသရန် ဆင်ခြေများသာဖြစ်သည်။

၁၉၉၃ ခုတွင် ဦးကျော်ဇံသာက **" Background paper on the Rohingya problem"** စာတမ်းတစ်ခုကိုရေးသားခဲ့ပြီး ဦးခင်မောင်စောက **" The Rohingya, who are they? The origin of the name Rohingya"** ဟုစာတမ်းတစ်ခု ဂျာမဏီနိုင်ငံ မြန်မာဆိုင်ရာ ညီလာခံတစ်ခုမှာ တင်ပြဘူးပါသည်။ ၁၉၉၂ ခု၊ဖေဖော်ဝါရီ၊ ၅ ရက်မှာ ဦးကျော်မင်းရွှေက **Asia Week Magazine** မှာ **" Rakhings and Rohingyas"** ဟူ၍ရေးသားခဲ့ကြောင်း တွေ့ရသည်။ ၁၉၉၄ ခု၊ဩဂုတ်လ ကလျာမဂ္ဂဇင်းမှာ ရိုဟင်ဂျာများ ရခိုင်မြောက်ပိုင်းတွင် နှစ်ပေါင်းရှစ်ရာကျော်ရှိနေပြီး ထိုဒေသမှာ မူဆလင်စစ်ခေါင်းဆောင်များ တဘက်ကမ်းမှလာ၍ အခြေဆိုက်ခဲ့ပုံရသည်။ မူဆလင်အမည်ဖြင့် ကုလားမင်းများရှိခဲ့ကြောင်း၊ ၎င်းတို့က အင်းဝဘုရင်နှင့်လည်း မိတ်သဟာသဖွယ် ရှိခဲ့ကြောင်း၊ ဒေါက်တာသန်းထွန်းကရေးသားခဲ့ဘူးသည်။ ထိုဆောင်းပါးကိုထုချေ၍ လေ့လာသူတစ်ဦးအနေဖြင့် ၁၉၉၅ ခု၊ ဇူလိုင်လထုတ်၊ ရပ်ရှင်တေးကဗျာ မဂ္ဂဇင်းမှာ ဖြေရှင်းသင့်သော် သမိုင်းအမြင်မတူမှုများ ဟူသော် ဆောင်းပါးတစ်ပုဒ်နှင့် ၁၉၉၆ ခု၊ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် " ရခိုင်သဟာယအသင်း(ရန်ကုန်) မဂ္ဂဇင်း" စာစောင်အမှတ်(၂)မှာ မောင်းတော်သားဆိုသူက " အနောက်တံခါးမှ ဝင်လာသူများ အပေါ် သမိုင်းအမြင်" ဟူသော် ဆောင်းပါးတို တစ်ပုဒ်ရေးသားခဲ့ကြောင်းတွေ့ရပေသည်။

ခြုံငုံပြောရလျှင် အထက်ဆောင်းပါးများအားလုံးသည် ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းသည် သမိုင်းလိမ်၊ လုပ်ကြံဖန်တီးထားသော သမိုင်းဟု ထုချေရှင်းလင်းရန် အားထုပ်ခြင်းဖြစ်သည်။ ရိုဟင်ဂျာ ဆိုသူများ

တဘက်(အိန္ဒိယ) ယခု ဘင်္ဂလာဒေ့ရှ်ဘက်မှ စိမ့်ဝင်လာသူများဟု အကြောင်း အမျိုးမျိုးပြ ဆင်ခြေအရပ်ရပ်ပေးပြီး ရှင်းလင်းခြင်းဖြစ်ပါသည်။ ရိုဟင်ဂျာဘက်ကလည်း ဤဝေဖန် မှုများ၊ ချေပမှုများ၊ ရှုတ်ချရေးသားမှုများ အကြောင်းအကျိုးညီညွတ်မှုမရှိကြောင်း၊ ရေသားမှုများ ရှေ့နောက်မညီကြောင်း၊ သမိုင်းကိုးကားချက်များ မူရင်းနှင့်မတူ တလွဲအဓိပ္ပါယ်ကောက် ရေးသား လာကြောင်း၊ စိတ်ကူဉာဏ် ဒဏ္ဍာရီများကို ရခိုင်အစဉ်အလာသမိုင်းအမြင်၊ အယူအဆဟု ဖေါ်ပြပြီး ရေးသားနေကြောင်းများကို ထုချေရှင်းလင်းမှုများရှိခဲ့သည်။ ထိုသို့ရှင်းလင်းခဲ့သော် စာတမ်းများတွင် ၁၉၉၆ ခုနှစ်တွင် “ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းပေါ် အမြင်မတူမှုများ ဖြေရှင်းရေးသို့ ဦးတည်လျက် ” ဟူသော် စာတမ်းကိုလည်းကောင်း၊ ၂၀၀၀ ခုနှစ်တွင် “ တိမ်မြုပ်နေသော် ရခိုင်ပြည် တစေ့တစောင်း ” ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ ရေးသားရှင်းလင်းခဲ့ပေသည်။ သို့သော် ထိုရှင်းလင်းချက် များတွင် သမိုင်းဆရာကြီး အကျော်အမော်များ၏ အမြင်များ၊ ကျောက်စာအထောက်အထားများ၊ ခေတ်ပြိုင်သမိုင်း မှတ်တမ်းများ ပါဝင်သော်လည်း ဝေဖန်သူများကျေနပ်လက်ခံပုံ မပေါ်ပါ။ ဦးခင်မောင်စောက မြန်မာ့သမိုင်းကို အထူးပြုလေ့လာနေသူ **Martin Smith** အား ဆန်ကောလောက်မှ စောက်မနက်သောဉာဏ်ဖြင့် သမိုင်းရေးသားခဲ့သည်ဟု ရှုတ်ချထားသည့်အပြင် လေ့လာသူတစ်ဦးဆိုသူနှင့် မောင်းတောသားဆိုသူက ဒေါက်တာသန်းထွန်းကို ရခိုင်သမိုင်းကို စေ့ငုံစွာမသိဘဲ ရမ်းတမ်း၍ သမိုင်းရေးနေသည်ဟု အပြစ်တင်ထားသည်။ ရိုဟင်ဂျာဘက်မှ ထုချေ ရှင်းလင်းသည်ကို လက်ခံမည်မှာ ဝေးစွာ။

၂၀၀၃ ခုနှစ်တွင် ဂျပန်ပြည်မှာ ထုတ်ဝေသော ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းစာအုပ်တစ်အုပ်ကို ဒေါက်တာအေးချမ်းအပါအဝင် လူငယ်တစ်စုက ဝိုင်းဝန်းရှုတ်ချပြီး “ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းလိမ်ကို ဝေဖန်ခြင်း ” “ **Who are the Rohingyas** ” စသည်ဖြင့် စာအုပ်နှင့်ဆောင်းပါးများ ထုတ်ဝေရေး သားလာကြောင်းတွေ့ရသည့် စာအုပ်တွင် အထက်ပါဆောင်းပါးတချို့ကိုလည်း တည့်ထားကြောင်း တွေ့ရသည်။ ၎င်းဝေဖန်မှုအားလုံးကို ခြုံငုံ၍ “ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းပေါ် စောဒကတက်သူများသို့ ရှင်းလင်းဖြေကြားချက် တစေ့တစောင်း” ဟူ၍ စာတမ်းတိုတစ်ခုကို ပို့ပေးပြီးဖြစ်သည်။ တိုတိုနှင့် လိုရင်းကို ယဉ်ကျေးသိမ်မွေ့စွာ ရေးသားသောလည်း ဝေဖန်သူများ၏ ဦးတည်ချက်ကိုပြောင်းစေ မည်မထင်ပါ။ ရခိုင်သမိုင်းကို မိမိတို့ထက်ပို၍ ဘယ်သူမှမသိနိုင်ဟု ခံယူထားသူများဖြစ်သော ကြောင့်ဖြစ်သည်။ အပြန်အလှန်ရေးသားထုချေခြင်း၊ ဝေဖန်ရှုတ်ချ၍ ရေးသားခြင်းသည် အချင်းချင်း အတွင်း လိုလားအပ်သော် အရာမဟုတ်ပါ။ ထိုသို့ အပြန်အလှန် ဝေဖန်ခြင်း၊ ရှုတ်ချ ခြင်း၊ အပုပ်ချခြင်း၊ အပြစ်ရှာခြင်းတို့သည် အကျိုးယုတ်စေသည်သာဖြစ်သည်။ အတက်နိုင်ဆုံး ရှောင်ကြဉ်လိုပါသည်။ သို့သော် ရိုဟင်ဂျာအပေါ် လက်လွတ်စပယ်ရေးသားမှုများ၊ ကျူးကျော်စော် ကားပြီးဝေဖန်မှုများ အတိုင်းအတာလွန်နေ၍ ယခုအပြန်ရေးသားဖြေကြား ရှင်းလင်းရခြင်းဖြစ်သည်။

ဒီကြားမှာ မိတ်ဆွေတစ်ယောက်က စာအုပ်တစ်အုပ်ကို ပေးလာသည်။ ရခိုင်ဒီမိုကရေစီ တပ်ပေါင်းစု အမည်ရှိ နိုင်ငံရေးပါတီတစ်ခုက ထုတ်ဝေသောစာအုပ်ဖြစ်ပါသည်။ စာအုပ်အမည်မှာ “ ရခိုင်မှ ဘင်္ဂလီများနှင့် သူတို့၏သမိုင်းပြဿနာ ” ဖြစ်သည်။ နိုင်ငံရေးပါတီတစ်ခုက ထုတ်ဝေ သဖြင့် သမိုင်းမှန်ဟု မပြောနိုင်၊ နိုင်ငံရေးစာပေတစ်ခုသာဖြစ်မည်။ နိုင်ငံရေးသမားများ၏ ဆန္ဒများ ပါဝင်မည်။ သမိုင်းဆိုသည် အဂတိတရား ကင်းရှင်းရသည်။ အထောက်အထားအခြေခံ ရမည်။

တာဝန်ခံထုတ်ဝေသူမှာ ဦးစောမော်မှာ တစ်ချိန်က နိုင်ငံတော်စာပေဆုရခဲ့ဘူးသူ စာပေ သမားတစ်ယောက်ဖြစ်လျက်နှင့် လူမျိုးတစ်မျိုးအပေါ် ဒေါသ၊ မောဟဖြင့် ကျူးကျော်စော်ကားထား သည့် စာအုပ်တစ်အုပ်ကို ထုတ်ဝေသည်ဆိုသည်မှာ ဝမ်းနည်းစရာပင်ဖြစ်သည်။ စာအုပ်သည် ခေါင်းစဉ်ပါ " သမိုင်းပြဿနာ " နှင့် သက်ဆိုင်မှုမရှိဘဲ လူမျိုးတစ်မျိုး၏ ဘာသာစကား၊ ယဉ်ကျေးမှုကို စော်ကားထားပြီး သမိုင်းကြောင်းကိုမိမိ လိုရာဆွဲ၍ အခြေခံအဖြစ်အပျက်နှင့် ဟပ်စပ်မှုမရှိသော သမိုင်းအချက်အလက်များ ကိုးကားတင်ပြရေးသားထားသည်။ သို့ဖြင့် စာဖတ်ရှု သူတိုင်းက စာအုပ်ပါစာများသည် လူမျိုးရေးမှုန်းတီးမှုဖြင့် လိုသလို ချဲ့ကားမှုများဖြစ်ကြောင်း ခွဲခြားသိမြင်နိုင်မည်ဖြစ်၍ ထုချေ ရှင်းလင်းအပ်သော အဆင့်ပင်မရှိဟုဆိုရပေမည်။ ထိုစာအုပ် ရေးသားထုတ်ဝေခဲ့ခြင်းမှာ သူရဲကောင်း၊ လူစွမ်းကောင်း၊ မျိုးချစ်ကောင်းဖြစ်လိုဖြစ်သော်လည်း ပြည်သူအများက လက်မခံခဲ့သဖြင့် ထိုနိုင်ငံရေးပါတီသည် ရခိုင်မှာ ၁၉၉၀ ခုနှစ်က ရွေးကောက် ပွဲမှာ တစ်နေရာမှ မရခဲ့ချေ။

သို့ပါငြားလည်း သူတို့ စာအုပ်ပါရေးသားချက်များသည် မည်သည့်အဆင့်ရှိသည်ကို စာဖတ်သူများ ပိုမို ရှင်းရှင်းလင်းလင်း သိမြင်သွားနိုင်ရန် စာအုပ်ပါတချို့သော အကြောင်းအချက် များနှင့် တခြားဝေဖန်မှု တချို့ကို အမှတ်စဉ်တပ်၍ အောက်တွင်ရှင်းပြပါမည်။

(၁) ရခိုင်က ဘင်္ဂါလီများက ထမင်းစား၊ ရေသောက်၊ ဆေးလိပ်သောက်အားလုံးကို " စား " ဟုဆိုသည်။ " ခိုက် " ဟူသော စကားလုံးကိုသုံးသည်။

(၂) သူတို့က အုန်းသီး သီးသည်ဟုမပြော၊ ရခိုင်စကားနှင့်ပြောသည့်အခါ အုန်းသီး ထိုင်သည်ဟုပြောသည်။

ဤတွင် နံပါတ် (၁) အချက်မှာ " ခိုက် " ဆိုဆို ဘာဆိုဆို ၄င်းသည် သူတို့၏ ဘာသာ စကားအသုံးအနှုန်းဖြစ်သည်။ ပြင်ပလူမှာ ဝေဖန်ရန် ကဲ့ရဲ့ပြစ်တင်ရန် အကြောင်းမရှိဟုထင်ပါသည်။ ဘင်္ဂါလီစကား၊ ဘင်္ဂါလီစာပေကို ကဲ့ရဲ့လို၍ ထိုသို့ရေးသည် ဆိုလျှင်လည်း အလွန် လွန်ရာကျမည်။ ကမ္ဘာမှာ ဘင်္ဂါလီလူမျိုး သန်းနှစ်ရာခန့် ရှိပြီး ဘင်္ဂါလီစာပေဖြင့် ကမ္ဘာ့စာပေ " နိုဘဲလ် " ဆုပင် ရရှိမှု ရှိခဲ့သည်မဟုတ်လား။ နောက် ဘင်္ဂါလားရှိ ဘင်္ဂါလီများနှင့် ရခိုင်ဘင်္ဂါလီဆိုသူများ မတူညီကြောင်းပေါ်လွင်စေလိုခြင်း လည်းဖြစ်နိုင်သည်။ ဘင်္ဂါလီနှင့်မတူရင် ဒီကုလားများသည် ရခိုင်ဘဲဖြစ်ရမည်။ ရခိုင်ဆို ခြင်းမှာ ရခိုင်ပြည်သားဟုဆိုလိုခြင်းဖြစ်သည်။ နံပါတ်(၂) အချက် အုန်းသီးထိုင်သည်ဟု ရခိုင်စကားပြောသောအခါ သုံးနှုန်းသည်ဆိုခြင်းမှာ ရခိုင်စကားမကျွမ်းကျင်၍ ပြောဆိုခြင်း ဖြစ်နိုင်သည်။ သူတို့အဆို ရခိုင်မှဘင်္ဂါလီ အားလုံးက ထိုသို့သုံးနှုန်းကြောင်း ကျွန်ုပ်တို့ မတွေ့မြင်သေးပါ။ ရခိုင်စကား မကျွမ်းကျင်သူတစ်ယောက်တလေက ပြောဘူးခဲ့ခြင်းမျိုး ဖြစ်နိုင်သည်။ လူမျိုးမတူ၍ ရခိုင်စကား မကျွမ်းကျင်ခြင်းကြောင့် တစ်ယောက်တလည်၊ တချို့တလေက ထိုသို့သုံးနှုန်းသည်ဆိုလျှင်လည်း ရေးကြီးခွင်ကျယ်ပြု၍ ကဲ့ရဲ့ရန် အကြောင်း မရှိဟု ထင်ပါသည်။ မြန်မာပြည် လွတ်လပ်ရေး ရရှိသည့်အချိန်အထိ ရခိုင်ပြည်(အထူး

သဖြင့် ရခိုင်မြောက်ပိုင်း)၏ အများဆက်သွယ်ရေး ဘာသာစကားသည် ရိုဟင်ဂျာဘာသာစကား (သူတို့အဆိုအရ ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီတို့ ဘာသာစကား ရှိခဲ့သည်ကိုလည်းသတိပြုရန်ရှိသည်။ ရိုဟင်ဂျာများက ရခိုင်စကားဖြင့် ဆက်သွယ်ရန် မလိုအပ်ခဲ့ချေ။ ထို့ကြောင့် ရခိုင်က ရိုဟင်ဂျာစကား တတ်ကျွမ်းပြီး ရိုဟင်ဂျာက ရခိုင်စကားတတ်ကျွမ်းရန် လိုအပ်ချက်မပေါ်ခဲ့ချေ။ ရခိုင်ဘုရင်များက ရိုဟင်ဂျာများကို မိမိတို့စာပေ၊ ဘာသာစကား၊ ယဉ်ကျေးမှုထိန်းသိမ်းရန် အားပေးကူညီခဲ့သည်။ **(J.leider, 2003,p-12,13)** ရခိုင် ဘုရင်ပင်လျှင် နိုင်ငံခြားသားများနှင့် ကုလားစကားဖြင့် ဆက်သွယ်ခဲ့ကြောင်း မှတ်တမ်းရှိသည်။ (မန်းရစ်၏ခရီးသွားမှတ်တမ်း) ရခိုင်ရှိ မြန်မာကြီး၊ ဒိုင်းနက်၊ သက်တို့ ဘာသာစကား လည်း ဘင်္ဂါလီစကားခွဲ အသီးသီးဖြစ်နေရာ(ဦးလှထွန်းဖြူ ၁၉၈၁၊ ၄၀၊ ၄၁) ရခိုင်ပြည် အများဆက်သွယ်ရေးဘာသာစကားသည် ရခိုင်စကားမဟုတ်ခဲ့ချေ။

(၃) ရခိုင်ရှိ ဘင်္ဂါလီတို့၏ ဘာသာစကားမှာ ဘင်္ဂလားရှိ မြို့ကြီးသား ကာလကတ္တား၊ ဒကားတို့ပြောသကဲ့သို့ လေယူလေသိမ်း၊ အသုံးအနှုန်းနှင့် စကားများမရှိချေ။ စစ်တကောင်းဒေသတွင် ပြောဆိုသုံးနှုန်းသည့် စကားတစ်မျိုးသာဖြစ်သည်။

ရှင်းနေသည်ကို ရှုတ်အောင်ပြုခြင်းသာဖြစ်သည်။ ဘင်္ဂလားနှင့် ရခိုင်ဒေသမတူညီ၍ စကားလည်းမတူ။ စစ်တကောင်းနှင့် သူတို့အခေါ် ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီတို့ စကားနီးစပ်သည်။ အကြောင်းကား ဤဒေသနှစ်ခုသို့ ရှေးခေတ်က အိန္ဒိယ မဇ္ဈိမဒေသမှ လူများရွှေ့ပြောင်းအခြေဆိုက်မှုရှိခဲ့သည်။ မဇ္ဈိမဒေသမှ မာဂဓိဘာသာစကား **(Magadhi parakrit)**က ဤဒေသ၏ စကား အသုံးအနှုန်းပေါ် လွှမ်းမိုးခဲ့၍ ဘင်္ဂါလီနှင့်မတူသော သီးခြားဘာသာစကားတစ်မျိုး ပုံသဏ္ဌာန်ဝင်သွားသည်။ (ဦးလှထွန်းဖြူ ၁၉၈၁၊ ၄၀၊ ၄၁ [1] ဒုတိယအကြောင်းတစ်ချက်မှာ ရခိုင်နှင့်စစ်တကောင်းဒေသ သည် ဟိုဝေသာလီခေတ်မှ ၁၉၄၈ ခု အင်္ဂလိပ်ခေတ်ကုန်သည့်အထိ ရာစုနှစ်ပေါင်းများစွာအုပ်ချုပ် ရေးတစ်ခုတည်း အောက်မှာရှိခဲ့သဖြင့် ဒေသနှစ်ခုအတွင်း နိုင်ငံရေး၊ လူမှုရေး၊ စီးပွါးရေး၊ ကူးလူး ဆက်ဆံမှု ကျယ်ပြန့်နက်ရှိုင်းစွာရှိခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်၍ ဘာသာစကား အသုံးအနှုန်း တူညီရာစပ် သွားခြင်းဖြစ်သည်။ တူညီသည် (**similar** ဖြစ်သည်) ဟုဆိုနိုင်သော်လည်း လက်တွေ့မှာ တထေရာတည်း **(identical)** မဟုတ်ပါ။ **(A. Juseph 1998,15,40,68)**။ မကြာသေးသော ရာစုနှစ် များတွင် စစ်တကောင်းစကားသည် ဘင်္ဂါလီစကား လွှမ်းမိုးခံရပြီး သူတို့အခေါ် ရခိုင်ရှိ ဘင်္ဂါလီများ၏စကားတွင် ပါရစီ၊ အာရဗီ၊ အူရ်ဒူနှင့် ရခိုင်ဝေါဟာရများ လွှမ်းမိုးလာကြောင်း တွေ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် စစ်တကောင်းသားနှင့် ရခိုင်ဘင်္ဂါလီဟု သူတို့ခေါ်သူများ ဆက်သွယ်ပြော ဆိုရာတွင် ရခိုင်နှင့်ဗမာစကား ပြောသလို ညှိနှိုင်း၍ပြောရသည်။ လေယူလေသိမ်း ထိန်းသိမ်း၍ ပြောရသည်။ တချို့ တချို့ဒေသသုံးဝေါဟာရများကို ပြင်ဆင်၍လည်းကောင်း၊ တဘက်လူနား လည်အောင် အစားထိုး၍လည်းကောင်း သုံးနှုန်းပြောဆိုရသည်။ ဤကိစ္စကို ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နေ ရခိုင်များက ကောင်းကောင်းသိရှိသော်လည်း မသိယောင်ဆောင်နေခြင်းသာဖြစ်သည်။ ရခိုင်စကားမ ပြောခြင်းနှင့် စစ်တကောင်းစကားပြောသည်ဟု

[1] . **S.K. Chatterjee, A History of Aryan speech in India, 1936, p-285, 286**

စွပ်စွဲခံရခြင်းတို့သည် မြန်မာနိုင်ငံသားဖြစ်ခြင်းနှင့် မည်သို့မျှ ဆက်စပ်မှု မရှိပါ။ မြန်မာပြည်တွင် မြန်မာစကား မပြောဆိုတက်သော တိုင်းရင်းသား လူမျိုးစု မြောက်များစွာရှိသည်။ တရုတ်စကားပြောသော၊ အိန္ဒိယရှိ ချင်းစကားပြောသော၊ နာဂ စကားပြောသော၊ ထိုင်းနိုင်ငံစကားပြောသော တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများ၊ ထိုနိုင်ငံများ၏ နယ်စပ်မြန်မာဖက်တွင် များစွာရှိပေသည်။ လွှတ်တော်ကိုယ်စားလှယ်ဖြစ်ပြီး မြန်မာစကားမပြော တက်သူလည်း ရှိနေကြောင်းမှတ်တမ်းရှိပါသည်။ တစ်ဘက်တွင် ယနေ့ရခိုင်တို့ပြောသော စကား သည် ရန်ကုန်၊ မန္တလေး စသည်မြို့ကြီးများတွင် သုံးစွဲသော လေယူလေသိမ်း၊ အသုံးအနှုန်း မတူညီဖြစ်နေခြင်းကို အဘယ်ကြောင့်ဝေဖန်ရသနည်း။ ဆီ အပေါက်ရှာသလို အကြောင်းမရှိ အကြောင်းရှာခြင်းသာဖြစ်သည်။ မသင့်တော်တာလေးများမပြုလုပ်သင့်ပါ။

> *(၄) လူ့အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းတွင် နေ့စဉ်သုံးဖြစ်သည့် ဓါးပုံသဏ္ဍာန်သည် ရခိုင်နှင့် ဘင်္ဂါလီတို့ မတူညီကြပေ။ ရခိုင်တို့က ဓါးကစင်းသည်။ ကောက်တက်မှုမရှိ။ ရခိုင်မှဘင်္ဂါလီတို့ ဓါးက တံစဉ်လိုကွေ့ကောက်သည်။ ဓါးကောက်သလို ကုလါးတို့၏စိတ်လည်းကောက်သည်။* **(အထက်သမိုင်းပြဿနာစာအုပ်၊ စာ-၁၃)**

ဓါးနှင့်လူစိတ် လိုက်ဖက်သည်ဟု မည်သည့်ဆေးကျမ်း၊ နီတိကျမ်းမှာမှ မရှိပါ။ဓါးကောက် ခြင်းသည် သူတို့စာအုပ်ပါခေါင်းစဉ်ဖြစ်သည်။ " သမိုင်းပြဿနာ " နှင့်မည်သို့မျှမသက်ဆိုင်ပါ။ ဂျပန်နိုင်ငံမှထုတ်ဝေသော" ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းလိမ်ကို ဝေဖန်ခြင်း"ဆိုသည့်စာအုပ်မှာလည်း ဤသို့ပင်ပေါက်ကရများရေးထား ခြင်းဖြစ်သည်။ ဖြေရှင်းအပ် သောအဆင့်မရှိ၍ အသေးစိပ်ဖြေရှင်းတော့ပါ။

> *(၅) ရခိုင်တို့က တိုင်းပြည်ကို ပုလ္လင်အဖြစ်သတ်မှတ်သည်။ ဘင်္ဂါလီတို့က အရပ်ဒေသ ကို ဣတ္ထိယလိင် အဖြစ်ယူသည်။ အရေးခြုံလျှင် ရခိုင်တို့က " အဘ "ကိုတသည်။ ဘင်္ဂါလီက " အမိ "ကိုတသည်။ ၇ခိုင်ဘာသာစကားသည် ဇကေသဏ္ဍာဘာသာ အုပ်စုဖြစ်ပြီး၊ ဘင်္ဂါလီဘာသာစကားမှာ ပါရာကရိုက်ဘာသာအုပ်စုဖြစ်သည်။*

ဤသို့ခွဲခြားပြခြင်းသည် ရခိုင်နှင့်ဘင်္ဂါလီမတူညီဟု ပေါ်လွင်စေလိုခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ ရခိုင်နှင့်ရိုဟင်ဂျာ ဘာသာစကားအုပ်စုလည်း မတူဟုဆိုလိုပုံရသည်။ ရခိုင်နှင့်မတူလျှင် နိုင်ငံခြားသား ဟုဆိုလိုဟန်ရှိသည်။ ၁၀ ရာစုအထိ ရခိုင်သည် ကုလါးပြည်ရှိခဲ့သည်ကို သတိပြုရမည်။ ရခိုင်သမိုင်းနောက်ဆုံးပြုစုသူ **Pamela Gutman, (Australia)** အပါအဝင် သမိုင်းဆရာအသီးသီးက ဤအချက်ကို အတည်ပြုပြီးဖြစ်ပါသည်။ သူတို့အခေါ် ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီတို့သည် သူတို့၏မူရင်း နေရာ ရခိုင်မှာ မည်သို့နိုင်ငံခြားသား ဖြစ်နိုင်မည်နည်း။ ရခိုင်သို့ ယနေ့ ရခိုင်အမျိုးသားဆိုသူများ ၉ ရာစုနောက်ပိုင်း ဝင်ရောက်အခြေဆိုက်ခဲ့သည်ကို ငြင်းနိုင်ရန်မရှိပါ။ **(Pamela, 2001, 5**ရှုပါ)။ သူတို့မတိုင်ခင်က ရှိခဲ့သူများမှာ သူတို့အခေါ် ရခိုင်မှဘင်္ဂါလီများဖြစ်သည်။ချင်း၊ မြို၊ သက်များမှာ လူနည်းစုများသာဖြစ်သည်။

ရခိုင်က မိမိကိုယ်ကို တစ်ခါတစ်ရံ မဇ္ဈိမဒေသမှ လာသူများဟူ၍ ပြောဆိုရေးသားကြောင်း တွေ့ရသည်။ မဇ္ဈိမဒေသမှ လာလျှင် ကုလါးဖြစ်ရမည်။ ကုလါးဖြစ်လျှင် ဘာသာစကားလည်း ပါရာကရိုက် အုပ်စုဖြစ်ရမည်။ ယခု ရခိုင်စကားမှာ အထက်စာအုပ်မှာ အတိုင်း ဇကေဝဏ္ဏာဘာသာ စကားအုပ်စုဟု ယူလျှင် ရခိုင်သည် ကုလါးပြည်က လာသူရှေးဦး ရခိုင်ပြည်သားများမဟုတ်။ ၉ရာစု၊ ၁၀ ရာစုနှစ်များ နောက်ပိုင်း ရိုင်ပြည်သို့ မြန်မာပြည်ပမှတစ်ဆင့် ဝင်လာသူဖြစ်ကြောင်း၊ မိမိတို့၏ အထက်သမိုင်းပါ ဘာသာစကားဖော်ထုတ်လေ့လာ တင်ပြမှုက သက်သေခံနေသည်။ ဗြိတိသျှခေတ်မှ မြန်မာပြည်သို့ဝင်ရောက်လာသူ နိုင်ငံခြားသား သားသမီးများ နိုင်ငံသားဖြစ်ရန် အတွက် ရခိုင်မြန်မာနွယ်ရန် လိုအပ်ကြောင်း ဥပဒေမြင်ဘူးပါသည်။ သူတို့အဆို ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီ များသည် ရခိုင်ဘုရင်ခေတ်မှာလည်းကောင်း၊ ဗြိတိသျှခေတ်မှာလည်းကောင်း၊ ဗိုလ်ချုပ်အောင်ဆန်း အစိုးရလက်ထက်မှာလည်းကောင်း၊ ဖဆပလနှင့် မဆလခေတ်မှာလည်းကောင်း နိုင်ငံခြားသားများ မဟုတ်ချေ။ နဝတခေတ်မှာလည်း နိုင်ငံခြားသားဟု သတ်မှတ်ထားကြောင်းမတွေ့ရသေးပါ။ ရခိုင်ပြည် အစောပိုင်းကာလ ဝေသာလီ ပျက်သုန်းသည့် ၁၁ ရာစုအစောပိုင်းကာလ အထိ ရခိုင် ပြည်မှာ ရှိခဲ့သော ရှေးဟောင်းကျောက်စာ၊ ပေစာ၊ ခေါင်းလောင်းစာ၊ ဒင်္ဂါးစာများနှင့် ရိုဟင်ဂျာ ဘာသာစကားနှင့်နှိုင်းယှဉ်ကြည့်ရှုပါက အတူတူဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရမည်။ ရခိုင်ဘာသာစကားနှင့် လားလားမျှမတူပါ။ သို့ဖြစ်ပါ၍ မြန်မာနိုင်ငံသားဖြစ်ရန် သူတို့အခေါ် (ရခိုင်မှဘင်္ဂါလီများ) ရိုဟင်ဂျာများ ရခိုင်နှင့်နွယ်ရန်၊ ရခိုင်နှင့်တူရန် အကြောင်းမရှိ။ ရခိုင်နှင့်မတူဟု စာတမ်းပေါင်း တစ်ထောင်ရေးလျှင်လည်း ရိုဟင်ဂျာများ ထိခိုက်နစ်နာရန်မရှိပါ။ ဆန္ဒရှိသလို ရေးနိုင်ကြသည်။

(၆) အထက်“ ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီများနှင့် သူတို့၏သမိုင်းပြဿနာ ”စာအုပ်မှာ သမိုင်း ကြောင်း ဆက်စပ်မှု တချို့ကိုပြပြီး သည် ဘင်္ဂါလီများ ရခိုင်ပြည်သားမဖြစ်နိုင် ကြောင်း ရှင်းလင်းသေးသည်။ အခြေခံအယူအဆ အမှားမှာ ရခိုင်ဆိုလျှင်အားလုံး ရခိုင်(မြန်မာများ၊ မောင်များ) ဖြစ်ရမည်။ တခြားလူဤဒေသနှင့် ပက်သက်ခြင်း မရှိစေရ ဟူသော အယူအဆဖြစ်သည်။ ရခိုင်ဟူသော အမည်လည်း ထင်ပေါ်လာ သည့်မှာမည်မျှကြာသည်ကိုလည်း ကြည့်ရမည်။ မြန်မာတို့ကပေးသော မိမိတို့ လူမျိုးခွဲအမည်ဖြစ်သည်။ အညာသား၊ အောက်သား၊ ရခိုင်သားဟု ဆိုလိုခြင်း ဖြစ်သည်။ **(B.Qanungo, 1988, 231), Pamela Gutman, 1976,23**

မြန်မာဟုဆိုရာတွင် မြန်မာနေသောဒေသတွင်တခြားလူမျိုးစုမရှိရဟု မဆိုနိုင်သလို ရခိုင်ဟု မိမိဘာသာ မိမိခေါ်ဝေါ်အမည်တပ်သောဒေသတွင် အခြားလူမျိုးမရှိရဟုမဆိုနိုင်။ ပထဝီ နယ်မြေသဘောအရ ကုလါးနယ်စပ်မှာကုလါးရှေးပဝေသဏီကလည်းရှိခဲ့သည်။ ခေတ်လယ် မှာလည်းတွေ့ခဲ့ရသည်။ ယခုခေတ်မှာလည်းရှိမည်မှာ သဘာဝဖြစ်သည်။ အဘယ်ကြောင့် ငြင်းပယ်ချင်သနည်း။ သူတို့စာအုပ်တွင်ဖော်ပြသော သမိုင်းဆက်စပ်မှုမှာ----

“ ဘင်္ဂလားသည် ၁၃၃၉ မှာ ၁၃၆၃ ခုအတွင်း ဒေလီသြဇာမှ ကင်းလွတ်သွားသည့် အရှေ့ဘင်္ဂလားကိုမူ ဟိန္ဒူဘုရင် ဂျနုထမရာဒန္ဒဒေဝ (**Janu Jamarddona Deva**) ကကြီးစိုးထားခဲ့သည်။ ဤမင်းသည်

စစ်တကောင်းကိုလည်းပိုင်ခဲ့သည်။[1] (ရခိုင်တို့က ၁၄၀၆ ခုတွင် ဖြစ်ပွားသော အင်းဝ ကျူးကျော်စစ်ပွဲကြောင့် ရခိုင်ဘုရင်မင်းစောမွန် ကိုယ်တိုင် ဂေါဝါဒ္ဒ သွားရောက်ခိုလှုံနေရသဖြင့် စစ်တကောင်းကို ထိုဟိန္ဒူမင်းက ဝင်းရောက်သိမ်းပိုက်ခဲ့ဟန်ရှိသည်။)ဒေဝါ၏သားတော် ဇာဒူ (**Jadu**) သည် ဘုရင်ဖြစ်လာသောအခါ မဟာမဒင်ဘာသာသို့ ကူပြောင်းသွားသည်။ ထိုအချိန်မှစ၍ အရှေ့ဘင်္ဂါလားတွင် အင်အားချည့်နဲ့နေသည့် မူရင်း ဟိန္ဒူဘာသာသည် အင်အားကုန်ခန်းသွားပြီး မဟာမဒင်ဘာသာ ကိုးကွယ်မှု ကျယ်ပြန့်လာခဲ့ဟန်ရှိသည်။ အစ္စလာမ်ဘာသာသည် စစ်ရေးကြောင့် ကျယ်ပြန့်လာခဲ့သည်။ ထိုခေတ်အခါက ဗုဒ္ဓဘာသာဝင် ရခိုင်ဘုရင် နိုင်ငံတည်နေခြင်းက ထိုဘာသာသည် ဘင်္ဂလားနယ်ထက် ရှေ့သို့မတိုးနိုင် ဖြစ်ခဲ့သည်။ (စာအုပ် စာ–၁၀)

မတိုးနိုင်ခဲ့ခြင်းသည် ယခုခေတ်မှာ စာရေးသူက ပြောသောစကားသာဖြစ်သည်။ အထောက်အထား အခြေခံခြင်းမဟုတ်။ သမိုင်းပညာရှင် ပါမောက္ခ လူဆီ၊ ဒေါက်တာသန်းထွန်းတို့က ထိုစဉ်က မူဆလင်ခေါင်းဆောင်များ နယ်စပ် မြန်မာပြည်ဖက်ကမ်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းအခြေစိုက်ခဲ့သည် ဟုဆိုသည်။ ထိုခေတ် ၁၄ ရာစုနှစ်နှောင်းပိုင်း မင်းထီးပြီးနောက်တွင်လည်းကောင်း၊ ဘုရင်မင်းထီး မတိုင်ခင် ၁၃ ရာစု တွင်လည်းကောင်း ရခိုင်နိုင်ငံရေးအခြေအနေသည် ဖရိုဖရဲဖြစ်ခဲ့သည်။ ပြည်တွင်းအာဏာလုမှု အဆက်မပျက်ရှိခဲ့သည်။ မြန်မာ မွန်က တစ်လှည့်စီ တိုက်ခိုက်၍ မင်းစောမွန် ဘင်္ဂလားသို့ ထွက်ပြေးရသည်။ မြို့တော်ပေါင်းကြက်၏ အုပ်ချုပ်ရေးကိုပင် ရခိုင် ဘုရင်များ မထိမ်းချုပ်နိုင်သော ခေတ်ကာလဖြစ်သည်။ ဗုဒ္ဓဘာသာ ရခိုင်ဘုရင် နိုင်ငံက နယ်စပ် ကျော်၍ အရှေ့ဘက်သို့ အစ္စလာမ်ဘာ ကူးပြောင်းမှုကို တားဆီးနိုင်ခဲ့သည်ဆိုခြင်းသည် စာရေးသူ ဖြစ်စေလိုခြင်းကို ရေးခြင်းသာဖြစ်သည်။

စစ်တကောင်းနယ်သို့ အစ္စလာမ်ဘာသာ ပျံ့နှံ့သည် ဆိုကတည်းက စစ်တကောင်းနှင့် တစ်ဆက်တည်းဖြစ်သော ရခိုင်ဘက်သို့လည်းရောက်ခဲ့သည်။ အစ္စလာမ်ဘာသာ စစ်ရေးကြောင့် ကျယ်ပြန့်သည်ဟုပြောထားခြင်းသည် ပါမောက္ခ **G.H.Luce** ၏ စစ်တကောင်း နယ်ဖက်မှ မူဆလင်စစ်ဘုရင်များ၊ အစ္စလာမ်သို့ ကူးပြောင်းခဲ့သော စစ်ခေါင်းဆောင်များ နယ်စပ်အရှေ့ဘက် ရခိုင်မြောက်ပိုင်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခဲ့သည်။ **(G.H. Luce, the phases of pre pagan Burma, 1970, 70)** ဟူသော သုံးသပ်ရေးသားချက်နှင့် တိုက်ဆိုင်နေပါသည်။ စစ်တကောင်း ရာမူးဒေသနှင့် မေယုဒေသ တဆက်တည်းနယ်မြေ ဖြစ်သည်။ ရာမူး မှာ ရခိုင်ဩဇာမရှိခဲ့လျှင် မေယု ဒေသမှာ လည်း ဩဇာပြန့်ကျဲမှု မရှိဖြစ်ရမည်။ ရခိုင်ပြည်တောင်ပိုင်းကိုလည်း မွန်တို့က ကြီးစိုးနေကြောင်း ကို ကြည့်ရှုပါက မြောက်ပိုင်းမှာလည်း ဘင်္ဂလားစစ်ဘုရင်များ၏ ဩဇာရှိခဲ့ခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ သို့ဖြစ်ပါ၍ ၁၄၃၅ခုနှစ် မင်းခရီ(ခ) အာလီခန်းမှာ အုပ်ချုပ်ရေးခိုင်မြဲလာသောအခါ မြောက်ဘက်နှင့်တောင်ဘက်နယ်မြေများကို ပြန်လည်သိမ်းသွင်းခဲ့ရသည်။ ရာမူး နယ်ကို တိုက်ခိုက်သိမ်းယူခဲ့သည်။ ပါမောက္ခ **G.H.Luce** ၏ မီးမောင်းထိုးပြမှုသည် ဤအချိန်ကာလနှင့် သက်ဆိုင်နိုင်သည်။

[1] .**Dr.R. C Majundar, Abrief History of India. 1950, P-127**

မင်းထီး၏ အုပ်ချုပ်ရေးကာလ ၁၂၈၃ မှ ၁၃၈၉ ထိ နှစ်ပေါင်း ၁၀၆ နှစ်ဆိုခြင်းကို သမိုင်းပညာ ရှင် အကျော်အမော်များက စောဒက တက်နေသည်ကိုလည်း သတိပြုရမည်။ ရခိုင်ပြည်မှာအုပ်ချုပ် ရေး ယိမ်းယိုင်နေသည်မှာ ၁၃ ရာစု အလယ်ကပင်ဖြစ်နိုင်သည်။ ထိုကာလ မင်းဆက်ပျောက်နေ၍ ရခိုင်သမိုင်းက မင်းထီးအုပ်ချုပ်ရေးထဲ ထည့်သွင်းခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ မင်းထီး၏ နန်းစံနှစ် ၁၀၆ နှစ်ဟု ဖော်ပြခြင်းကို မေးခွန်းထုတ်နေသော မြန်မာသမိုင်းပညာရှင်များ ကျွန်ုပ်တို့တွေ့ရှိရပါသည်။

J.Leider က မြောက်ဦးခေတ်တွင် ဘစောဖြူ (ခ) ကလီမာရှာ ပြီးနောက် ရခိုင်အင်အား တောင့်တင်းခြင်းမရှိခဲ့ကြောင်း၊ ယခုကဲ့သို့ရှင်းပြသည်။

> **"Between 1474 and 1515, the Arakanese Kings did not posses Chittagong. After the reign of BaCaPru until 1550, Arakan was gorverned by weak and insignificant kings. In Bengal however, jalaluddin Husain Shah reigned since 1493, hailed as the greatest of the indepent sultan of Bengal. In 1513 the King of Tripura controlled Chithagong and invaded, according to Rajannala, Arakan. But the invaders were rapidly repelled. Around 1515, Man Raja (1501-1513/ 25) Concorquered Chittagong, but the their apparent of Bengal, Nasiruddin, Nusratshah retook Chittagong until 1538. (J. leider, 1998,p-14/15)** ထိုကာလအတွင်းပင် ဘင်္ဂလားက ရခိုင် မြောက်ပိုင်းကို အုပ်ချုပ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ **(Qunungo,1988,163,192,194) (Luchipoor)**
>
> (၇) " ၁၂၄၆ ခုတွင် စစ်တကောင်းက ထကြွ၍ ရခိုင်က ***(Luchipoor)*** လောက်ချီပူရ် အထိ သွားရောက်နှိမ်နှင်းခဲ့ရုံမက၊ ကျွန်အဖြင့်လူပေါင်း ၄၇၀၀၀ လေးသောင်းခုနှစ်ထောင်ကို ဖမ်းဆီးခေါ်ဆောင်လာခဲ့သည်။*(**အထက်သမိုင်းပြဿနာ စာအုပ်၊ စာ-၉**)*---(တဖန်) ဘင်္ဂလားနယ်သား ကျွန်များကို ရက်ရက်စက်စက် မညှာမတာ ခိုင်းခဲ့သော ရှေးရခိုင်တို့သည် ဘင်္ဂါလီကျေးကျွန်များကို မိသားစုနှင့် နေထိုင်မှုကို လုံးဝခွင့်မပြုခဲ့ချေ ဟုပါရှိသည်။***(အထက်သမိုင်းပြဿနာစာအုပ်၊ စာ-၁၄)***

ဤတွင် ပထမအချက်က ကျွန်များကို ရက်ရက်စက်စက် မညှာမတာ ခိုင်းစေခဲ့သည်ဟု ဖော်ပြခြင်းမှာ ဂုဏ်ယူစရာမဟုတ်ဟုဆိုချင်ပါသည်။ ထင်ရှားသော ရခိုင်သမိုင်းများတွင်မူ အထက်ပါ ဖမ်းဆီးကျွန် ၄၇၀၀၀ ကို စီးပွါးရေး၊ အိမ်တွင်းရေး၊ စစ်ရေးနယ်ပယ် အသီးသီးတွင်ခိုင်းစေပြီး နောင်မှတ်တမ်းရှိအောင် မော်ကွန်းထိုးထားခဲ့သည်ဟု ပါရှိသည်။ (ဥညဝတီအရေးတော်ပုံ၊ ၁၈၈၁၊ ဥညဝတီရာဇဝင်သစ်၊ ၁၉၉၆ခု စာ ၄၉၊ ရခိုင်ရာဇဝင် သစ်များကို ဖတ်ရှုပါ)။ ရခိုင်သည်ပြည်ပ ကုန်သွယ်ရေး ထွန်းကားခဲ့သော နိုင်ငံဖြစ်သည်။ နှစ်စဉ် နိုင်ငံခြားသင်္ဘော ထောင်နှင့်ချီ၍ အဝင်အထွက်ရှိခဲ့သည်။ (ဘုံပေါက်၊ ၁၉၉၀၊ စာ-၂၃)။ ပြည်တွင်း ကုန်ထုတ်လုပ်မှု တိုးတက်အောင်ပြုလုပ်ရေးသည် ရခိုင်နိုင်ငံတော်၏ လိုအပ်ချက်တစ်ခုဖြစ်ခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်၍ ဖမ်းဆီးကျွန် အများစုကို လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေး အတွက်နေရာချပေးခဲ့သည်။ ရှုဂျာ မင်းသား အခြွေအရံနောက်လိုက်တချို့ကို ဘုရင့် ကိုယ်ရံတော်တပ်မှာ လေးသည်များ အဖြစ်သွတ်သွင်းခဲ့သည်။ လေးသည်ကို ပါရှန်းအသုံး အနှုန်းဖြင့် ကမန်သည်ဟုခေါ်ရာ ယနေ့အထိ " ကမန်သည် "ဟုလူမျိုးစု တစ်စု ရခိုင် ပြည်မှာ ရှိနေသည်။ အခြွေအရံကျန်တချို့ကို လယ်ယာကိုင်းကျွန်းပြုလုပ်ရန် တခြားမြို့ရွာ

များတွင် နေရာချထားခဲ့ကြောင်းနှင့် ကျွဲနွား လယ်ယာသုံး ကိရိယာများကို ရခိုင်ဘုရင်က ကူညီထောက်ပံ့ ခဲ့သည့်အပြင် ဒေသခံ အမျိုးသမီးများနှင့် အိမ်ထောင်ကျနိုင်အောင် အားပေးခဲ့သည်ဟု **J.Leider,** က ၁၉ ရာစု ကမ္ဘာလှည့် ခရီးသည် **W.Foleye** ၏ ရခိုင်ပြည်၏ ပထဝီဝင်၊ လူမျိုးစုများနှင့် ၄င်းတို့၏ ဓလေ့ထုံးစံဟု စားတမ်းကို ကိုးကား၍ ရေးသားသည်။ (**J.Leider, 1998, 19**) ဤသို့ လယ်ယာကိုင်းကျွန်းအတွက် နေရာချပေးခံရသူတို့တွင် ငွေကြေးဖြင့် အခွန်၊ သီးနှံဖြင့်အခွန် ပေးခဲ့ ရသည့်အပြင် လိုအပ်လာလျှင် စစ်မှု လည်းထမ်းခဲ့ရသည်။ ပြည်မ ဖက်မှ ကျူးကျော်တိုက်ခိုက်မှု များကို တွန်းလှန်ရာတွင်လည်းကောင်း၊ မင်းရာဇာကြီး၏ ဟံသာဝတီ မုတ္တမ စစ်ဆင်ရေးတွင် လည်းကောင်း၊ မြောက်ဘက် သက်နှင့်ကုလားတို့၏တိုက်ခိုက်မှုကို တွန်းလှန်ရာတွင်လည်းကောင်း ဤနေရာချထားသော ကုလါးများကို အသုံးချခဲ့ကြောင်းမှတ်တမ်းရှိသည်။ (ဥညဝတီရာဇဝင်သစ်၊ ၁၉၉၆ခု စာ ၆၈)။ ရခိုင်ဘုရင်တွင် အရှေ့ဘက်မှလည်းကောင်း အနောက်ဘက်မှလည်းကောင်း ရန်သူရှိနေသဖြင့် တိုင်းပြည်လူဦးရေ တိုးပွါးစေရန် ဘင်္ဂလားမှ ကုလါးများ ခေါ်ယူနေရာချထား ပေးခြင်းများရှိခဲ့သည်။(**Harvey, 1967, History of Burma, p-28-29**)

Dr.J.Leider ကလည်း **In 1644 the king(Narapati) went ahead with a controversial project of resetting thousands of Chittgonian weavers and dyers in the central plain of Arakan.** ဟုရေးထားသည်။ အဓိပ္ပါယ်မှာ--- ၁၆၄၄ ခုနှစ်တွင် နရပတေ့က ထောင်ပေါင်းများစွာသော စစ်တကောင်းသားယက်ကန်းသည်နှင့် ဆေးဆိုးသည်များကို ရခိုင်ပြည်အလယ်ပိုင်း မြေနိမ့်ဒေသတွင် ခက်ခဲစွာဖြင့် ပြန်လည်နေရာချခဲ့သည်။ (**J.Leider, 2002, p-53**) ဤတွင် ရခိုင်ပြည် စီးပွါးရေးတွင် ကုလားများ၏ အရေးပါနေသော အခန်းကဏ္ဍ ပေါ်လွင်နေပေသည်။ ရခိုင်သည် ကုန်းမြင့်ဒေသမှာ နေတက်သည်။ ကုန်းတွင်းပိုင်းမှ လာသူများဖြစ်၍ မြစ်။ ချောင်း၊ပင်လယ်ကမ်းခြေတွင် နေလိုစိတ်နည်းသည်။ မိုးကြီး၊ ရေကြီးခြင်းကို ကြောက်သည်။ ဤ အစဉ်အလာ ယနေ့အထိလည်း အနည်းနှင့်အများရှိသည်။ ရခိုင်ရွာများကို တောင်ကုန်းများ၊ ကုန်း မြင့်များရှိသည့်နေရာမှာသာ တွေ့ရပေမည်။ ကုလါးရွာများကို မြေနိမ့်ပိုင်း၊ မြစ်ချောင်းကမ်းရိုး တစ်လျှောက်မှာ တွေ့ရသည်။ ရှေးခေတ်က ကုလါးများလည်း မြစ်ချောင်းများ၊ လွင်ပြင်များ၊ စိုက်ပျိုးလုပ်ကိုင်စားသောက်ရန် ကောင်းသောနေရာများတွင် အခြေချနေထိုင်ခဲ့သည်။ ဖမ်းဆီးကျွန် အများစုကိုလည်း ထိုနေရာများတွင် အခြေချ၍ လယ်ယာစိုက်ပျိုးလုပ်ကိုင်စေသည်။ မြို၊ ချင်း၊ သက် စသည့်လူမျိုးများ တောင်ပေါ်တွင်နေခဲ့ကြ၍ ယနေ့အထိ **Hilltribes** ဟုခေါ်ကြသည်။ အနောက်ဘက် မူဆလင်နိုင်ငံများမှ စစ်ရေး၊ လူမှုရေးကြောင့် ပြောင်းရွှေ့လာသူများလည်းရှိခဲ့ရာ ထိုသူများလည်း မြစ်ဝှမ်းဒေသမှာ အခြေချနေထိုင်ခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်ပါ၍ ရခိုင်ပြည်၏ အဓိကမြစ် ကြီးများ ကုလားနှင့်နီးနွယ်နေသည်။ မြောက်ဘက်အစွန်ဆုံးမြစ်မှာ “ နာဖ် ” မြစ်၊ ၄င်း၏ အရှေ့ဘက်တွင် ကုလားပန်ဇင်းချောင်း(မြစ်)၊ ၄င်း၏ အရှေ့ဘက်တွင် ကုလါးတန်မြစ် ဟူ၍ အမည်ထါင်သွားခြင်း ဖြစ်သည်။ ဤမြစ်များတလျှောက် နှစ်ဘက်လွင်ပြင်များတွင် ယနေ့ထိလည်း ကုလားလူနေထိုင်မှု ထူထပ်လျက်ရှိသည်။ ရှေးဦးခေတ်မှာ **Sirimanadi** (သရေချောင်း) **Gachabanadi** (ကုလားတန်မြစ်) **Mallayunadi** (မေယုမြစ်) **Anjanady** (လေးမြို့မြစ်) စသည် နာမည်များသည်လည်း သမိုင်းခေတ်ဦးကာလက အာရိယာန်များ အခြေစိုက်နေထိုင်စဉ်က မှည့်ခေါ်ခဲ့သော အမည်များဖြစ်ကြသည်။ (**E. Forchhammer, Arakan, 1891, p-1)** ဤသို့အားဖြင့် ရခိုင်ပြည်တွင် ကုလားများသည် ယခုခေတ် အခါကျမှသာ တစ်ဘက်နိုင်ငံမှ စိမ့်ဝင်လာသည်ဟု

မီးမောင်းထိုးပြခြင်း၊ ကုလားများကို မိသားစုနှင့်နေခွင့်မပြုခဲ့ဟုဆိုခြင်းများသည် သမိုင်းဆက်စပ်မှုအရလည်းကောင်း၊ အထောက်အထားများအရ လည်းကောင်း မမှန်ကန်ပါ။ မိမိတို့၏ အာသီသဆန္ဒကြောင့် အကြောင်းမရှိ အကြောင်းရှာ၍ ရေးနေခြင်းသာဖြစ်ပေသည်။ ရခိုင် သမိုင်းကို မိမိတို့ဆန္ဒအလျောက် ပုံဖော်ရန် အားထုတ်နေခြင်းသာဖြစ်ပါသည်။

၁၄၂၆ ခုနှစ်တွင် နရမိတ်လှ (ခ)မင်းစောမွန်အား ထီးနန်းပြန်လည်ရရှိစေရန် ဘင်္ဂလား စူလတန်ဘုရင်ထံမှ ရောက်ရှိလာခဲ့သော စစ်ကူပါထန်တပ်၏ အင်အားသည် တစ်သောင်းခန့်ရှိ သည်။(**J.Leider, 1998, p-13**) ပထမစစ်ကူတပ်ခေါင်းဆောင် ဝလီခါန် (ရခိုင်အလိုဦးလူခင်) က သစ္စာဖောက်ပြီး ရခိုင်ပြည်အာဏာသိမ်းခဲ့၍ မင်းစောမွန်မှာ ဘာဘူတောင်တွင်ချုပ်နှောင်ထားရာ မှ ဘင်္ဂလားသို့ထွက်ပြေးခဲ့ရသည်။ ဘင်္ဂလားမှ ဒုတိယစစ်ကူတပ်ဖြင့်လာ၍ ဝလီခါန် ကိုအရေးယူ ပြီး ရခိုင်ထီးနန်းကို ၁၄၃၀ ခု တွင် ပြန်ရသည်။ ဒုတိယစစ်ကူတပ် အင်အားသည် ပထမစစ်ကူတပ် အင်အားထက် ကြီးမားကြောင်း ရခိုင်သမိုင်းအစောင်စောင်ကပြောနေသည်။ သို့ဖြင့် စစ်ကူတပ်နှစ်ရပ်ပေါင်း လူနှစ်သောင်းဝန်းကျင် ရှိနိုင်သည်။ ရခိုင်သမိုင်းက ဘင်္ဂလား အကူအညီဖြင့် ထီးနန်းပြန်ရခြင်း၊ မြောက်ဦးနိုင်ငံတော်ဟူ၍ ထူထောင်နိုင်ခြင်းကို ဖုံးကွယ်လိုမှု ရှိသည်။ မွန်အကူအညီဖြင့် ထီးနန်းပြန်ရသည်ဟု ဆိုချင်သည်။ ဘင်္ဂလားအကူအညီရသည်ဟုဆိုသူ များကလည်း စစ်ကူတပ် အင်အားမှာ လူအနည်းငယ်ဟုပြောချင်သည်။(ဒေါက်တာအေးချမ်း၊ ၂၀၀၃၊ ၃) မူဆလင် လူဦးရေ၏ အခြေအမြစ်ကို ပျောက်စေလိုသော နိုင်ငံရေးအမြင်ကြောင့် စစ်ကူတပ်ဦးရေကို လျှော့ပြခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုစစ်ကူတပ်ကို မြောက်ဦးဝန်းကျင်မှာ ရခိုင်ပြည် လုံခြုံရေးအတွက် နေရာချထားပေးခဲ့သည်။ သူတို့က မြောက်ဦးနားတွင် "စန္ဒီခါန်" ဗလီကို တည်ဆောက်ခဲ့သည်။။(ဒေါက်တာအေးချမ်း၊ ၂၀၀၃ ခု ရိုဟင်ဂျာဘယ်သူလဲ)၊ ၄င်း ဗလီသည် ရခိုင်ပြည် ရှေးဟောင်းပစ္စည်းစာရင်းဝင်ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ပြည်တွင်း ၁၃ ရာစုက ဘင်္ဂလားမှ ဖမ်းဆီးလာသည်ဟုဆိုသူ ၄၇၀၀၀ နှင့်ဘင်္ဂလားမှစစ်ကူတပ်အပြင် အခြားကုလား မြို့၊ ရွာများစွာ ရှိသည်။ ရခိုင်မင်းများ၏ ပြည်ပရန်သူကို တိုက်ခိုက်ရေးစစ်ဆင်ရေးများတွင် မူဆလင်(ကုလား) များ ထောင်သောင်းဂဏန်းနှင့်ပါဝင်ကြောင်း မှတ်တမ်းလည်းတွေ့ရသည်။(ဒွါရဝတီဆရာတော်ရေး ဥဿဝတီ အရေးတော်ပုံ၊ ဆရာတော်ဉာဏရေး ဥဿဝတီ ရာဇာဝင်သစ်များကိုရှုပါ။ ထိုသမိုင်း စာအုပ်ပါ အကြောင်းအချက်များ မှားယွင်းသည်ဟုဆိုရမလား၊ မှားယွင်းလျှင် ထိုစာအုပ်များကို ရည်ညွှန်းကိုးကားပြီး " ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းလိမ်ကိုဝေဖန်ခြင်း" ဟူသည့် ဂျပန်မှ ထုတ်ဝေသော စာအုပ်မှာ တွေ့ရှိရခြင်းကို မည်သို့သုံးသပ်ရမည်နည်း။ ဤတွင် ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို ငြင်းချက် ထုတ် ဝေဖန်သူများသည် မလိုတစ်မျိုး၊ လိုတစ်မျိုး ရည်ညွှန်းကိုးကားနေသည်ဟု ဆိုရမည်။ ဥဿဝတီ ရာဇဝင်သစ်တွင် မင်းဘာကြီးက ကုလားပြည်သို့စစ်ချီရန် ပြင်ဆင်စဉ် " ကုလားနိုင်လို စားဖို့မှာမီးထည့်၊ ဝသဲတောင်ကို ထီးတင် ကုလားရှင်ပြု" ဟူသော လူငယ်တို့ ဆိုကြသော တဘောင်(တြန်း) ပေါ်ခဲ့သည်ဟု ပါရှိသည်ကို အဘယ်ကြောင့် ကိုးကားရသနည်း။(စာ-၁၁၁)။ သူတို့အရေးအသားသည် ရှေ့နောက်မညီဖြစ်နေသည်။ နတ်မြစ် စန်းအောင် အမည်ရှိ စာရေးဆရာ က ၁၇ ရာစုတွင် ပြည်တွင်းကုလားများက သောင်းကျန်းပုန်ကန်ခဲ့သည်။ (ကုလားစူရတန် ခတ္တီရာ မင်းကို နန်းဖြုတ်ခဲ့၍ ဤဆူပူမှုပေါ် ပေါက်ခဲ့ရခြင်းဖြစ်သည်။) ကုလားများက သားမယားကို ပန်းဝါ(စစ်တကောင်း) သို့ပို့ထားပြီး ပြည်တွင်း၌ ပုန်ကန်ခြားနားခဲ့သည်။ ရခိုင်နန်းကျဘုရင်

မှူးမတ်တစ်ချို့ကလည်း ကုလားများနှင့် ပူပေါင်းအကူအညီယူသည်။ ခါးပိုင်ကြီး သောက်ကြယ် ကပြည်တွင်းကုလားများကို မြှောက်စားချီးမြှင့်၍ ကုလားစစ်တပ် တစ်တပ်ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ ၄င်းတပ်အားဖြင့် ၁၇၇၃ ခုတွင် အာဏာသိမ်း၍ စန္ဒာသုမန အမည်ဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်ဖြစ်လာခဲ့သည် စသည်ဖြင့် ရှင်းလင်းထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ (ရခိုင်တန်ဆောင်၊ အတွဲ ၁၅၊ ၁၉၇၇–၇၈၊ စာ ၁၃၂–၁၃၄)

အထက်ပါ အကြောင်းအချက်များ၊ သမိုင်းဆရာများ၏ မှတ်တမ်းများကို ထောက်ရှုပါက ရိုဟင်ဂျာများ(သူတို့အခေါ် ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီများ) သည် ယခုအခါမှသာ ရခိုင်မှာရှိနေခြင်းမဟုတ်၊ တခြားဒေသမှ ခိုးဝင်လာသူများလည်းမဟုတ်။ ခေတ်ဦးဝေသာလီခေတ်မှသည် ရခိုင်တို့အုပ်ချုပ်ခဲ့သော လေးမြို့၊ မြောက်ဦးခေတ် အသီးသီးမှာလည်း ရှိနေခဲ့ကြောင်း ထင်ရှားနေပေသည်။ သူတို့စာအုပ် အတည်ပြုထားရှိသော ဘင်္ဂလားမှ ဖမ်းဆီးကျွန် လေးသောင်းခုနှစ်ထောင်နှင့် ဘင်္ဂလာမှ ရောက်ရှိခဲ့သော ပထန်စစ်ကူတပ်ပါ လူများကို ပုံမှန်လူဦးရေတိုးနှုန်းဖြင့် တွက်ချက် ပါက ရာစုနှစ် ခုနစ်ခု နှစ်ခုနစ်ရာအတွင်း ဖြစ်လာမည့်ဦးရေသည် သိန်းသုံးဆယ်ကျော်နိုင်သည်။ သို့သော် ယနေ့ရခိုင်ပြည်၏ ကုလားဦးရေ (ဝါ) မူဆလင်ဦးရေ (ဝါ) ရိုဟင်ဂျာဦးရေ သည် ၄င်း၏ထက်ဝက်ခန့်သာရှိပေသည်။ အထက်ပါ မူဆလင်အုပ်စုနှစ်စု အပြင် အခြားအုပ်စုဝင် မူဆလင်များလည်းရှိပေသည်။ ၄င်းတွင် နယ်ခံ၊ မြေခံ တိုင်းရင်းသားများမှ အစ္စလာမ်ဘာသာဝင် ဖြစ်လာသူများ၊ နိုင်ငံခြားများမှ စီးပွါးရေး၊ လူမှုရေးအရ ရောက်ရှိခဲ့ပြီး ရခိုင်တွင်အခြေချသူများ၊ အိန္ဒိယ ဘင်္ဂလားမှ စစ်ရေးကြောင့် တိမ်းရှောင်ဝင်လာသူများ၊ ပေါ်တူဂီနှင့်ပေါင်း၍ ၁၆–၁၇ ရာစုများအတွင်း ရခိုင်တို့က ဘင်္ဂလားပင်လယ်ကမ်းခြေဒေသများမှ ဖမ်းဆီးခေါ်ဆောင်လာ၍ ရခိုင်ပြည်တွင် အသုံးချခြင်း၊ နေရာချပေးခြင်း ခံရသူများနှင့် ရခိုင်ဘုရင်မင်းထီး၊ မင်းဘာကြီး၊ မင်းရာဇာကြီး တို့က ဘင်္ဂလား စစ်ဆင်ရေးမှအပြန် ဖမ်းဆီးခေါ်ဆောင်လာသော သုံ့ပန်း ကုလားများ၏ မှတ်တမ်းလည်း ရခိုင်ရာဇာဝင်များမှာ တွေ့ရသည်။ ကြေးစားစစ်မှုထမ်းနှင့် ၄င်းတို့၏အဆက်အနွယ်များလည်း ပါဝင်သည်။ ၄င်းတို့ကိုပါ ထည့်သွင်းစဉ်းစားပါက ရခိုင်ပြည်၏ ရိုဟင်ဂျာ၏ လူဦးရေသည် သန်းပေါင်းများစွာရှိပေမည်ဖြစ်ပေသည်။ လက်တွေ့တွင် ရိုဟင်ဂျာဦးရေ ယနေ့ထိုမျှလောက်မရှိသေးပါ။ အကြောင်းကား ယနေ့ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို ဝေဖန်ရှုတ်ချနေသူများ ၏ မျိုးဆက်ဟောင်းများသည် သူတို့ထက်ပြင်းထန်ခဲ့သည်။ ရိုဟင်ဂျာဆို လုံးဝမမြင်လို။ အမြစ် မှစ၍ ဆွဲနှုတ်ဖြိုဖျက်လိုသူများဖြစ်ခဲ့သည်။ သူတို့၏နိုင်ငံရေး၊ စီးပွါးရေး လူမှုရေး ဖိနှိပ်ချုပ်ခြယ်မှု၊ ရမ်းကားကြမ်းတမ်းမှု ဒဏ်အရပ်ရပ်ကို မခံမရပ်နိုင်၍ ရခိုင်ပြည်မှ တဖြည်းဖြည်း တိမ်းရှောင် သွားရောက်ရာ အများစုမှာ ပြည်ပနိုင်ငံများသို့ ရောက်ရှိသွားပြီးဖြစ်သည်။ ရခိုင်ပြည်တွင်း နိုင်ငံရေး၊ လူမျိုးရေး၊ ဆူပူမှုများ၊ အဆက်မပြတ် သမိုင်းတစ်လျှောက် မကြာမကြာ ပေါ်ပေါက်ခဲ့ ရာ မြန်မာပြည်မဘက်သို့ ထွကပြေးသူများရှိသလို (နဝတထုတ် သာသနာရောင်ဝါထွန်းစေဖို့ ၁၉၉၇၊ စာ– ၆၃) ဘင်္ဂလားသို့ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်ရမှုများလည်း အကြိမ်ကြိမ်ရှိခဲ့ပေသည်။ ဘင်္ဂလားရောက်သူအများစုသည် ထိုဒေသကို ပိုမိုလုံခြုံသော အရပ်ဒေသအဖြစ် တွေ့မြင်ပြီး၊ ထိုနေရာတွင်ပင် အခြေစိုက်သွားခဲ့သည်။ စစ်တကောင်းဒေသရှိ ဘာသာစကားနှင့် ရိုဟင်ဂျာ ဘာသာစကား တူညီနီးစပ်ရခြင်း၏ အကြောင်းရင်းများထဲတွင် ထိုအချက်လည်း တစ်ကြောင်း

ပါဝင်သည်။ ရခိုင်ဘက်မှ ထွက်ပြေးသူများ၏ ဘာသာစကားနှင့် စစ်တကောင်းစကားရောနှော သွားခြင်းဖြစ်သည်။

(၇) ရခိုင်ပိုင် စစ်တကောင်းမြို့သည် ၁၆၆၆ခုတွင် မဂို(ဘုရင်) လက်ထဲသို့ ကျရောက် သွားခဲ့သည်။ ရခိုင်တို့သည် တောင်ဘက်သို့ဆုတ်ခွါလာခဲ့သည်။ (မြောက်ဦးဘက် မှရှိဟင်ဂျာများလည်း မြောက်ဘက်သို့တိမ်းရှောင်ခဲ့ရသည်။ စန္ဒာသုဓမ္မာဘုရင်က ရှုဂျာ အရေးအခင်းကို အကြောင်းပြ နှိပ်ကွပ်၊သတ်ဖြတ်ခဲ့ခြင်းကြောင့်ဖြစ်ပါသည်) ထိုအချိန်မှစ၍ မဟာမဒင်ဘာသာ စစ်တကောင်း ဒေသသို့ ပျံ့နှံ့သွားသည်။ မဂိုတို့၏ ထိုးဖေါက်ဝင်ရောက်မှုကို ဟန့်တားရန် ရခိုင်တို့က နယ်စပ်တစ်လျှောက် တွင် "ပလောင်" တပ်၊ လက်ဖြောင့်သေနတ်ကိုင်တပ်၊(တစ်တပ်လျှင်တပ်သား ၃၆၀၀စီ ပါဝင်သည်) များကို အင်အားဖြန့်ထားခဲ့သည်။ ယခုအထိ ပလောင်အမည် ဖြင့် ပန်းဝါနှင့် ရခိုင်ကြားဒေသတွင် ကျေးရွာများရှိသေးသည်။ **(သမိုင်းပြဿနာ စာအုပ်၊ စာ–၁၁)**

စဉ်းစားစရာမှာ စစ်တကောင်းနယ်တွင် ထိုစဉ်က မဂိုတို့က သိမ်းပြီးနောက် မဟာမဒင် ဘာသာ ပို၍ကျယ်ပြန့်လာခဲ့သည်ဟုဆိုလျှင် စစ်တကောင်းနှင့် တစ်ဆက်တည်းရှိပြီး သဘာဝ အကာအရံလည်း မရှိသော ရခိုင်မြောက်ပိုင်းဒေသသို့လည်း မဟာမဒင်ဘာသာ ပျံ့နှံ့လာခြင်း မဖြစ်နိုင်သလား? ထိုစဉ်က လူဝင်လူထွက် ကြီးကြပ်ရေးတပ်များ၊ နစကတပ်များဟူ၍ ယခုကဲ့သို့ မရှိခဲ့ချေ။ မဂို မသိမ်းခင်က ရခိုင်နှင့် ကုလားတိုင်းပြည် တစ်ခုတည်းအဖြစ် ရာစုနှစ်ချီ၍ရှိခဲ့သည်။ စီးပွါးရေးကူးလူဆက်ဆံမှု ထိုဒေသတွင်နေ့စဉ်နှင့် အမျှ ရှိခဲ့သည်။ ထိုစဉ်ကပြည်သူများ၏ စီးပွါးရေးသည် မြန်မာပြည်မနှင့် ဆက်နွယ်မှု မရှိဘဲ ဘင်္ဂလားနှင့်သာ ဆက်နွယ်နေခဲ့သည်။ နောက် ပလောင်မှာ ရခိုင်တို့က ပေါ်တူဂီက ကိုခေါ်သည်။ မဂိုတို့က စစ်တကောင်းသိမ်းပြီးနောက် နယ်စပ်မှာ ပလောင် တပ်ချထားခဲ့သည် ဆိုသည်မှာ ထိုစဉ်က သမိုင်းဖြစ်ရပ်နှင့် ဆက်စပ်နှိုင်းယှဉ်ကြည့်လျှင် မမှန်နိုင်ချေ။ မဂိုနှင့်စစ်ဖြစ်သော်အခါ ပေါ်တူဂီတို့အားလုံးသည် ရခိုင်ဘုရင်ကို သစ္စာဖေါက် စွန့်လွှတ်ပြီး မဂိုနှင့် သွားပူပေါင်းကြောင်း သမိုင်းအစောင်စောင်မှာ တွေ့ရသည်။ ပေါ်တူဂီ အပြင် မြောက်ဦးရှိ ဒတ်ချ် တို့ပင်လျှင် ရခိုင်မှအပြီးအပိုင် ရခိုင် ဘုရင်မသိအောင် ညတွင်းချင်းထွက်ပြေးသွားသည်ဟုလည်း တွေ့ရှိရသည်။ **(Hall 1960, JBRS 5th anniversary No.2; Harvey, 1947 p-96)** နယ်စပ် ဘင်္ဂလားဘက်တွင် "ပလောင်" အမည်ဖြင့် ကျေးရွာများရှိနေလျှင်လည်း၊ ၎င်းသည် တခြားအကြောင်းကြောင့် ဖြစ်မည်။ ရခိုင်ဘုရင်က ပလောင်တပ်ချထားခြင်းဟု ရေးခြင်းသည် စိတ်ကူးဉာဏ်ဖြင့် ဆန္ဒရှိသလို ရေးသားခြင်းသာဖြစ်သည်။ ရခိုင်သမိုင်းနှင့် ဒေါက်တာဘွဲ့ယူသူ **J.leider** က ယခုလည်း ရခိုင်သမိုင်းဆိုင်ရာ စာတမ်းများ ရေးသားနေသည်။ သူ့အဆိုအရ ၁၆၈၅ခု နောက်ပိုင်း (တနည်း စစ်တကောင်းကို မဂိုတို့သိမ်းပြီးနောက်ပိုင်း) ရခိုင်ဘုရင်၏ အဓိက ပြဿနာမှာ နတ်မြစ် မြောက်ဖက်ခြမ်းမှာ ဒေသခံပြည်သူများ၏ ပုန်ကန်မှုကို ရခိုင်ဘုရင် တပ်က မနှိမ်နင်းနိုင်ခြင်းဖြစ်သည်။ **(J.leider, 1998 ,p-19)**ဤသို့ ပုန်ကန်ခြားနားမှု ရှိနေ၍

ထိုဒေသသည် တည်ငြိမ်မှုမရှိခဲ့ပေ။ ဤမတည်ငြိမ်မှုသည် ၁၇၈၄ခု၊ ဘိုးတော်ဘုရားရခိုင်ပြည်ကို သိမ်းယူသည့် အချိန်အထိ ရှိခဲ့သည်။ သို့ဖြင့် ထိုဒေသမှ လူများသည် မိမိတို့အတွက် ပို၍လုံခြုံမည်ဟု ယူဆရသောဒေသများသို့ရွှေ့ပြောင်းခဲ့သည်။ စစ်တကောင်း မှ ရခိုင်များက မဂို–ရခိုင် စစ်ပြီးချိန်မှစ၍ တောင်ဘက်သို့ထွက်ပြေးခဲ့သည်။ **(Qanungo, 1988, 231)** ရခိုင်ပြည် အတွင်းပိုင်းမှ တချို့မူဆလင်များလည်း မြောက်ပိုင်းသို့ ပန်းဝါနယ်အထိရွှေ့ပြောင်းသည်။ ထိုသို့လူမျိုးစု အလိုက်ပြောင်းရွှေ့နေထိုင်မှုသည် ၁၉၄၂ခု ရခိုင် – ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးရေး အဓိကရုဏ်းကြောင့် ပို၍ကြီးထွားလာခဲ့သည်။ မြောက်ပိုင်းတွင် ၁၉၄၂ ခု နောက်ပိုင်းတွင် မူဆလင်ဦးရေပိုမို တိုးပွါးလာခြင်းသည် ဘင်္ဂလားမှဝင်လာ၍မဟုတ်၊ ဗတောင်ပိုင်းမှ တိမ်းရှောင်ထွက်ပြေးသူများ မိမိမူရင်းကျေးရွာများသို့ ပြန်လည် လာရောက်အခြေစိုက်ရန် အခွင့်အလမ်း မရခဲ့၍ဖြစ်ခဲ့သည်။ တောင်ပိုင်းမှာနိုပ်စက်၍ မြောက်ပိုင်းရောက်သွားသည်။ မြောက်ပိုင်းတွင် ဘင်္ဂလားမှ ခိုးဝင်လာသူဟု စွပ်စွဲပြီး နှိပ်စက်ပြန် လျှင် ပြဿနာတော့ ကြီးထွားစရာ ရှိသည်ဟု ထင်မြင်ပါသည်။ **(Anthony Jrwin 1944; 32. M.Yegar 1972.24)**

(၉) အနောက်နှင့် ရခိုင်ဆက်ဆံရေး မင်းစောမွန် ထီးနန်းပြန်ရသည့် ၁၄၂၈ခု တွင်စတင်သည်။ (ထီးနန်းပြန်ရနှစ် ၁၄၂၉ (သို့) ၁၄၃၀ ဖြစ်သည်။)
ဂါဝါ ဘုရင်သည် မင်းစောမွန်ကို ထီးနန်းပြန်တင်ပေးခဲ့သည်။ နန်းတင်ရန်လာသော ပထန်စစ်တပ်က မင်းစောမွန်ကို အငိုက်ဖမ်းပြီး အာဏာကိုသုံးလမျှ သိမ်းယူထားခဲ့သည်။ ဤကာလ၌ လောင်းကျက်မြို့တော် အနီး၌ဆန်တီကန် ဗလီပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ (စာ–၁၀)

ပထမအချက်က သမိုင်းမှန်ဖော်ထုတ် ရေးသားခြင်းမဟုတ်။ ဘက်လိုက်၍ဆန္ဒအရ ရေးခြင်းဖြစ်သည်။ မင်းစောမွန် နန်းတက်နှစ် တစ်နှစ်(သို့) နှစ် နှစ် စော၍ပြခြင်းမှာ အာဏာသိမ်းခဲ့ သူ၏အုပ်ချုပ်ရေးကာလကို တိုတောင်း၍ပြလိုခြင်းကြောင့်ဖြစ်သည်။ နောက်ဆန်တီကန်ဗလီ ထိုစဉ်က ရခိုင်မြို့တော်သည် လောင်းကြက်နှင့်မနီးဘဲ မင်းစောမွန်နန်းတက်ပြီးမှ တည်သော မြောက်ဦးမြို့နှင့် ပို၍အကွညအဝေးနီးပေသည်။ ဗလီမှာသုံးသောကျောက်ပြားများသည် နန်းတော် တွင်သုံးသော ကျောက်ပြားများနှင့်တူသည်။ ထို့ကြောင့် မင်းစောမွန်ကို အငိုက်ဖမ်း အာဏာသိမ်း ပထန်တပ်က တည်ခဲ့သော ဗလီမဖြစ်နိုင်။ ဗလီတည်ဆောက်ပုံကြည့်လျှင် ကျောက်ပြားဖြင့် တည်ဆောက်သည်။ လေးဖက်ပက်လည်မှာ ကျောက်နံရံဖြင့် ဝင်းခြံကာရန်ထားသည်။ မြောက်ဖက် နှင့် တောင်ဖက်တို့တွင် ကျောက်ခံ၊ ကန်ဘောင်ရိုးဖြင့် ကန်ကြီးတစ်ကန်စီရှိသည်။ **(Forchammer , 1891, p-39)** ပထမစစ်ကူ ပထန်တပ်က မင်းစောမွန်ကို သစ္စာဖောက် အာဏာ သိမ်း၍ ဘာဘူတောင်မှာ ခြေကျင်းခတ်ချုပ်နှောင်ထားခဲ့သည်။ ဂါဝါ ဘုရင်မှ ဒုတိယအကြိမ် ပို၍ အင်အားတောင့်တင်းသော တပ်တစ်တပ်ဖြင့် လာရောက်၍ ပထမတပ် တပ်မှူး ဝလီခါန် ကို ဖမ်းဆီး အရေးယူသည်။ မင်းစောမွန်ကို ထီးနန်းပြန်အပ်နှံသည်။ (ရခိုင်ကောင်စီ၊ ၁၉၈၄၊ စာ–၇၉၊ ဦးဉာဏ၊ ဧညဝတီရာဇဝင်သစ်၊ ၁၉၉၆၊ စာ–၇၇,၇၈)ဒုတိယ တပ်မှူးအမည်မှာ **Sandi Khan** ဖြစ်သဖြင့် ဗလီအမည်မှာလည်း ဆန်ဒီခါန်ဗလီဖြစ်လာခြင်း ဖြစ်သည်။ သူတို့သည် ထိုဒေသတွင်

အမြဲတမ်းအတွက် အခြေဟိုက်ရသဖြင့် ဤသို့ခိုင်မာသော ဗလီကြီးတည်ဆောက် ခြင်းဖြစ်သည်။ ရခိုင်ပြည် လုံခြုံရေးအတွက် ထိုစစ်ကူတပ်များကို မြောက်ဦး ပတ်ဝန်းကျင်မှာနေရာချထား ပေးခဲ့သည်။ (ဒေါက်တာအေးချမ်း၊ ၂၀၀၃ခု၊ စာ-၃)။ မင်းစောမွန် အချုပ်ခံခဲ့ရသော အချိန် ကာလ၊ ထွက်ပြေးပြီးအနောက်ဘင်္ဂလားသွားရသောအချိန်ကာလ၊ ဘင်္ဂလားမှာတပ်အင်အားစုရသော အချိန်ကာလ၊ ထိုစစ်ကူ ဒုတိယတပ်နှင့် ဝလီခါန်ကို တိုက်ရိုက်ဖမ်းဆီး အရေးယူရသော ကာလ များသည် မည်သည့်နည်းနှင့်မျှ သုံးလမဖြစ်နိုင်ချေ။ ထို့အပြင် ဗလီတည်ဆောက်မှု အနေအထား သည်လည်း သုံးလအတွင်းပြီးနိုင်သော အနေအထားမဟုတ်ပါ။ ကန်ကြီးများ တူးဖေါ်ရာတွင်ပင် သုံးလ ကြာနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့်အထက်စာအုပ်မှာ ပထမတပ်မှူး ဝလီခါန်က အာဏာသိမ်းပြီး သုံးလသာ အုပ်ချုပ်သည်ဆိုခြင်းမှာ မဖြစ်နိုင်ပါ။ ဝလီခါန်ကို ရခိုင်မှာ မင်းစောမွန်နှင့် ရန်စရှိခဲ့ သော ဒါးလက်မြို့စားက ကူညီခဲ့၍ အာဏာသိမ်းအုပ်ချုပ်ရန် လွယ်ကူခဲ့ခြင်းဟု သမိုင်းမှတ်တမ်း ရှိပေသည်။ (ဘင်္ဂလား ဂေဇေးတီးယား) စစ်တကောင်းမှတ်တမ်းအရ ဝလီခါန်သည် ရခိုင်တွင် အစ္စလာမ်တရားစီရင်ရေးစနစ် (ကာဇီတရားစီရင်ရေးစနစ်) အသက်သွင်းခဲ့ကြောင်းသိရသည်။ ကာဇီစနစ် မူဆလင်ပေါ်တွင်သာကျင့်သုံးရသည်။ ဘာသာခြားပေါ် မကျင့်သုံးရပါ။ ထို့ကြောင့် ဝလီခါန် အုပ်ချုပ်ရေးကာလသည် သုံးလ မဟုတ်ဘဲ အနည်းဆုံး ၁၄၂၆ မှ ၁၄၂၉ ထိ သုံးနှစ် ကျော်ရှိခဲ့သည်။ သူ့အုပ်ချုပ်ရေးအောက် ကာဇီစနစ် ကျင့်သုံးခြင်းကြောင့် မူဆလင်များရှိနေကြောင်း ထင်ရှားသည်။ ထိုမူဆလင်များသည် မြောက်ဦးခေတ်မတိုင်မီလေးမြို့ခေတ်က မူဆလင်များပင် ဖြစ်သည်။ မြောက်ဦးမတိုင်ခင် ရခိုင်မှာ မူဆလင် မရှိခဲ့ဟု ဒေါက်တာအေးချမ်း၊ ဂျပန်က သူ့ဆောင်ပါး(၂၀၀၃ ခု)တွင် မီးမောင်းထိုးပြခြင်းသည် ကိုယ့်ဖက်သာ သူ့ဖက်နာ စေလိုပြီး ဘက်လိုက်ရေးသာမှုသာ ဖြစ်သည်။ ထိုသို့ဘက်လိုက် ရေးသားမှုမှာ ပညာရှင်ဆိုသူများ ရှောင်အပ် သောအကျင့်ဖြစ်ပါသည်။ **J.Leider** ၏ ကိုးကားချက်အရ ပထန်စစ်ကူတပ်အင်အား တစ်သောင်း ခန့်ဟု သိရသည်။ စစ်ကူတပ်နှစ်ကြိမ်လာ၍ နှစ်သောင်းခန့်ဟုလည်းယူနိုင်သည်။ သူတို့က နေရပ်မပြန်၊ ရခိုင်လုံခြုံရေးအတွက် မြောက်ဦးတဝိုက် အခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့သည်။ နယ်ခံအမျိုးသမီး များနှင့် အိမ်ထောင်ကျပြီး ရောနှောသွားသည်။ ထို့ကြောင့်ရိုဟင်ဂျာ အသုံးအနှုန်း၊ ဓလေ့စရိုက်မှာ ပါထန်တို့၏ ယဉ်ကျေးမှုစရိုက်များ တွေ့ရသည်။ ရိုဟင်ဂျာတို့က ပါထန်တို့၏ ဖာရစီစာပေ ကိုလည်း လေ့လာသင်ယူကြောင်း တွေ့ရသည်။ ရခိုင်ပြည်တွင် မူဆလင်အားလုံးသည် ဖမ်းဆီး ကျွန်များမဟုတ်။ စစ်ရေး၊ နိုင်ငံရေး၊ ဘုရင့်နန်းတော် ရုံးတွင်း လုပ်ငန်းများဆောင်ရွက်ရေးမှာ ပါဝင်ခဲ့သူများ ဦးရေတော်တော်များများ ရှိခဲ့သည်။ ထိုသူများကို ဘာသာရေး၊ ဏာပေ၊ ယဉ်ကျေးမှု၊ လွတ်လပ်ခွင့်ပေးရုံမက မြေတောင်မြှောက်ပေးခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်သူတို့သည် ရခိုင်စာပေ ယဉ်ကျေးမှု၊ ဘာသာစကားလွှမ်းမိုးမှုအောက် မရောက်ခဲ့ဘဲ မိမိတို့ကိုယ်ပိုင် ယဉ်ကျေးမှုဖြင့်သီးခြား နေလာခဲ့သည်။ **(Qanungo, 1988, p-40)** နှင့်**(J.Leider, 1998,12)** ကိုရှုပါ။ တစ်ဘက်တွင် မူဆလင်(ဝါ)ရိုဟင်ဂျာတို့ကသာလျှင် ရခိုင်လူနေမှု ဘဝပေါ် လွှမ်းမိုးမှုရှိခဲ့ကြောင်း သမိုင်းဆရာ **Harvey** နှင့် **Hall** တို့ကသုံးသပ်ထားသည်။ **(Harvey, 1947,p-90)**

(၁၀) ရခိုင်ပြည်၌ မူဆလင်နိုပ်ကွပ်ရေးကို မင်းဘာကြီး ၁၅၃၁-၅၃ က တစ်ခါ၊ စန္ဒာဝိဇယ ၁၇၁၀-၃၁ လက်ထက်တွင် တစ်ကြိမ် ပြင်းပြင်း ထန်ထန်ပြုလုပ်ခဲ့သည်။(သမိုင်းပြသနာစာအုပ်၊ စာ-၁၄)

မူဆလင်ကိုနှိပ်ကွပ်ခဲ့၍ မူဆလင် ဆိတ်သုဉ်းသွားခဲ့သည်ဟု ဆိုလိုခြင်းဖြစ်ပါသည်။ ယခု မူဆလင်များ၊ ရိုဟင်ဂျာများ၊ မူလရခိုင်ပြည်သားများ မဟုတ်ဟုဆိုလိုပုံရသည်။ ဟစ်တလာက အဆိပ်ဓါတ်ငွေ့ လောင်းသတ်၍လည်း ဂျူး မကုန်ခမ်းခဲ့ပါ။ ရခိုင်မှာ နှိပ်ကွပ်ခဲ့၍မည်သို့အားဖြင့် မူဆလင်ကုန်ခမ်းသွားမည်နည်း။ကိုလိုနီခေတ်မှာ ဝင်လာသူများဟုပြောနေပေသည်။ မင်းဘာကြီးတို့ စန္ဒာဝိဇယတို့ ကိုလိုနီခေတ်က မင်းများမဟုတ်။ မြောက်ဦးခေတ်ဘုရင်များ ဖြစ်ကြသည်။ ထိုခေတ်က မူဆလင်မရှိဟုဆိုသူများ စဉ်းစားစရာပါ။ မူဆလင်မရှိလျှင် ဘယ်သူ့ကိုထိုဘုရင်များ နှိပ်ကွပ်ခဲ့သလဲ?။ အထက်စာအုပ်၏ ဦးတည်ချက် (ရခိုင်မှာ မူဆလင်မရှိခဲ့)နှင့် ရေးသားချက် (ပြင်းပြင်းထန်ထန် နှိပ်ကွပ်သည်)သည် ဆိုခြင်းတို့သည် အမြီးအမောင်းမတည့် ဖြစ်နေသည်ဟု ဆိုရပေမည်။

> (၁၁) ရခိုင်တို့က မိမိတို့၏ ဘုန်းမီးနေလ တောက်ခဲ့စဉ်အတွင်း လက်အောက်ခံ ဘင်္ဂလီများကို မိမိတို့အား အသျှင်သခင် "မောက်" ဟုသာ ခေါ်စေသည်။(သမိုင်းပြသနာစာအုပ်၊ စာ-၁၄)

အသံထွက်အမှန်မှာ "မောဂ်" ဖြစ်သည်။ လက်အောက်ခံ ဘင်္ဂါလီများကသာ"မောဂ်"ဟုခေါ် ဆိုခြင်းမဟုတ်။ အိန္ဒိယ၊ ဘင်္ဂလား၊ အင်္ဂလိပ်မှတ်တမ်းများအားလုံးမှာ ရခိုင်ကို "မောဂ်"ဟု သတ်မှတ် ခေါ်ဝေါ်ကြောင်းတွေ့ရသည်။ ရခိုင်လက်အောက်ခံမဟုတ်သော နိုင်ငံခြားသားများ၊ ကိုယ့်ကိုကိုယ် သခင်ဟုခံယူသော အင်္ဂလိပ်များက အဘယ်ကြောင့် "မောဂ်" အရှင်သခင်ဟု ခေါ်ကြမည်နည်း။ စစ်တွေ ဂေဇေးတီးယားမှာလည်း ရခိုင်ကို "မောဂ်"ဟုသုံးနှုန်းထားကြောင်းတွေ့ရ သည်။ မည်သည့် ရခိုင်၊ အင်္ဂလိပ်၊ ကုလား အဘိဓါန်မှာလည်း "မောဂ်" အဓိပ္ပါယ်ကို အသျှင် သခင်ဟုမတွေ့ရပါ။ J.M.Gosh က Magh Raiders in Bengal, 1960 တွင် "မောဂ်"သည် ဓါးပြ ဟု အဓိပ္ပါယ် ရှိသည်။ ဖာရစီ အသုံးအနှုန်းဖြစ်သည်။ ၁၅-၁၆ ရာစု နှစ်များအတွင်း ပေါ်တူဂီနှင့် ပေါင်း၍ ပင်လယ်ဓါးပြ တိုက်ခိုက်ခြင်းကြောင့် ဘင်္ဂလားသားများက ခမြ ဟုခေါ်ဖိုခြင်းဖြစ်သည် ဟု ရှင်းထားသည်။ ထိုစဉ်က အိန္ဒိယတွင် ရုံးသုံးစာပေမှာ ဖာရစီရှိခဲ့၍ နေရာဒေသ၊ လူမျိုးများ အမည်ကို ဖာရစီဖြင့် ခေါ်ဝေါ်မှုရှိခဲ့သည်။ "မောဂ်" အဓိပ္ပါယ်ပေါ် သမိုင်းဆရာများက တခြား အဓိပ္ပါယ် အမျိုးမျိုးဖွင့်ဆိုကြရန် ကြိုးစားခဲ့သည်။ D.G.E.Hall က ရခိုင်တို့က "မောဂ်" ဟုခေါ်လျှင် မကြိုက်နှစ်သက်ကြောင်းနှင့် "မောဂ်" အနက်အဓိပ္ပါယ်ပေါ် သမိုင်းဆရာများ အမြင် မတူသေးဟု ဆိုထားသည်။ (Hall, 1950,p-57) "မောဂ်" အဓိပ္ပါယ် အသျှင်သခင်ဟုဆိုလျှင် မကြိုက်နှစ်သက်စရာရှိမည်မထင်။ မည်သည့်သမိုင်းဆရာကမှ အသျှင်သခင်ဟု အဓိပ္ပါယ်မဖွင့်ဆို ခဲ့ပါ။ "မောဂ်" အဓိပ္ပါယ်ဖွင်ဆိုမှု အမျိုးမျိုးကို Dr.S.B.Qanungo ကစုစည်းတင်ပြရာတွင်လည်း အသျှင်သခင်ဟု မတွေ့ရသေးပါ။ ၄င်းအပြင် ဘင်္ဂလားတွင် ရခိုင်ကို Hamadar Mulluk ဟုလည်းကောင်း၊ Magher Mulluk ဟုလည်းကောင်း ခေါ်ဝေါ်ကြောင်းတွေ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် Magher နှင့် Hamadar သည် အဓိပ္ပါယ်အတူတူဖြစ်သည်။ ပိုင်ဆိုင်မှုပြ နာမဝိသေသန ဖြစ်သည်။ သူတို့၏ " နာမ် " မှာ Magh နှင့် Hamada တို့ဖြစ်ကြသည်။

Hamadar သည် ရိုင်းပြသူ အဓိပ္ပါယ်ရှိသဖြင့် Magh အဓိပ္ပါယ်လည်း ရိုင်းပြသူဖြစ် ရမည်။ ရိုင်းပြသူနှင့် ဓါးပြမှာ အနီးစပ်ဆုံး အဓိပ္ပါယ်ဖြစ်သည်။(Qanungo, 1988,p-65) ရခိုင်သဟာယအသင်း(ရန်ကုန်) ၁၉၉၆ ခုနှစ်ထုတ် မဂ္ဂဇင်းအမှန်စဉ်-၂မှာ ဆောင်းပါးရှင် မောင်းတောသားက မောဂ် အဓိပ္ပါယ်ကို လူဆိုး / မာဂဓကေလူဟု ဖွင့်ဆိုထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ လူဆိုး / မာဂဓကေလူဟုရေးလျှင် မာဂ်ဓေ လူအားလုံး လူဆိုးဖြစ်သွားနိုင်သည်။ လူဆိုး ဆိုသောအနက် အဓိပ္ပါယ်ကို ပေါ့စေလို၍ ဆောင်းပါးရှင်က "မောဂ်" နှင့် အသံထွက်လိုက်ဖက်ဖြစ်သည့် မာဂဓကို ဖြည့်စွက်ထားခြင်းသာဖြစ်နိုင်သည်။ "မောဂ်" အနက် အဓိပ္ပါယ်လူဆိုး ဆိုခြင်းက ပို၍ပီပြင်မည် ဟုထင်ပါသည်။ Magh အတွက် Hamadar ဟူသောအသုံးအနှုန်းရှိရာ Hamadar မှာ ရိုင်းပြသော၊ ကြမ်းကြုတ်သော ဟူသော အနက်ဇာကန်ရှိပါသည်။ ၄င်းမင်္ဂကိုပင် ပြောင်းပြန်လှန်ပြီး အသျှင်သခင်ဟု အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုခြင်းမှာအဓမ္မ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုသူတို့က အားလုံး ကိစ္စမှာထိုသို့ပြုလုပ်တက်သည်။ ရက္ခပူရ၊ ရက္ကန်၊ ရက္ခန်၊ ရဟမ်၊ အရခေါန်း၊ ရခါမီ စသည် အခေါ်အဝေါ် အမျိုးမျိုးမှ အာရ်ကန်ဟု ပြောင်းလဲလာကြောင်း ရခိုင်သာဟာရမဂ္ဂဇင်းအမှတ်-၂ မှာ ဆောင်းပါးရှင် လေ့လာသူက တင်ပြထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ ယခု ဂျပန်ရောက် မျိုးချစ်လူငယ်ဆိုသူများကမူ ရခိုင်မှ အာရ်ကန်ဖြစ်လာသည်ဟု ပြောင်းပြန်အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ပေးနေသည်။ ရခိုင်သမိုင်းပြုစုသူ **Pamela Gutman** နှင့် Dr.S.B.Qanungo တို့က **Rakhing** ဟူသောအမည်ကို ၁၂ ရာစုနောက်ပိုင်း မြန်မာကျောက်စာများမှတွေ့ရပြီး အာရ်ကန်ပြည်သူအတွက် မြန်မာကပေးသော အမည်ဖြစ်နိုင်သည်ဟုဆိုသည်။ (Qanungo, 1988,231)

(၁၂) ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးဖြစ်စ ၁၉၄၂ ခုနှစ်တွင် ရခိုင်မှ အင်္ဂလိပ်တို့ ထွက်ခွါသွား၍ ကုလား၊ ရခိုင် အဓိကရုဏ်း ကျန်ရစ်လေသည်။ မြန်မာနိုင်ငံ လွပ်လပ်ရေးရပြီးစတွင် " မူဂျာဟစ် " သူပုန်များက မေယုနယ်၌ထကြွသည်။ ရလဒ်မှာ ရခိုင်အများစုသည် မိမိတို့ဘိုးဘွားပိုင် မေယုဒေသမှ စွန့်ခွါရခြင်းဖြစ်သည်။ (သမိုင်းပြဿနာစာအုပ်၊ စာ-၁၃)

ဤတွင် သိလျက်နှင့် မသိယောင်ဆောင်နေသူများအား ရှင်းပြရခက်နေသည်။ အဓိကရုဏ်းစတင်ခဲ့သည်မှာလည်း မြေပုံမင်းပြားမြို့များမှဖြစ်ပါသည်။[၁] မေယုဒေသမှ ရခိုင်များစွန့်ခွါရသည်ဟုသာဖော်ပြပြီး ရခိုင်ပြည်အတွင်းပိုင်း၊ မြေပုံမင်းပြား၊ မြို့ဟောင်း၊ ဗကျာက်တော စသည့်မြို့များမှ လူပေါင်းနှစ်သိန်းကျော် မေယုဒေသသို့ ပြောင်းရွှေ့ခဲ့ရသည်ကိုမူ မသိယောင်ဆောင်နေသည်။ သူတို့က မူလနေရာများသို့ ပြန်ဝင်အခြေဆိုက်ခွင့်မရခဲ့ချေ။ ဘင်္ဂလား"ရောင်ဖူ" ဒုက္ခသည်စခန်း သို့လည်း လူခြောက်သောင်းကျော် ရောက်ခဲ့သည်။ ၄င်းထဲမှ လူဦးရေ တစ်သောင်းငါးထောင်ခန့် ရခိုင်ပြည်သို့ ပြန်ဝင်ရောက်ခွင့်မရခဲ့ချေ။ (**Mosha Yegar, 1972,23**) ဘင်္ဂလားသားများဖြစ်၍ ပြန်မလာခြင်းဖြစ်သည်ဟုဆိုပေမည်။ ဘင်္ဂလားသားများ ဒုက္ခသည်စခန်းမဝင်ခဲ့ပါ။ သူတို့နေအိမ်များ၊ မိဘဆွေမျိုးအိမ်များတွင် ပြန်လည်နေထိုင်သွားခြင်းမျှသာရှိခဲ့သည်။

---

[၁]။ ဘုံပေါက်သာကျော် (မော်ကွန်းဝင်၊ ဒုအဆင့်) " တော်လှန်ရေးခရီးဝယ် " ၁၉၇၃ ခု၊ စာ-၇၀၊ ၇၁။
ဦးဘစံ (မော်ကွန်းဝင်၊ ပထမအဆင့်) " ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများနှင့်မြန်မာနိုင်ငံလွပ်လပ်ရေးကြိုးပမ်းမှု "
သဟာရစာပေ၊ ၁၉၉၆၊ စာ-၈၀၊ ၈၁

ရခိုင်ပြည်အတွင်းပိုင်းတွင် ရိုဟင်ဂျာများစွန့်လွှတ်ခဲ့ရသော ရွာပေါင်းနှစ်ရာခန့်ရှိခဲ့သည်။ အိမ်ခြေတစ်ရာမှ ငါးရာထိရှိခဲ့သောရွာကြီးများပါဝင်ခဲ့ကြသည်။ သာဓကပြရသော် ပုဏ္ဏားကျွန်းမြို့တွင် ဒါးဘွယ်ရွာ၊ မြေပုံမှ ရက်ချောင်း၊ ပန်ခန်းရွာ၊ ကျောက်တောမှ ဘီယာလာရွာ၊ ရောင်ဇူရွာ၊ ကာဒီရွာ၊ ဘရူးဝါးရွာ၊ ပုဏ္ဏားရွာများသည် ကုလားအမည်ဖြင့်တွေ့ရသောလည်း ယနေ့ထိုရွာများ တွင် ကုလားတစ်ယောက်မှ မရှိချေ။ သို့ဖြစ်ပါ၍ သမိုင်းရေးသူများ၊ ဘက်လိုက်မှုမရှိရန် အဖြစ် မှန်ကို ဖော်ထုတ်ရေးသားရန်လိုပေသည်။ သူ့ဘက်နာစေ၊ကိုယ့်ဘက်သာစေ ပုံစံရေးသားမှုများသည် အပြစ်ရှိပြီး ပြဿနာမျိုးစေ့ချပေးခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ ဤသို့ မေယုနယ်မှ ရခိုင်များစွန့်ခွါခဲ့ရသည်။ ၁၉၄၂ ခု ကုလား–ရခိုင် အဓိကရုဏ်းကို နယ်စပ်မှ (မေယုဒေသ) ကုလားများကို အင်္ဂလိပ် အစိုးရက လက်နက်တပ်ဆင်ပေးခဲ့၍၊ ထိုလက်နက်ဖြင့် ရခိုင်များကိုစတင်တိုက်ခိုက်ခဲ့ရာမှ စတင်သည်စသည်ဖြင့် ဒေါက်တာအေးချမ်းကလည်းရေးခဲ့ကြောင်းတွေ့ရသည်။ (ဒေါက်တာအေးချမ်း ၂၀၀၃ ခု စာ–၂)။ ဒေါက်တာအေးချမ်းသည် မြန်မာ့သမိုင်းအမှန်ရေးသားရေးသားရေး အဖွဲ့တွင် အစကနဦးက အဖွဲ့ဝင်အဖြစ်ပါဝင်ခဲ့ကြောင်းလည်းသိရသည်။သူက ၅–၉–၀၄ ခုနှစ် **RFA** မေးမြန်း ဆွေးနွေးခန်းမှာ ဦးအောင်ဇလ၊ ဒေါက်တာအာင်ခင်၊ ဦးဇော်ဝိတ်တို့နှင့် မြန်မာသမိုင်း အမှန် ဖော်ထုတ်ရေးကိစ္စ ဆွေးနွေးရာတွင် အာဏာရှင်စနစ် တည်ရှိနေသရွေ့ မြန်မာ့သမိုင်းအမှန် ပေါ်ထွက်မလာ၊ ဇဖာ်ထုတ်၍မရဟု ဒေါက်တာအေးချမ်းကသုံးသပ်ထားကြောင်း ကြားသိရသည်။ ရခိုင်သမိုင်းအရေးတွင် ဒေါက်တာအေးချမ်းကိုယ်တိုင်က မမှန်မကန်၊ ကြံလိုက်၍ အဖြစ်မှန်ကို ဖုံးကွယ်ပြီး တလွဲတချော်ရေးသား မီးမောင်းထိုးပြခြင်းကို မည်သို့ပြောရမည်နည်း? ၁၉၄၂ခုနှစ် လူမျိုးရေး အဓိကရုဏ်းနှင့်ပက်သက်ပြီး ဒေါက်တာအေးချမ်း၏ ရေးသားမှု မှန်မမှန်ကို ထိုစဉ်က ရခိုင်နိုင်ငံရေး ခေါင်းဆောင်များဖြစ်ခဲ့သူ ဘုံပေါက်သာကျော်နှင့် ဦးဘစံတို့၏ သမိုင်းမှတ်တမ်းများ နှင့် တိုက်ဆိုင်၍ ကြည့်ရှုနိုင်ပါသည်။ ပညာရှင်ဆိုသူတစ်ဦးက ဤကဲ့သို့တလွဲတချော်ရေးသား ရဲသည်ကို ကျွန်ုပ်တို့ ဝမ်းနည်းရံသာရှိပါသည်။ ပညာရှင်ကပင် အမှန်ကိုဖုံးအမှားကိုချဲ့နေပြီဆိုလျှင် တခြားစာရေးသူများ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို ဝေဖန်ခြင်းအား လက်ခံရန်နှင့် မှန်သည်ဟုဆိုရန် အတော်ခဲယဉ်းပါလိမ့်မည်။

"ရောင်ပူ" ဒုက္ခသည်စခန်းရောက်ခဲ့သူ ရခိုင်မှကုလားများ စစ်ပြီးခေတ်ပြန်ဝင်လာသည် လည်းရှိသည်။၄င်းတို့ကို စစ်တကောင်းသားများ ရခိုင်ပြည်သို့ စိမ့်ဝင်လာသည်ဟု မီးမောင်းထိုး ပြခြင်း၊ စာရင်းအင်းကိန်းဂဏန်းများပြခြင်းသည် ကိုယ့်ဖဲကိုယ်ချိုးခြင်းသာဖြစ်သည်။ မှတ်တမ်း ပြုစုခြင်း၊ စာရင်းပြခြင်းများသည် မိမိတို့ လက်ထဲမှာရှိနေ၍ ကြိုက်သလိုပြောဆိုရေးသားခြင်းသာ ဖြစ်သည်။

> (၁၂) "တိုင်းပြည်၌ လူမျိုးတချို့၏ အကြောင်းအရာကို ထိန်ချန်၍ကောင်း သည်မဟုတ်၊ မရှိခဲ့သည်ကိုလည်း ရှိသယောင် လိမ်ညာ၍မရပေ၊ ရှေးရခိုင် သမိုင်း (၁၇၈၅ခုနှစ် မတိုင်မီ) တွင် သမိုင်းနှင့်ဆက်နွယ်လျှက် ရှိခဲ့သော လူမျိုးများကို ရခိုင်ရာဇဝင်တွင် ပြည့်ပြည့်စုံစုံ နီးပါးဖော်ပြထားခဲ့သည်။ (သမိုင်းပြဿနာစာအုပ်၊ စာ–၁၃)

အထက်ရေးသားချက်ကတော့ သိက္ခာရှိပေသည်။ ဖတ်ရှုလျှင် ဘဝင်ကျစရာဖြစ်သည်။ လက်တွေ့မှာတော့ မူဆလင်အရေး(ဝါ) ရိုဟင်ဂျာအရေးမှန်သမျှတွင် လုံးဝထိန်ချန်ခြင်း၊ တပိုင်းတစ ထိန်ချန်ခြင်း၊ လွှဲချော်ရေးသားခြင်းများသာရှိသည်။ ရိုဟင်ဂျာ၏ အနှုတ်လက္ခဏာဆောင်သော ဖြစ်ရပ်လုပ်များကိုမူ တဆိတ်ကိုတအိတ်လုပ်၍ ရေးသားဖော်ပြခြင်းမျှသာရှိပေသည်။ အဖြစ်မှန်အတိုင်း ရေးသားဖော်ပြထားသည်ကို မည်သည့်စာအုပ်မှာပင် မတွေ့ခဲ့ပါ။ အထက်စာအုပ်မှာပြောသလို အမှန်အတိုင်းသာ ရခိုင်သမိုင်းမှတ်တမ်းများတွင် ရိုဟင်ဂျာသမိုင်း၊ ရိုဟင်ဂျာအကြောင်းကိစ္စများတွင် ပါရှိခဲ့သော် ယနေ့ ကျွန်ုပ်တို့၏ ဤစာတမ်းမျိုးရေးသားထုတ်ဝေရန် လိုအပ်မည်မဟုတ်ပါ။

ရိုဟင်ဂျာအရေးကိစ္စဆိုလျှင် အရုပ်ဆိုးအကျည်းတန်အောင် ရိုဟင်ဂျာတို့၏ နိုင်ငံရေး၊ လူမှုရေးကိစ္စအဝဝကို တိုင်းရင်းအနံ့ အသက်မပါအောင်၊ နိုင်ငံခြားသားများ၏လုပ်ရပ်၊ ဖြစ်ရပ်အမှုကိစ္စ ဖြစ်သယောင် ရေးသားလာခဲ့သည်မှာ ယခုမှမဟုတ်၊ ဗြိတိသျှခေတ်ဦးကာလကပင်ဖြစ်သည်။ ၎င်းမှာ ရခိုင်တို့က ဗြိတိသျှအစိုးရနှင့်ပူပေါင်း၍ ပထမ အင်္ဂလိပ်–မြန်မာစစ်ပွဲမှာ တိုက်ခိုက်နေစဉ် မူဆလင်ခေါင်းဆောင်တချို့ ဗန္ဓုလတပ်နှင့် ပူပေါင်းခဲ့ခြင်းကြောင့် ဤသို့ကွဲဖြမှု၊ အပြန်အလှန် အမြင်ဆောင်းမှုများ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ အမြင်ကျဉ်းမှုသာဖြစ်သည်။ ရခိုင်တပ်မှာပါဝင်ခဲ့ သူ မူဆလင်များလည်းရှိခဲ့ပေသည်။ နိုင်ငံရေးကိစ္စမှာလူမျိုးတိုင်းမှာ ကွဲပြားမှုရှိကြသည်။(A.Juseph, 1948, nation within anation, P-36) ပွင့်ပွင့်လင်းလင်းရေးရလျှင် ရခိုင်က ရိုဟင်ဂျာ အပေါ် နိုင်ငံရေးအရ ဖိနှိပ်လိုသည် အမြတ်ထုတ်လိုသည်မှာ ထိုစဉ်ကာလကပင်ဖြစ်ပါသည်။ အတိုင်းအတာ တစ်ခုအထိ ထိုသို့ပြုလုပ်နိုင်ရန် နိုင်ငံရေး၊ လူမှုရေး ပတ်ဝန်းကျင်ကလည်း သူတို့ ဖက်မှ အားသာမှုရှိခဲ့သည်။ ရခိုင်ပြည်နိုင်ငံရေးတွင် ထိုသို့ တဘက်စောင်းနင်း အခွင့်သာခဲ့သော ချိန်ခွင်လျှာ မညီမျှခဲ့သော ဆက်ဆံရေးရှိခဲ့ခြင်းကို ယခုခေတ် သက်ဆိုင်သူများအားလုံးက ပြန်လည်သုံးသပ်ပြင်ဆင်ရမည်ဟု ထင်မြင်ပါသည်။

ရခိုင်ပြည်တွင်ရှိသော လူမျိုးစုများအကြောင်းကို အထက်စာအုပ်မှာရေးသည့်အတိုင်း ရခိုင်ရာဇဝင်များ(၁၇၈၅ မတိုင်မီ)ပြည့်ပြည့်စုံစုံဖော်ပြထားသည်ဟု ဆိုခြင်းမှာ မမှန်ကန်ကြောင်း သာဓကများစွာရှိပေသည်။ ဥပမာ– ၁၈၈၁ ခုနှစ်လောက်က ဒွါရဝတီဆရာတော် ရေးသားခဲ့သော " ဓညဝတီအရေးတော်ပုံ " စာအုပ်တွင် " တိုင်းပြည်၌ ကုလားမြို့ရွာများစွာရှိသည်၊ မိမိတို့နှင့် အမျိုးမတူသော ကုလားများကို မြို့စား၊ ရွာစား မခန့်အပ်သင့်ကြောင်း၊ မိမိတို့အမျိုးထဲကသာ ခန့်အပ်သင့်ကြောင်း ပညာရှိအမတ်က ဘုရင်ကိုတင်ပြခဲ့သည် " ဟုပါရှိခြင်းကိုကြည့်ရှုပါက ကုလားကို ထိုစဉ်ကပင် မုန်းတီးကြောင်းပေါ်လွင်နေသည်။ထိုကုလားမြို့ရွာများ၏ အမည်စာရင်းများ မည်သည့်အခါမှ အသေးစိပ်ဖော်ပြခြင်းမရှိပါ။ ၎င်းသည်ပင်ထိန်ချန်ခြင်းဖြစ်သည်။ ရခိုင်သမိုင်းမှာ မူဆလင်အမည်ခံ ရခိုင်မင်းသာမဟုတ်ဘဲ မူဆလင်စစ်စစ် ဘုရင်ဖြစ်ခဲ့ခြင်းများလည်းရှိသည်။ သူတို့၏ဖြစ်စဉ်များ၊ လုပ်ရပ်များ၏အကျိုးဆက်များစသည့်ဖြစ်ရပ်များကို ရခိုင်သမိုင်းမှာ ဆွေးနွေး ထားခြင်းမျိုးမတွေ့ရပါ။ ဝလီခါန် အုပ်ချုပ်ခဲ့သော ကာလကိုသုံးလ၊ ၁၈ရာစု ကုလားခေတ္တိရာ ဆိုသူ အုပ်ချုပ်ခဲ့သောကာလကို သုံးရက်စသည်ဖြင့် အမှန်ထက်လျှော့၍သာ ရေးသားကြောင်း တွေ့ရသည်။

ဤသို့လျှော့၍ရေးခြင်း၊ ထိန်ချန်၍ရေးသားခြင်း၊ အဖြစ်မှန်သေးနုပ်သွားအောင်တင်ပြခြင်း၊ လွဲမှားစွာဖော်ပြခြင်းများသည် နယ်စုံဒေါင့်စုံမှာရှိခဲ့ပေသည်။

ဥပမာ ၁၇ ရာစုလယ် ရခိုင်သို့ခိုလှုံလာသော မဂိုမင်းသား ရှုဂျာသည် ရခိုင်ဘုရင် စန္ဒာသုဓမ္မကိုအာဏာသိမ်းရန်ကြံဆောင်ခဲ့သည်ဟု ရခိုင်သမိုင်းကဆိုသည်။ထိုပုန်ကန်ရန်ကြံဆောင်မှုတွင် သူ၏ကိုယ်ရံတော်လေးသည်များလည်းပါဝင်မည်။ ပုန်ကန်မှုတါင်ပါဝင်သူများကို ယုံကြည်အားကိုးရန်မရှိ။ ထိုသူပုန်အဖွဲ့ဝင်ဟုဆိုရမည့်သူများကို ရခိုင်ဘုရင်က အဘယ့်ကြောင့် ကိုယ်ရံတော်တပ်ဖွဲ့ဝင်အဖြစ် သွတ်သွင်းရသနည်း။စဉ်းစားစရာဖြစ်လာသည်။ ယုံကြည်အားကိုးရသော ကိုယ်ရံတော်အဖွဲ့ဝင်အဖြစ် သွတ်သွင်းခြင်းကြောင့် ထိုသူများရခိုင်ဘုရင်ကို ပုန်ကန်ရန်ကြံစည်ခဲ့သည်ဆိုခြင်းမှာ မဖြစ်နိုင်ဟုဆိုရပေမည်။ ရခိုင်ဘုရင်က ပုန်ကန်မှုတရပ် လုပ်ကြံဖန်တီးပြီး ရှုဂျာကို အဆုံးစီရင်ခဲ့ခြင်းများဖြစ်မလားဟု တွေးတောစရာဖြစ်သည်။ ရှုဂျာ၏ စိန်ရွှေရတနာများနှင့် သမီးပျိုများကို မက်မော၍ ဤသို့လုပ်ကြံခြင်းလားဟုလည်းစဉ်းစားစရာဖြစ်ပါသည်။ရှုဂျာမင်းသားနောက်လိုက်များ ရခိုင်ဘုရင်ကိုယ်ရံတော်လေးသည်ဖြစ်လာပြီး၊ ရခိုင်နိုင်ငံရေးကို နှစ်လေးဆယ်နီးပါး စိတ်တိုင်းကျခြယ်လှယ်ခဲ့သည်။ သူတို့စိတ်ထင်သူကို မင်းမြှောက်ပြီး မကြိုက်သူကိုဖြုတ်ချသည်။ ဘုရင်ဖြစ်လာသော်လည်း အာဏာမရှိခဲ့ပါ။ အာဏာသည် ကိုယ်ရံတော်လေးသည်များ လက်ထဲမှာသာရှိခဲ့သည်။ စန္ဒာဝိဇယ၊ ၁၇၁၀–၃၁ လက်ထက်ကျမှ သူတို့ကို ထိန်းချုပ်နိုင်၍ ရမ်းဗြဲနှင့် စစ်တောါမြို့များသို့ တစ်ကျွန်းပို့ နယ်နှင်ဒဏ်ပေးခဲ့သည်။(နတ်မြစ်စန်းအောင်၊ ရခိုင်တန်ဆောင်အတွဲ–၁၅၊ ၁၉၇၇–၇၈) ဤလေးသည်များကို ရခိုင်သမိုင်းက လူဦးရေ နှစ်ရာ၊ သုံးရာခန့်ဟု ဖော်ပြလေ့ရှိသည်။ လူနှစ်ရာ သုံးရာက ရခိုင်တစ်ပြည်လုံး၊ နိုင်ငံရေးကို မည်သို့ခြယ်လှယ်နိုင်မည်နည်း။ စဉ်းစားစရာဖြစ်သည်။ ၁၆ ရာစု မင်းဘာကြီး မတိုင်မီ အစ္စလာမ် သာသနာပြုများ အားထုတ်မှုကြောင့် ရခိုင်လေးသည်တော်တချို့ မူဆလင်ဖြစ်လာခဲ့သည်။ (ဦးလှထွန်းဖြူ၊ ၁၉၈၁၊ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးစုများ၊ စာ–၃၂၊ ၄၂) ယခုလေးသည် ကိုယ်ရံတော်တပ်မှာ ထိုဘာသာပြောင်းသူများလည်း ပါဝင်နိုင်သည်။ ဘုရင့်ကိုယ်ရံတော်တပ်မှာ အင်အားလေးသောင်းနှစ်ထောင်ရှိခဲ့သည်ဟုလည်း ရခိုင်သမိုင်းကပြော၏။ ကိုယ်ရံတော်တပ်အများစုမှာ ရခိုင်များဖြစ်၏ဟု အနက်သက်ရောက်စေလိုခြင်းဖြစ်သည်။ မူဆလင်ကမာန်များ၏ အခန်းကဏ္ဍကို မှေးမှိန်စေလို၍ အင်အား ၄၂၀၀၀ ဟုပြခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ သို့သော် သောင်းကျန်းနေသည်ဆိုပြီး နယ်နှင်ဒဏ်ပေးခံရသူများမှာအားလုံး မူဆလင်ဖြစ်ကြသည်။ ဦးရေအားဖြင့် လေးသောင်း မရှိခဲ့ပါ။ ယခုထိလည်းမူဆလင်အဖြစ် ထိုဒေသတွင်သူတို့ရှိကြ၏။ လေးသည်များဖြစ်ခဲ့၍ ကမာန်သည်ဟုဆိုသည်။ ထို ကမာန်သည်များထဲတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာ ရခိုင် လူမျိုး မတွေ့ရှိသဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်ကိုယ်ရံတော်မှာ ရခိုင်ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ရှိခြင်းနှင့် ကိုယ်ရံတော်တပ် အင်အား ၄၂၀၀၀ ရှိခဲ့ခြင်းများ စောဒကတက်စရာဖြစ်ပြန်သည်။ ကိုယ်ရံတော်တပ် ၄၂၀၀၀ ဟု ဖော်ပြခြင်းမှာ ကမာန်လေးသည်များ အခန်းကဏ္ဍကို မှေးမှိန်စေလို၍ ၄၂၀၀၀ ဟု ဖော်ပြခြင်းမှာ ကမာန်လေးသည် အခန်းကဏ္ဍကို မှေးမှိန်စေလို၍ ကမန်တပ်ကိုလည်း ရခိုင်တပ်ဟု ပြောလို၍ ဖြစ်နိုင်သည်။ အဖြစ်မှန်က ရှုဂျာ နောက်လိုက်များသည် လူဦးရေထောင်ဂဏန်းနှင့်ချီ၍ရှိခဲ့သည်။ ရှုဂျာမင်းသားရခိုင်သို့ ခိုလှုံရာတွင် သူနှင့်သူ့မိသားစုများရေကြောင်းဖြင့် စစ်တကောင်းသို့လာသည်။ သူ့ရဲ့နောက်လိုက် အခြွေအရံများ ကုန်းကြောင်းလာပြီး စစ်တကောင်းမှာဆုံသည်။ စစ်တကောင်းမှ

ရခိုင်နယ်စပ် အရောက်လာရာလမ်းတွင် အထမ်းထမ်းသူများပင် လူထောင်ကျော်ရှိသည်ဟုဆိုသည်။ (Qanungo, 1988,305) နတ်မြစ် အရှေ့ဘက်ရှုဂျာရွာတွင် ခရီးတထောက်နားခဲ့၍ ထိုနေရာကို ရှုဂျာရွာ ဟုခေါ်ခြင်းဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ ၄င်းမှတဆင့် မြောက်ဦးသို့ ရောက်လာခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့်သူ့နောက်လိုက်အခြွေအရံများသည် ရာဂဏန်းမဟုတ်ဘဲ ထောင်ဂဏန်းအနည်းဆုံးရှိနိုင်သည်။ ရခိုင်ကိုယ်ရံတော် လေးသည်တပ်မှာလည်း ရှုဂျာ နောက်လိုက်များ ထောင်ဂဏန်းရှိခဲ့၍ သူတို့စိတ်ထင်သလို ရခိုင်နိုင်ငံရေးကို ခြယ်လှယ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ နယ်နှင်ဒဏ်ပေးခံရသူ များတွင် ရခိုင်မပါသဖြင့် မူလကိုယ်ရံတော်လေးသည်တပ်မှာလည်း ရခိုင်မပါဝင်ခဲ့ဟု သုံးသပ်ရန် ရှိသည်။ ရခိုင်ရာဇဝင်ဟုဆိုပြီး ရေးထားသမျှ သမိုင်းများကို မှန်သည်ဟုမဆိုနိုင်၊ ခိုင်လုံသော အထောက်အထားမရှိ၊ ရှိသမျှသမိုင်းများလည်း ခေတ်ဟောင်းက အကြောင်းကို ၁၉ ရာစု၊ ၂၀ရာစု များတွင် ရေးခြင်းကြောင့် ခိုင်လုံမှုပို၍နည်းသည်။ (ဦးစံသာအောင်၊ ရခိုင်ဒင်္ဂါးများ၊ ၁၉၇၉၊ စာ–၈ နှင့် ဦးအေးချမ်း ၂၀၀၂၊ စာ–၃)

ရှုဂျာနောက်လိုက်များတွင် လေးသည်(ကမန်သည်) ဆိုသူများအပြင် နောက်ထပ် လူရာပေါင်းများစွာ ရှိခဲ့ကြောင်း မှတ်တမ်းတွေ့ရသည်။ J. Leider က ၁၉ ရာစု ရခိုင်ရောက် ကမ္ဘာလှည့်ခရီးသည် W. Foley ၏ JASB No-4 ပါ မှတ်တမ်းကို ကိုးကား၍ ရှုဂျာနောက်လိုက် တခြားလူလည်း မြောက်များစွာရှိကြောင်း သုတေသနပြုထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ J. Leider က–

> **" It is said that one part of the survivors among Shujah's followers were integrated into the Royal guard, other survivors were distributed in the different part of the kingdom. Lands and implements of husbandry were assigned to them, and they are farther encouraged to marry with the women of the country. They were called *"Kamanchis"*, a Persian word referring to their prior occupation as archers. Harvey writes that at the end of the century they [the Muslim archers] murdered and setup kings at will roaming over the country carrying fire and sword where ever they went" (J. Leider, p-19)**

ရခိုင်ရာဇဝင်တွင် (သမိုင်းပြုသနာဆိုသည့် အထက်စာအုပ်မှာ ရေးသလို) လူမျိုးစုများ အကြောင်း ပြည့်ပြည့်စုံစုံ ဖော်ပြပြီးဆိုလျှင် ရှုဂျာနောက်လိုက်များ လေးသည်တပ်အဖြစ် ပါဝင်သည့်အပြင် လယ်ယာကိုင်းကျွန်းအတွက် အခြားမြို့ရွာများတွင် ဖြန့်ချဲ၍ နေရာချထားခဲ့ကြောင်းကို ဖော်ပြခဲ့ခြင်း မတွေ့ရပါလား ?။

J. Leider က **" The presence of Muslim artist and officers at the court at this time is Just another sparkling element of cultural refinement at the Arakanese Court" (J. Leider, 1998,13.18)** ဟုဆိုထားသည်။ ရခိုင်နန်းတွင်းတွင် မူဆလင်စာပေ အနုပညာရှင်များ၊ ဝန်ထမ်း အရာထမ်းများ ပါဝင်နေခြင်းတို့သည် အခြား ပြောင်မြောက်သော ယဉ်ကျေးမှု ဆက်စပ်မှုတရပ်ဖြစ်သည်။ အမှန်မှာ **J. Leider** ၏ အထက်စာတမ်းသည် ရခိုင်အမျိုးသားများ၏ သမိုင်းအမြင်ကို အကာအကွယ်ပေးပြီး ရေးသော စာတမ်းပင်ဖြစ်သည်။ ယင်းစာတမ်းမျိုးတွင်ပါသော အကြောင်းအချက်များကိုပင်

ဘယ်ရခိုင်သမိုင်းမှာလည်း ကျွန်တော်တို့မတွေ့ခဲ့ပါ။ ရခိုင်သမိုင်းမှာ လူမျိုးစုများအကြောင်း ပြည့်စုံစွာရေးပြီးဖြစ်သည်။ ဆိုခြင်းသည် တစ်ဘက်သက်ရေးခြင်းသာဖြစ်သည်။ ကြား၊ `မင် ကောင်းရန်သာ ဤသို့ရေးခြင်းဖြစ်သည်။

ထို့အပြင် ၁၇၃၇ ခုတွင် ကုလား ခတ္တရာ ဆူလတန်ဘုရင် ရခိုင်မင်းဖြစ်ခြင်း၊ ၁၇၃၈ ခုတွင် တစ်ပြည်လုံး ကုလားအုံကြွမှု ပေါ်ပေါက်ခဲ့ခြင်း (ရခိုင်ကောင်စီ၊ ၁၉၈၄၊စာ-၉၀) တို့နှင့် ပက်သက်၍ အသေးစိတ်မှတ်တမ်းများပျောက်နေကြောင်းသာတွေ့ရသည်။ ရခိုင်ပြည်မြောက်ခြမ်းပေါ် ဘစောဖြူ(ခ) ကာလီမာရှား၊ ၁၄၅၉-၈၂ ပြီးနောက် ကာလတွင် တစ်ကြိမ်၊ မင်းဘာကြီး၊ ၁၅၃၁-၅၃ ပြီးနောက်တွင်တစ်ကြိမ် ဘင်္ဂလားမူဆလင် ဘုရင်များက တိုက်ခိုက်သိမ်းယူ အုပ်ချုပ်ခဲ့သည့် အကြိမ်များ ဘင်္ဂလားမှတ်တမ်း **(Qanungo, 1998, 163, 193)** တွင်တွေ့ရသော်လည်း မည်သည့် ရခိုင်ရဇဝင် မှတ်တမ်းမှာမှ မတွေ့ရပါ။

နယ်ချဲ့ဆန့်ကျင်ရေးတိုက်ပွဲများ၊ တော်လှန်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ၊ နိုင်ငံရေးစည်းရုံးမှုများတွင် ရိုဟင်ဂျာခေါင်းဆောင်များလည်း နေရာအနှံ့မှာပါဝင်ခဲ့သည်။ သို့သော် အားလုံးအမှောင်ထဲရောက် သွားသည်။ ရှေ့နေ ဦးဖိုးခိုင်၊ ရှေ့နေ ဦးယာစိန်တို့ နှစ်ဦးကိုသာ တစ်ခါတလေ အမည်စာရင်းပြရုံ ပြသည်။ တခြားခေါင်းဆောင်များ၏ အမည်စာရင်းပါ ပျောက်သွားသည်။ စစ်တွေမြို့၏ အမျိုးသားကျောင်းမှာ ဆရာကြီးဦးဖိုင်နုန္ဒိန် ကျောင်းအုပ်ဆရာကြီးဖြစ်ခဲ့ဘူလျှက်နှင့် လက်ထောက် ဆရာကြီးဟု ရခိုင်ပြည်နယ်ကောင်စီ သမိုင်းဖြစ်စဉ်မှတ်တမ်း (လူမှုရေး)မှာ ပြထားကြောင်းတွေ့ ရသည်။ ပြည့်စုံစွာဖေါ်ပြပြီးဆိုခြင်းမှာ မည်သို့မှ မဖြစ်နိုင်ပါ။ မူဆလင်သမိုင်း၊ မူဆလင်အခန်း ကဏ္ဍဆိုလျှင် အမှောင်ချထားခဲ့သည်ဆိုလျှင် ပိုမို၍မှန်ကန်ပါလိမ့်မည်။

(၁၃) ယနေ့ရခိုင်သမိုင်းဆရာများက မိမိတို့ဆန္ဒရှိသလို ပုံဖော်ရန် အားထုတ်ရာ တွင် တစ်ယောက်တစ်မျိုးရေးနေသည်။ တချို့ကလည်း အထောက်အထား မရှိဘဲ ဒဏ္ဍာရီဆန်ဆန်ဖြစ်ရပ်များကို သမိုင်းဟုပြဌာန်းရန် ကြိုးစားနေပါ သည်။ **Martin Smith, Pamela Gutman, G.H.Luce, Dr.Than Tun** စသည်စသည် သမိုင်းပညာရှင်များကိုလည်း မပြည့်စုံ၊ ရခိုင်သမိုင်းစေ့စုံစွာ မသိ။ စကောလောက်မှ စောက်မနက်သော ဉာဏ်ဖြင့် ရခိုင်သမိုင်း ရေးသည် စသည်ဖြင့် ဝေဖန်နေကြောင်းတွေ့ရသည်။ မိမိတို့သာသိသည်။ မြင်သည်။ သမိုင်းကိုနားလည်သည် စသည်ဖြင့် ခံယူထားခြင်းသည် လက်တွေ့ကျသော အမြင်မဟုတ်ပါ။

ဆရာကြီး လူဆ်နှင့် ဒေါက်တာသန်းထွန်းတို့သည် နှစ်ပေါင်းများစွာထိ သမိုင်းပါမောက္ခ အဖြစ်ဆောင်ရွက်ခဲ့ပြီး မြန်မာ့သမိုင်းကို ကြေကြေညက်ညက် မွှေနှောက်လေ့လာခဲ့သူများဖြစ် ပါသည်။ ၎င်းတို့က ရခိုင်ပြည်မှာ ဆူဆလင်ဘုရင်ရှိခဲ့ကြောင်း၊အင်းဝဘုရင်နှင့် မိတ်သဟာသဖွယ် ရှိခဲ့ကြောင်း၊ အရှေ့ဘင်္ဂလားသို့ အစ္စလာမ် ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိလာစဉ်က တချို့ခေါင်းဆောင်များ၊ စစ်ဘုရင်များ နတ်မြစ် အရှေ့ဘက်ခြမ်းတွင် ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခဲ့ကြောင်းများကို စိတ်ကူဉာဏ်ဖြင့် ရေးခြင်းမဟုတ်

ကျောက်စာအမှတ်စာရင်း [၉၆၃/၂၀-၂၃၊ ဥက္ကရာဇ် ၈၀၄၊ ခရစ်-၁၄၄၂] ကို ကိုးကား၍ရေးခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ သို့ဖြင့် ဆရာကြီးလူဆ် မှန်သလားဟု မေးခွန်းထုတ်စရာမရှိ။ ဒေါက်တာသန်းထွန်းက " ထိုသူများသည် ယနေ့ရှိဟင်ဂျာများဖြစ်မလားဟု ဆင်ခြင်မိတယ်။ သူတို့ကလည်း ယင်းနေရာမှာ နှစ်ပေါင်းတစ်ထောင်ကျော်နေပြီလို့ပြောနေတယ် " စသည်ဖြင့် သုံးသပ်ခြင်းသည်လည်း ကန့်ကွက်ရန်မရှိဟုထင်ပါသည်။

ဆရာကြီး လူဆ် ရည်ညွှန်းခဲ့သော ကျောက်စာကို ရှာမတွေ့ပါဟုဆိုသူလည်းရှိသည်။ ၄င်းကား ရှာမတက်၍လည်းဖြစ်နိုင်ပါသည်။ကျောက်စာမရှိဘဲနှင့်ပညာရှင်များကိုးကားမည်မဟုတ်ပါ။ စစ်ကိုင်းထူပါရုံဘုရားရှိ ကျောက်စာဖြစ်သည်။ ထူပါရုံ ဒါယကာ နရပတိနှင့် ရခိုင်ဘုရင်နရနု (ခ) အာလီခါန်သည် ခေတ်ပြိုင် ဖြစ်သည်။ အာလီခါန် ဗုဒ္ဓဘာသာပါ စသည်ဖြင့် ပြော၍မရပါ။ ခေတ်ဟောင်းက အဖြစ်အပျက်ကို နောက်မှ မှတ်တမ်းတင်ခြင်းမျိုးဖြစ်နိုင်သည်။

(၁၄) (ရခိုင်တို့က) ဗုဒ္ဓ၏ ကိုစား မဟာမုနိကို သွန်းလုပ်ပြီး ဗုဒ္ဓဘာသာနယ်ထဲသို့ ခြေစုံပစ်ကာ ဝင်ရောက်ခဲ့သည်မှာ ရခိုင်မှန်လျှင် ရခိုင်စစ်လျှင် ဗုဒ္ဓဘာသာ ဖြစ်သည်ဟု ခံယူကြ၏။ ယင်းမှသည်ယခုအထိ ရခိုင်သည် ဗုဒ္ဓဘာသာမှလွဲ၍ မည်သည့် ဘာသာ အယူဝါဒကိုမှ မကိုးကွယ်သည်မှာ အထင်အရှားသာဓကပင် ဖြစ်သည်။ (သူမြတ်။ မုနိမြေနိဒါန်း၊ မုနိမြေ မဂ္ဂဇင်း၊ ၂၀၀၃ ခု)

စဉ်းစားရန်မှာ ဗုဒ္ဓမြတ်စွာဘုရား ဖွားမြင်တော်မူသော အိန္ဒိယမြောက်ပိုင်းတွင်ပင် ဗုဒ္ဓ ဘာသာ တိမ်ကောလုမတက်ဖြစ်နေသည်။ အခြားဘာသာဝင်များဖြစ်ကုန်ကြသည်။ ဗုဒ္ဓမြတ်စွာ ဘုရား ခဏကြွမြန်းခဲ့သည်ဆိုသော ရခိုင်မှာ အခြားဘာသာဝင်မရှိဟု မည်သို့စဉ်းစားနိုင်မည်နည်း။ ဗုဒ္ဓမြတ်စွာဘုရား ရခိုင်ရောက်ရှိစဉ်က လူမျိုးများသည်လည်း ယနေ့ရခိုင်ဆိုသူများဟု ပြောဆိုရန် ခဲယဉ်းပေသည်။ ရခိုင်သည် မြန်မာခွဲတစ်မျိုးဖြစ်ပါသည်။ ဒေါက်တာသန်းထွန်းက " မြန်မာတွေ မြေပြန့်ကို စတင်ဝင်ရောက်နေထိုင်တာကို ကိုးရာစု နှောင်းလို့ယူဆရပါတယ်" (သန်းထွန်း၊ ၂၀၀၁၊ စာ-၇၁)။

မြန်မာတို့က မြန်မာပြည်မြေပြန့်ဒေသသို့ရောက်ရှိပြီး ပျူနှင့်မွန်တို့မှ ပထမ ဗုဒ္ဓဘာသာကို ရရှိသည်နောက် ၁၁ ရာစု လောက်မှ စာရေးနည်းပညာ ရရှိပြီးလို့ပြောနိုင်တယ်။ (သန်းထွန်း၊ ၂၀၀၁ ခု၊ မြန်မာ့သမိုင်းနိဒါန်း၊ စာ-၁၉) မြန်မာများမြေပြန့်သို့ရောက်ရှိပြီးနောက် တခြားနေရာ များသို့ ယပ်တောင်ဖြန့်သလို ပျံ့နှံ့သွားခဲ့သည်။ အောက်ပြည်၊ ချင်းတောင်နှင့် ရခိုင်ဒေသသို့ ပျံ့နှံ့ သွားသည်ဟု ဒေါက်တာသန်းထွန်းက သုတေသန ပြုထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် ယနေ့ ရခိုင်သည် မြန်မာထဲကဖြစ်သည်။ ဗုဒ္ဓဘာသာကို ၁၀ ရာစု နောက်ပိုင်းမှသာရရှိသွားသည်ဟု လက်ခံရမည်ဖြစ်ပါသည်။ ဒေါက်တာသန်းထွန်းက ဆက်လက်၍ " ဒါပေမဲ့ ပုဂံကို ၉ ရာစုနှစ် ကဘဲ မြန်မာတွေ ဝင်ပြီးနေမယ်ဆိုတာကတော့ စောလွန်းတယ်ထင်တယ်----စစ်ရေးစစ်ရာအရ နယ်စောင့်ခံတပ် အဖြစ်နဲ့ သုံးတယ်ဆိုရင် ဖြစ်နိုင်စရာရှိတယ်။ (သန်းထွန်း၊ ၂၀၀၃ ခု၊ သန်းထွန်း၊

ရှစ်ဆယ်ပြည့်၊ စာ–၁၂၇)။ သို့ဖြစ်၍ ဗုဒ္ဓမြတ်စွာဘုရား ရခိုင်ကြွရောက်ခဲ့စဉ်ကစ၍ ထေရဝါဒ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဖြစ်လာခဲ့သည်ဟု ရေးခြင်းကို ပြန်လည်ဆန်းစစ်စရာဟု ဆိုရမည်။

၂ ရာစုအေဒီ၊ မဟာမုနိ ထောင်ပေါက်ကြီးကျောက်စာအရ ဓညဝတီခေတ်က ရခိုင်လူမျိုးတို့မှာ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များဖြစ်ကြသည်။ (လေ့လာသူ၊ ရပ်ရှင်တေးကဗျာ မဂ္ဂဇင်း၊ ၁၉၉၅ စာ– ၁၇၈)။ ထိုသို့တစ်ဘက်သက်ပြော၍မရပါ။ ဒေါပက်တာသန်းထွန်းအလိုအရ "ရခိုင်ဘက်မှ တော့ သီဝနတ်ပင်ကိုးကွယ်သူ Saivite များ များမယ်ထင်တယ်။ ဗုဒ္ဓဘာသာမှာ မဟာယာန၊ တန္တြယာနနဲ့ ဟိနယာန အယူတွေရောနှောပြီး အတူရှိနေတယ်လို့ပဲဆိုရမယ်။ မဟာယာန လုံးဝပျောက်ကွယ်သွားတယ်လို့မရှိဘူး" လို့ ရေးထားကြောင်းတွေ့ရှိရတယ်။ (သန်းထွန်း၊ ၂၀၀၁၊ ၃၂၉)။

Pamela က ရခိုင်ပြည်ရှေးဟောင်းကျောက်စာ–ပေစာကို အခြေခံ၍

" The Kings of earliest Candra dynasty, who ruled from the end of the 4th to the begininning of the 7th century are said to have descanded from the lineage of the Hindu god **Siva**. The Lineage is mentioned again in connection with Ananda candra's grandfather, Vajrasakti.---The Candra kings Certainly did not neglect to support the local Brahmins.—Ananda Candra says that he built four temples, named after himself for the Brahmins as well as providing them with land, servants and musicians. (**Pamela, 2001, 42**)

၄ရာစုမှ ၇ ရာစုထိ အုပ်ချုပ်ခဲ့သူ စန္ဒြားမင်းများသည် ဟိန္ဒူသျှီဝနတ်မှ ဆင်းသက်သည်။ သူတို့က (မဟာယာန ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဟုဆိုသော်လည်း) ဗြဟ္မဏများကို အားပေးခဲ့သည်။ ဗြဟ္မဏတို့အား အနန္ဒစန္ဒြားက ကျောင်းလေးကျောင်း ဆောက်ပေးခဲ့သည်။ လယ်မြေ၊ အစေခံ၊ အတီးအမှုတ်သမားများပါပေးအပ်ခဲ့သည်။

သို့ဆိုလျှင် ရခိုင်မှာ ဝေသာလီခေတ်မှာဟိန္ဒူ အယူဝါဒ၊ ယဉ်ကျေးမှုများရှိနေသည်။ စန္ဒြားမင်းများပင် ဟိန္ဒူအနွယ်ဝင်ဟုဆိုနေသည် ၄င်းကို ကျောက်စာကို အခြေခံ၍ ပါမေလာက မှတ်တမ်းတင်ခြင်းဖြစ်သည်။ သူ့စာအုပ် တစ်ဝက်ကျော် ဗုဒ္ဓဘာသာနှင့် အခြားယဉ်ကျေးမှုများ ရောနှောရှိနေကြောင်းကို ရှင်းထားသည်။ ထို့ကြောင့် ရခိုင်လူမျိုးအားလုံး ဗုဒ္ဓမြတ်စွာဘုရား ကြွရောက်ခဲ့စဉ်ကစ၍ ထေရဝါဒ ဗုဒ္ဓဘာသာဟု လိုရာဆွဲရေး၍မရပါ။ **Pamela** က ဆက်လက်၍ အထက်ကိစ္စနှင့်ပက်သက်၍

> **" Excavation in 1980s unearted the remains of a Buddhist monastic complex and a royal shrine containing the stone image of a bull. This was a royal insignia of the Candra dynansties which ruled at both Dhanyawadi and Vasali and who claimed to belong to the lineage of the Hindu god Siva, although they themselves professed Buddhism, probably of Mohayantist persuation."**

၄င်းကား ၁၉၈၀ နောက်ပိုင်း တူဖော်ရရှိမှုအရ ရှေးဘုရားကျောင်းအပျက်မှ ရုပ်တု ရရှိခဲ့သည်။ ၄င်းသည် နွားလားရုပ်တုဖြစ်ပြီး စန္ဒြားတို့၏ နိုင်ငံတော်အမှတ်အသား ဖြစ်သည်။ စန္ဒြားတို့က ဟိန္ဒူသျှီဝနတ်မှ ဆင်းသက်သည်ဟုခံယူသည်။ စန္ဒြားမင်း များမှ မဟာယနဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များဖြစ်သည်။

ယခုလိုခိုင်လုံသော အထောက်အထားများကို အခြေခံ၍ ပညာရှင်များက သမိုင်းများ ဖော်ထုတ်နေပြီဖြစ်၍ ရခိုင်သမိုင်းကို မိမိထင်သလို ရေးသားခြင်းတွင် ဆင်ခြင်စရာရှိနေသည်ဟု ထင်ပါသည်။

ဝေသာလီသည် ပင်လယ်ဆိပ်ကမ်းမြို့ဖြစ်ခဲ့သည်။ နှစ်စဉ်နိုင်ငံခြား ကုန်သွယ် သင်္ဘော ထောင်ချီ၍ရောက်ခဲ့သည်။ နိုင်ငံခြားသင်္ဘောများ မုန်တိုင်းကြောင့် ပျက်စီးမှုလည်းရှိခဲ့သည်။ အများ စုမှာ အာရပ်၊ ပါရှားလူမျိုးများဖြစ်ခဲ့သည်။ သင်္ဘောပျက်မှလူများ ရခိုင်ပြည်တွင်း အခြေချနေထိုင် ခဲ့ကြောင်း၊ ထိုသူများ မဟာမဒင်ဘာသာဝင်များဖြစ်ကြောင်း မှတ်တမ်းရှိပေသည်။ ဦးငမဲ ရေး ရာဇဝင် ၁၈၄၂၊ အာသာဖီယာနှင့် ၁၉၅၇၊ စစ်တွေ ဂေဇေးတီးယား၊ အတွဲ-(အေ)၊စာ-၁၉) တို့သည် မှတ်တမ်းများတွေ့ရသည်။ ထိုအာရဗ်ကုန်သည်များ၊ အခြားသာသနာပြုများမှတဆင့် ဝေသာလီခေတ်ကပင် ရခိုင်တွင် အစ္စလာမ်ထွန်းကား ပျံ့နှံ့ခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။ သမိုင်းဆရာ ဟာဗေး ကလည်း ဆယ်ရာစုထိ ရခိုင်သည် ဗုဒ္ဓဘာသာနိုင်ငံဖြစ်ခဲ့သော်လည်း အစ္စလာမ်ပျံ့နှံ့မှုကို မထိန်းချုပ်နိုင်ခဲ့ချေ။ အေဒီ ၁၃ ရာစုအတွင်း အာသံမှ မလေးကမ်းခြေအထိ အစ္စလာမ်သာသနာ ပျံ့နှံ့ခဲ့သည်။ ထိုကမ်းခြေတလျှောက်တွင် ဗဒရ်မကာန်ခေါ် ထူးခြားသောပုံသဏ္ဍာန်ရှိသည်။ ဗလီများ တွေ့ရသည်။ ရခိုင်ပြည်တွင် အမျိုးသမီးများ အိမ်တွင်းပုန်းစနစ် လွှမ်းမိုးနေခြင်းသည် အစ္စလာမ် ဘာသာရေးလွှမ်းမိုးမှုဟု ဆိုရမည်ဟုသုံးသပ်ထားသည်။(ဟာဗေး၊ **1947, p-90**)(**Hall, 1950, p-64**)

သို့ဖြစ်၍ ရခိုင်စစ်လျှင် အားလုံးဗုဒ္ဓဘာသာဟု မပြောနိုင်ပါ။ တခြားဘာသာဝင်များလည်း ရှိကြောင်းမှတ်တမ်းရှိသည်။ မူဆလင်များမြောက်ဦးခေတ်မှာ ပို၍တိုးပွါးလာသည်။ ၄င်းတွင် မင်းစောမွန်၏ ပါထန်စစ်ကူတပ် တစ်သောင်းမှ နှစ်သောင်း အခြေစိုက်နေထိုင်ခြင်း၊ (**J.Leider, 2003, 18**)။ မြောက်ဦး နဝမမြောက်မင်း ဇလတစောမွန် (သဇတမင်း) လက်ထက်မှစ၍ မင်း ၄ ဆက်တိုင် အိန္ဒိယမှ သာသနာပြုများ လာရောက်သာသနာပြုခဲ့၍ ပြည်သူအမြောက်အများ နေ့စဉ်နှင့်အမျှ အစ္စလာမ်ဘာသာသို့ ကူပြောင်းနေ၍ ဆယ့်နှစ်ဆက်မြောက်မင်း မင်းဘာကြီး လက်ထက်တွင် သာသနာပြုလုပ်ငန်းများကို ရပ်တန့်စေခြင်း(ဦးဦးသာထွန်း၊ ၁၉၂၇၊ **BE** ၁၂၈၈၊ စာ-၇၀)။ တခြားမင်းမှုထမ်းများ၊ ဖမ်းဆီးကျွန်များ၊ ကြေးစစ်မှုထမ်းများ၊ ဖမ်းဆီးကျွန်များရောက် ရှိခြင်းများကြောင့် ရခိုင်ပြည်မူဆလင်ဦးရေသည် ကြီးမားသောပမာဏဖြင့် ထိုစဉ်ကပင်ရှိနေခဲ့သည်။ ထို့ကြောင်သူတို့က ရခိုင်နိုင်ငံရေး၊ စီးပွါးရေးဘဝကိုလွှမ်းမိုးနိုင်ခဲ့သော မှတ်တမ်းလည်းရှိပေသည်။ စာတမ်းခေါင်းစဉ်ဦးတည်ချက်နှင့် လွဲသွားမည်မည်ဖြစ်၍ အသေးစိတ် မတင်ပြရခြင်းဖြစ်ပါသည်။

(၁၅) ရခိုင်သမိုင်းတွင် မင်းထီး(၁၂၈၄-၁၃၈၉)က ဗုဒ္ဓဂါယအထိ တိုက်ခိုက် သိမ်းယူပြီး ကျောက်စာတိုင်စိုက်ထူနိုင်ခဲ့သည်။ မင်းဘာကြီး (၁၅၃၁-၅၃) က

မဂိုဘုရင် ဟိုမာယွန်ကို တိုက်ခိုက် နိုင်သည်။ ဟိုမာယွန်က သမီးကညာ မသီတာကို လက်ဆောင် အဖြစ်ပေးအပ်ပြီး ငြိမ်းချမ်းရေး ယူခဲ့သည်။ မင်းဖလောင်း(၁၅၇၁– ၉၃)၊ မင်းရာဇာကြီး (၁၅၉၃–၁၆၁၂)၊ သီရိသုဓမ္မာ(၁၆၂၂–၃၇)၊ စန္ဒသုဓမ္မ(၁၆၆၄–၈၅) စသည် မင်းများ လက်ထက်တွင် ရခိုင်က ဘင်္ဂလား ၁၂မြို့ကို ပိုင်ဆိုင်အုပ်ချုပ်ခဲ့သည် စသည်ဖြင့်တွေ့ရသည်။ တနည်းအားဖြင့် အရှေ့ဘင်္ဂလားနှင့် ရခိုင် တစ်နိုင်ငံ တည်းရှိခဲ့သည်။ နိုင်ငံတစ်ခုအတွင်း ပြည်သူများ ကူးလူး ဆက်ဆံမှု၊ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်မှုရှိခဲ့မည်မှာ အမှန်ဖြစ်သည်။ **(D.G.E. Hall, 1951,38)** တနိုင်ငံတည်း သားများဖြစ်နေရာ ကုလားများကို သွားလာခွင့်ကန့်သတ်ခဲ့သည်။ မိသားစုဘဝနှင့်နေထိုင်ခွင့်မပြုခဲ့ပါဟု ဆိုခြင်းသည် အထောက်အထားမဖြစ်နိုင်ပါ။ မန်းရစ်မှတ်တမ်းကို တချို့က ရည်ညွှန်းသည်။ မန်းရစ်မှတ်တမ်းမှာကန့်သတ်ခြင်းခံခဲ့ရသူများ ကုလားဟု မပြောခဲ့ပါ။ နိုင်ငံခြားသာဟုသာပါရှိပါသည်။ ပေါ်တူဂီက မင်းရာဇာကြီးလက်ထက်တွင် ရခိုင်ပြည်ကိုပါသိမ်း ယူရန် ကြိုးပမ်းခဲ့မှုရှိခဲ့ ၍ ပေါ်တူဂီများကို ဤသို့ကန့်သတ်ခြင်းသာ ဖြစ်နိုင်သည်။

လက်တွေ့ဆန်းစစ်လျှင် ရခိုင်ဘုရင်များက ဘင်္ဂလားကိုတဆက်တည်းပိုင်ဆိုင်ခဲ့ခြင်းမဟုတ်။ စစ်တကောင်းနယ်ကို မူဆလင်၊ တီရီပူရီနှင့် ရခိုင်တို့ အလှည့်ကျတိုက်ခိုက်သိမ်းယူ အုပ်ချုပ် ခဲ့သည်။ ဥပမာ–ဒေလီဘုရင် ဟိုမာရွန်နှင့် အနောက်ဘင်္ဂလားဂေါ်ရီဘုရင်တို့ စစ်ဖြစ်နေချိန်တွင် မင်းဘာကြီးကတိုက်ခိုက်၍ အရှေ့ဘင်္ဂလားကို သိမ်းယူခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ (ရခိုင်ကောင်စီ၊ ၁၉၈၄၊ ၈၃၊ Pamela,2001,20) တစ်ဘက်တွင်မြန်မာဘုရင် တပင်ရွှေထီးက ရန်စနေသဖြင့် အနောက် ဘင်္ဂလားအထိ နယ်ချဲ့ခြင်းဖြစ်ရန်မရှိပါ။ ရခိုင်ဘုရင် ဘစောဖြူ(ခ) ကလီမာရှား ပြီးနောက် တစ်ကြိမ်၊ မင်းဘာကြီး နောက်တစ်ကြိမ် ဘင်္ဂလားမူဆလင် ဘုရင်များက ရခိုင်ပြည် မြောက်ပိုင်း တခြမ်းကို သိမ်းယူအုပ်ချုပ်ခဲ့ကြောင်း ဘင်္ဂလားသမိုင်းမှာတွေ့ရသည်။ ရခိုင်တွင် ရှမ်း၊ မြန်မာ၊ မွန်၊ ပျူတို့၏ တိုက်ခိုက်မှုများ အစဉ်ရှိခဲ့သည်။ တချို့မင်းများသည် ပြည်ပရန်ထူနေ၍ မြို့တော် ကိုပင် အနိုင်နိုင်ထိန်းခဲ့ရသည်။ ဘုရင်မင်းထီး(၁၂၈၄–၁၃၉၆) မတိုင်ခင်လည်းကောင်း၊ မင်းထီး ပြီးနောက်လည်းကောင်း တိုင်ပြည်အခြေအနေ ဖရိုဖရဲ ရှိခဲ့သည်။ တချို့သမိုင်းဆရာများက မင်းထီး၏ နန်းသက် (၁၀၆)နှစ်ဟု ပြခြင်းသည် လက်တွေ့မကျ၊ ကြားမှာမင်းဆက်ပျောက်၍ ထိုနှစ်ကာလကို မင်းထီးအုပ်ချုပ်သောကာလဟုဆိုခြင်းဖြစ်နိုင်သည်ဟု သုံးသပ်နေကြောင်းတွေ့ ရသည်။ မင်းထီးမတိုင်ခင်(၁၂)ရာစုလောက်က မဟာမုနိ ဘုရားသည်ပင် တောတောင်ဖုံးအုပ်သွား ခဲ့သည်။ (ဟာဗေ၊ ၁၉၄၇၊ ၈၉)။ ဒသရာဇာမင်းသည် ၁၁၂၃–၃၉ လက်ထက် မြို့လူမျိုးများ အကူအညီယူ၍ မဟာမုနိဘုရားကို ရှာဖွေဖော်ထုတ်ခဲ့ရသည်။(ပါမေလာ၊ ၁၉၇၆၊ ၂၃)၊ (ရခိုင် ကောင်စီ၊ ၁၉၈၄၊ ၇၇)၊ မိတ်ဇူသင်း(တိုင်းချစ်)(၁၁၆၁–၆၆) ပြီးနောက် မင်းဆယ်ဆက်သည် အလွန်ညံ့ဖျင်းသည်။(မင်းတစ်ပါး တစ်နှစ်နီးပါးသာ အုပ်ချုပ်ခဲ့ရသည်) တိုင်းပြည်တည်ငြိမ်မှု မရှိခဲ့ချေ။ စီးပွါးရေးကပ်ဆိုက်ခဲ့သည်။ (ရခိုင်ကောင်စီ၊ ၁၉၈၄၊ ၇၃) မင်းထီးခေတ်ပြီးနောက် တွင်လည်း ကုလား၊ တီရီပူရာ။ ရှမ်း၊ မြန်မာ၊ မွန်တို့၏ တိုက်ခိုက်မှုများအမြဲရှိခဲ့သည်။ ၁၃၅၄ခု တွင် ရှမ်းတို့က

တိုက်ခိုက်လာပါသည်။ (**Forchhammer, 1891,p-6**)သံတွဲမြို့စားက ပုန်ကန် ခဲ့သည်။ အာဏာလုမှုများတစ်ဆက်တည်းဖြစ်ပေါ်လာခဲ့သည်။ ဦးလေး ရာဇသူ ကိုသတ်ပြီး မင်းစောမွန် နန်းတက်လာသည်။ အချင်းချင်းမညီညွတ်၍ မြန်မာအကူအညီတောင်းခံခဲ့မှုလည်း ရှိသည်ဟုဆို၏။ ထို့ကြောင့် ၁၄၀၆ ခုတွင် မြန်မာမင်း(အင်းဝမင်းခေါင်) က ဝင်တိုက်သဖြင့် မင်းစောမွန် ဘင်္ဂလားသို့ထွက်ပြေးခဲ့ရသည်။ (**R.B. Smart, 1947, 22, 23**) ရခိုင်က မွန်နှင့် မဟာမိတ်ပြုပြီး မြန်မာကိုတိုက်ပြန်သည်။ ဤတွင်မြန်မာတလှည့်၊ မွန်တလှည့် ရခိုင်ပြည်ကို ၁၄၂၆ ခုနှစ်အထိ အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။ အပြန်အလှန်တိုက်ခိုက်မှုများကြောင့် သူတို့က နယ်စွန် နယ်ဖျားများကို မထိန်းချုပ်နိုင်ခဲ့ချေ။ ပါမေလာ က ဤသို့သောအခြေအနေနှင့်ပက်သက်၍ **"Her cities were small and her hold on more remote territories weak"** ဟုမှတ်ချက်ချကြောင်း တွေ့ရသည်။ (**Pamela, 2001,p-15**)

ရခိုင်ပြည်မှာ အုပ်ချုပ်ရေးမခိုင်၊ တည်ငြိမ်မှုမရှိသော အချိန်ကာလတွင် ဘင်္ဂလားအင်အား တောင့်တင်းလာသည်။ မူဆလင်ဩဇာ ကြီးထွားလာသည်။ ၁၂၀၆ ခုတွင် ဘင်္ဂလားသည် ဒေလီ မူဆလင်ဘုရင်လက်အောက် ကျသွားသည်။ ၁၃၃၃ ခုတွင် စစ်တကောင်းကိုပါသိမ်းသည်။ **(Qanungo, 1998, 122)** ဤအချိန် မင်းထီးအုပ်ချုပ်သောကာလနှင့် တိုက်ဆိုင်၍ မေးခွန်းထုတ်စရာဖြစ်သည်။ မင်းထီးအုပ်ချုပ်ခဲ့သောကာလ (၁၀၆)နှစ် မဟုတ်ခြင်းလည်းဖြစ်နိုင်သလို **Qanungo** ပြသော သက္ကရာဇ် ၁၃၃၃ သည်ပင် ထိုထက်ရှေးကျသောနှစ်များ ဖြစ်နိုင်သည်။ **Fakharuddin Mubarek Shah** က ၁၃၃၈-၃၉ တွင် စစ်တကောင်းကို သိမ်းယူသည် ဟုဆိုသည်။ **(Qanungo, 1998, 27)** အနောက်ဘင်္ဂလားကိုမူ ထိုထက်စော၍ ၁၃ ရာစု အစောပိုင်းတွင် မူဆလင်တို့ သိမ်းပိုက်အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။ **(R.C.Majundar-A brief history of India, 1950,p-87,106,125)** အရှေ့ဘင်္ဂလားထိ မူဆလင်များချုပ်ကိုင်လာခဲ့ခြင်းသည် ရခိုင်ဘုရင် မင်းထီး ၁၂၇၃-၁၃၈၆ ထီးနန်းမဆက်ခံခင်ကလည်းဖြစ်နိုင်သည်။ သူ့အသက် (၇)နှစ်က ထီးနန်း ဆက်ခံရာ ဦးရီးတော် အနန္တာဘယ ကရင်ခွင်ပိုက် အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်ဟု လည်းရှိသေးသည်။ နန်းတက်စကာလ မွန်ဂိုတိုက်ခိုက်ခြင်းကို တွန်းလှန်တိုက်ခိုက်ရသည်။ မွန်ဂိုကို ရခိုင်တို့တွန်းလှန် သော်လည်း မြန်မာများက မတွန်းလှန်နိုင်ခဲ့ချေ။ (ပုဂံနိုင်ငံတော်ပျက်ခဲ့ရသည်ဟု ဆိုလိုခြင်း ဖြစ်သည်) (ရခိုင်ကောင်စီ၊ ၁၉၈၄၊ ၇၅)။ ဘင်္ဂလားကို မင်းထီးသိမ်းပိုက် အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်ဆိုခြင်း သည် သူ့နန်းသက်နောက်ဆုံးနှစ်များတွင် ဖြစ်ရပေမည်။ ၁၄ ရာစု အလယ်မတိုင်ခင်က မူဆလင် လက်အောက်ရှိခဲ့ခြင်း ဖြစ်နိုင်သည်။ မင်းထီးလက်ထက်၊ ၁၂၉၄၊ အေဒီတွင် ရှမ်းတို့က တိုက်ခဲ့၊ ဤအချိန်တွင် အရှေ့ဘင်္ဂလားဘုရင် **Ngapurkin (Bahadurkhan)** က မင်းထီးနှင့် ချစ်ကြည်ရေး ပြုလုပ်ထားသည်။ ၎င်းနောက်တွင်လည်း ရှမ်း၊ မြန်မာ၊ တလိုင်း၊ မွန်၊ သက်တို့၏ ကျူးကျော်မှုရှိခဲ့သည်။ ၁၃၁၂ ခု အေဒီတွင် သံတွဲကို တလိုင်းတိုက်လက်မှ လွတ်မြောက်အောင် သူကိုယ်တိုင် ဦးဆောင်တိုက်ခိုက်ခဲ့သည်။ ဦးရီးတော် ဦးဇနာကြီးအား ပုဂံကို တိုက်စေပြီး ယောက်ဖတော် အလင်္ကာသူသည် ပဲခူးထိ ထိုးစစ်ဆင်ခဲ့သည်။ စစ်ဦးစီးမှူး ရာဇသင်္ကြံကို သက်တို့ကို တိုက်ခိုက်နှိမ်နင်းစေသည်။ ရာဇသင်္ကြံက ဗြဟ္မပုတ္တရာ မြစ်ကမ်းအထိ ဘင်္ဂလား ပင်လယ်ကမ်းဒေသကို ချုပ်ကိုင်နိုင်ခဲ့သည်။ (**R.B. Smart, 1947, 22, 23**) သူနှင့်မဟာမိတ်ပြု ခဲ့သော ဘာဒူရ်ခါန် (ငပုခင်)၏ စစ်တကောင်းကိုမည်သို့ပြုသည် မှတ်တမ်းမှာမတွေ့ရပါ။ ဖြစ်နိုင် ဆုံး

မင်းထီးနန်းစံ ဒုတိယပိုင်း ၁၄ ရာစုလယ်နောက်ပိုင်းတွင် စစ်တကောင်းကို ရခိုင်ကသိမ်းယူခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။

အထက်ပါ သမိုင်းနောက်ကြောင်းကို ကြည့်ရှုပါက ရခိုင်ဘုရင် မင်းထီးမတိုင်ခင် ကာလသည် လည်းကောင်း၊ သူပြီးနောက် လောင်းကြက်မြို့ကို မွန်၊ မြန်မာ အလှည့်ကျ တိုက်ခိုက်နေသည့်အချိန် အထိကာလများသည် လည်းကောင်း ဖရိုဖရဲနိုင်လှသော၊ တည်ငြိမ်မှု မရှိသောကာလများဖြစ်ပါသည်။ ထိုစဉ်ကာလ ဘင်္ဂလားမှ မူဆလင်စစ်ခေါင်းဆောင်များ၊ မျိုးနွယ်စု ခေါင်းဆောင်များ နတ်မြစ် အရှေ့ဘက်ကမ်းသို့ ကူပြောင်းအခြေစိုက်ခဲ့သည်။ နိုင်ငံကလေး သဘောမျိုးဖြင့် အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်၊ ဏာသည်ဖြင့် ဆရာကြီး လူဆ်က ချင်းတွင်းမြစ်ဝှမ်း ကျောက်စာပါ အကြောင်းအချက်ကို ရည်ညွှန်းကိုးကား၍ ဖော်ပြခြင်းသည် မှန်ကန်သောဖြစ်ရပ်များ ဖြစ်ရန်သာရှိသည်။ အငြင်းပွါးစရာ မဟုတ်ဟုထင်ပါသည်။ ရိုဟင်ဂျာတို့တွင်လည်း ဖြူမချောင်း အထက်ဂေါ်လန်ဂီဒေသတွင် အမိရ်ဟမ်ဇာ ဆိုသူကလည်းကောင်း၊ မင်္ဂလာကြီးတောင်ကို အခြေပြု ၍ ဟနီဖာနှင့် ကယာပူရီတို့က လည်းကောင်း၊ ဘူသီးတောင်မြို့ အလယ်ချောင်း အနောက်ဘက် တောင်ခြေကို အခြေပြု၍ အာလီယာဘန်းဆိုသည့် ပုဂ္ဂိုလ်က ၄င်း အုပ်ချုပ်ခဲ့ကြောင်း၊ သက်ကြီး စကား၊ သက်ငယ်ကြား အဆင့်ဆင့်ကြားသိလာသည့်ပုံပြင်လေးများရှိပေသည်။ ရိုဟင်ဂျာ ပုံပြင်များနှင့် ဆရာကြီးလူဆ်၏ မှတ်ချက်များသည်ဆပ်စပ်မှုရှိကြောင်း တွေ့ရသည်။

ထို့အပြင် လေးမြို့ခေတ်မတိုင်မှီ ရခိုင်ပြည်ရှေးဟောင်းသမိုင်းသည် ရခိုင်သမိုင်းနှင့် အနောက်တိုင်းပညာရှင်များ၏ ယနေ့ရခိုင်သမိုင်းကို သိပ္ပံနည်းကျကျ အခြေခံရင်းမြစ်ဖြစ်သော ကျောက်စာ၊ ပေစာ၊ ဒင်္ဂါးစာ၊ ရှေးဟောင်းဗိသုကာ လက်ရာများဖြင့် လေ့လာရေးသားသော သမိုင်းတို့ မတူညီခြင်းသည် အရေးကြီးသောကိစ္စတစ်ခုပါ။ ရခိုင်သမိုင်းဆရာဆိုသူများ စဉ်းစား ရန်လိုမည်ထင်ပါသည်။

နာမည်ကျော် ရှေးဟောင်းသုတေသန ပညာရှင် **Emile Forchhammer** ကခေတ်ဦး ရခိုင် မြို့ရွာများကို၊ အိန္ဒိယမှ လာသူများကတည်ထောင်ခဲ့သည်။ မြို့ရွာ မြစ်ချောင်းများ၏အမည် များလည်း ထိုအာရိယာန်များက ပေးခဲ့သောအမည်များဖြစ်ကြသည်။ **(Forchhammer, 1891, p-1)**

ဓညဝတီ ဝေသာလီခေတ်ယဉ်ကျေးမှုသည် အိန္ဒိယအခြေခံဖြစ်သည်။ ပျူဒေသ၊ မွန်ဒေသ၊ ကမ္ဘောဒီယအင်ကဝတ် ယဉ်ကျေးမှုများနှင့် ဆက်စပ်မှုရှိခဲ့သည်။ ထိုခေတ်ရခိုင်မင်းများဖြစ်ခဲ့သော မာရယု၊ ကံရာဇာကြီး၊ စန္ဒာသူရိယများသည် အိန္ဒိယနွယ်ဝင်များဖြစ်ပေသည်။ ဝေသာလီသည် ပြည်ပကုန်သွယ်ရေး စည်ကားခဲ့သော မြို့လည်းဖြစ်ခဲ့သည်။ အေဒီ ၄ ရာစုမှ ၁၁ ရာစုထိ အုပ်ချုပ်ခဲ့သော စန္ဒြားမင်းများလည်း အိန္ဒိယလူမျိုးများဖြစ်ပေသည်။ဥပမာ **Dvan Candra (370-425 AD)** သည် မြန်မာအမည် မဟုတ်ပါ။ **Dvan Candra** က ရခိုင်သမိုင်းအလိုအရ ဒုတိယ ဝေသာလီနိုင်ငံကိုတည်သည်။ သို့သော် အနန္ဒစန္ဒြားမင်း ကျောက်စာအရ **Dvan Candra** က ဓညဝတီမြို့ကို တည်ခဲ့သူဖြစ်သည်။ ဝေသာလီကို ၆ ရာစုမှာ ရွှေ့ပြောင်းတည်သည်။ **(Pamela, 2001,8)**

အရှေ့တောင်အာရှသို့ အိန္ဒိယမှ ယဉ်ကျေးမှု၊ စာပေများ ပျံ့နှံ့ခဲ့သော်လည်း ရခိုင်တွင်မူ လူရော၊ ယဉ်ကျေးမှုပါ ကူးစက်လာခဲ့ကြောင်းသိရသည်။ (ဗိုလ်မှူးထွန်းကျော်ဦး(ငြိမ်း)၊ ပါတီ စာစောင်၊ အမှတ်–ရ၊ ၁၉၉၀)။ ထို့အပြင် တတိယဝေသာလီနိုင်ငံကို နတ်မြစ်အနောက်ဘက်ကမ်းမှ မဟာဝီယက လာရောက်ထူထောင်ခဲ့သည်။ သူ၏ ပထမမြို့တော်မှာ မောင်းတောမြို့နယ် "ဖြူမ" ဒေသဖြစ်သည်။ ၄င်းမှနေ၍ တခြားဒေသအလိုက် အုပ်ချုပ်နေသော မင်းငယ်များကို သိမ်းသွင်းပြီး ဝေသာလီနိုင်ငံတည်ထောင်ခဲ့သည်။ ဝေသာလီသည် ပင်လယ်ရပ်ခြားရောင်းသယ်ရေး စည်ကားခဲ့သောမြို့ဖြစ်သည်။ ဘင်္ဂလားနှင့် ကုန်းကြောင်း၊ ရေကြောင်း ကုန်သွယ်မှု အထူးစည်ကားခဲ့သည်။ (**Pamela, 1976, 43,45,318**) ဝေသာလီခေတ်နှောင်းကစ၍ ပြည်သူများ အစ္စလာမ်ဘာသာသို့ ကူပြောင်းခဲ့သည်။ ဝေသာလီ ပျက်သုဉ်းပြီး ၁၁ ရာစုမှာ အစ္စလာမ်သို့ကူးပြောင်းမှု အရှိန်မြင့်တက်ခဲ့သည်။ (ဦးအုန်းမောင်၊ ၁၉၃၃၊ စာ–၁၇၈)။ မြောက်ဦးခေတ်တွင် ယဉ်ကျေးမှုအရသာမက နိုင်ငံရေးအရလည်း မူဆလင်ဩဇာပျံ့နှံ့ခဲ့သည်။ ဘင်္ဂလားမူဆလင် ဘုရင်များ၏ ဩဇာခံအဖြစ် နေခဲ့ရချိန်ရှိသဖြင့် ရခိုင်ပြည် ဘာသာရေး ဘုရားပုထိုးများတွင်ပင် မူဆလင်ယဉ်ကျေးမှု လွှမ်းမိုးခဲ့ကြောင်း သာဓကများတွေ့ရှိရသည်။ ၁၃ ရာစုမတိုင်မီ အာသံမှ မလေးကမ်းခြေအထိ အစ္စလာမ်သာသနာ ပျံ့နှံ့သွားသည်။ ထူခြားသောပုံသဏ္ဌာန်ရှိသည့် ဗဒရ်မကာန်ဗလီများ ကမ်းခြေလျှောက်ရှိခြင်းက သက်သေခံနေသည်။ အစ္စလာမ် ဘာသာရေးလွှမ်းမိုးမှုရှိခဲ့၍ ရခိုင်ပြည်တွင် အမျိုးသမီးများ အိမ်တွင်းပုန်းပုံစံနှင့် နေသည် (**Harvey,1947, p-90**) ။ဆရာကြီးဟော့ကလည်း ၁၀ ရာစုမတိုင်ခင် ရခိုင်သည် ဗုဒ္ဓဘာသာနိုင်ငံတစ်ခု ဖြစ်ခဲ့သော်လည်း အစ္စလာမ်ဘာသာ တူဖောက်ပျံ့နှံ့လာမှုကို မတားဆီးနိုင်ခဲ့ချေဟု သုံးသပ်ထားသည်။

(၁၆) မူဆလင်ယဉ်ကျေးမှုလွှမ်းမိုးမှုများ

ရခိုင်သမိုင်းမှာ မူဆလင်၏ကဏ္ဍကို လုံးဝအမှောင်ချထားလိုသူ၊ လုံးဝနေရာမပေးလိုသူများ အဖို့ မူဆလင် ယဉ်ကျေးမှုက ရခိုင်လူနေမှုဘဝကို မည်သည့်အတိုင်းအတာထိ လွှမ်းမိုးထားကြောင်းသိရှိရန်လိုပေသည်။ ရခိုင်တွင် မြောက်ဦးခေတ်ဘုရင်များ မူဆလင်ဘွဲ့ခံယူခြင်းသည်ပင်လည်း အကြောင်းတစ်ခုပါ။ ရခိုင်သုံးငွေဒင်္ဂါးများတွင် တစ်ဘက်၌ မူဆလင်တို့သုံးသော ဖါရစီစာရှိခြင်း၊ မူဆလင်ယုံကြည်မှု စာတမ်းရှိခြင်း၊ အခြားတစ်ဘက်၌ ရခိုင် ဘုရင် မူဆလင်အမည်နှင့် ဆုတောင်းစာများရှိခဲ့ခြင်းသည် အခြားအကြောင်းတကြောင်း ဖြစ်ခဲ့သည်။ ရခိုင်မင်းများ ဘုန်းမီးနေလသဖွယ်တောက်စဉ် မင်းဝန်ထမ်းများမူဆလင်ဖြစ်ခဲ့ ခြင်းသည် နောက်ထပ်စိတ်ဝင်စားစရာ တစ်ခုဖြစ်ပြန်သည်။ မူဆလင်အနုပညာရှင်၊ ဏာပေ ပညာရှင်များလည်း ရခိုင်နန်းတွင်း၌ ရှိခဲ့ကြောင်းသိရသည်။(**J.leider, 2003, 6, 9**) ရခိုင်သမိုင်းမှာ အထက်ပါကိစ္စရပ်များကို အနှစ်သာရရှိရှိ ဖော်ပြခြင်းမရှိသည့်အပြင် တစ်ခါတလေလည်း လုံးဝတိမ်မြှုပ်ထားမှုများရှိသည်။ **Pamela** က မြောက်ဦးမြို့မှာ မင်းဘာကြီး ၁၅၃၁–၅၃ လက်ထက် ရှစ်သောင်းဘုရားတည်ပုံနှင့် ပက်သက်၍

" The total effect being remarkably similar to the Mosque architecture of sixteenth century Gaur, then capital of Bengal. Both the

Lattan Masjid and Bara Sona Masjid, for instance, have multi arched faces and are surmoumted by series of domes. (Pamela, 2001, 95)---in Shithanung western face, the arched façade and the dome shapes of the roof stupas recall the preMughal Islamic architecture of East bagal. (Pamela, 2001, 96)

"ရှစ်သောင်းဘုရားတည်ဆောက်ပုံစံသည် မဂိုခေတ်မတိုင်မီ အရှေ့ဘင်္ဂလား အစ္စလာမ် ဗိသုကာပညာနှင့် ပုံစံတူသည်။ ရှေ့မျက်နှာစာ ချွန်ထွက်နေပုံ၊ ခေါင်မိုး ပေါ်ရှိ (ခုံးအုပ်မျှော်စင်) များပုံသည် ဘင်္ဂလားရှိ လေထင်ဗလီ၊ ဘာရာစူနာ ဗလီ များနှင့် ပုံစံတူသည်" ဟုဆိုလိုပေသည်။

ရှေးဟောင်းသုတေသနနှင့် ဗိသုကာပညာ လေ့လာသူ ပညာရှင် **Emile Forchhammer** က သံတွဲမြို့ ဘုရားလှ စေတီပုံနှင့်ပက်သက်၍

It represent a combanition of the Style of native imagehouuse and the Mohamadan imosque (See Plate XLIV No-92) ဟု သုံးသပ်ထားသည်။ **(Forchhammer, 1891,62)**

Forchhammer ၏ **Arakan** စာအုပ်တွင်ပင် ရခိုင်ဘုရင်များခေတ် အမြောက် လက်နက်များပုံတွင် အရာဘိက်အက္ခရာဖြင့် စာတမ်းထိုးထားကြောင်းတွေ့ရသည်။ **(Forchhammer, 1891, 96, plate No XXX I).** ဝန်းထီတောင်ဘုရားကျောင်းမှ တူးဖော် ရရှိသော ကျောက်စာတစ်ခုလည်း အရာဘိတ်အက္ခရာဖြင့် ရေးထိုးထားကြောင်း တွေ့ရမည်။ **p-91, plate No XXVI)**

ထို့အပြင်

In describing the Bader mokan shrine in Akyab, Forchhammer writes: the principal mosque has become the prototype for many Buddhist temples like the one on plate XLIII; this pagoda(Andaw ceti) is in the most perfect type of blending of the Indian Mosque and the Burmese turreted spire(p-61)

ဒေရ်မကန်ဗလီသည် များစွာသော ဗုဒ္ဓဘာသာကျောင်းများအတွက် ပုံစံနမူနာများ ဖြစ်နေ ကြောင်းတွေ့ရသည်ဟုဆိုလိုသည်။ သံတွဲမြို့ အံတော်စေတီပုံသည် မူဆလင်ဗလီပုံနှင့် တူနေ၍ ယဉ်ကျေးမှု ရောယှက်ခြင်းဟု ဆိုနိုင်သည်။

ဤသို့အားဖြင့် နိုင်ငံရေး၊ စီးပွါးရေး၊ စာပေ၊ ယဉ်ကျေးမှုနယ်ပယ်အသီးသီးတွင် မူဆလင် တို့၏ အခန်းကဏ္ဍပါရှိနေကြောင်း သမိုင်းလေ့လာသူတိုင်း တွေ့ရှိရမည်ဖြစ်သည်။ မူဆလင်နှင့် ရခိုင်ဒေသခွဲခြား၍မရနိုင်ပါ။ အထက်တင်ပြချက်သည် ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းဆိုင်ရာ မြင်ကွင်းတစ်ခုလုံး မဟုတ်။ စာတမ်းခေါင်းစဉ်နှင့် ဟပ်စပ်သော အပိုင်းများသာဖြစ်သည်။ ရိုဟင်ဂျာ သမိုင်းမြင်ကွင်း တစ်ခုလုံး၏ တစ်စိပ်မျှသာဖြစ်ပါသည်။ သို့ဖြစ်ပါ၍ မူဆလင်များ(ဝါ) ရိုဟင်ဂျာ များကို

ရခိုင်သမိုင်းမှာ နေရာမပေးလိုသူများ၊ ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို သမိုင်းလိမ်ဟု ဝေဖန်ရှုတ်ချနေသူများ မိမိတို့အမြင် သဘောတရား ရပ်တည်ချက်ကို သိပ္ပံနည်းကျကျ လက်တွေ့ကျကျ ကတိတရား ကင်းရှင်းစွာ ပြန်လည်သုံးသပ်ပါမည်ဟု ယုံကြည်ပါသည်။ အရှိကို အရှိအတိုင်း အသိအမှတ်ပြု ပြီး မတူညီမှုများကို ပေါင်းစပ်ညှိနှိုင်းနေနိုင်သော ဒီမိုကရေစီ အလေ့အကျင့်ကို စဉ်းစားသွားမည် ဟု မျှော်လင့်နေပါသည်။ ၁၉၅၀ ခုနှစ်များက ရိုဟင်ဂျာ သမိုင်းရေးသူ Mr.Gaffan ဦးဘသာ တို့ကိုလည်း ဦးလှထွန်းဖြူ၊ ဦးဖော်ဇံတို့က၊ ချေပ၊ ဝေဖန်ခဲ့ပြီးဖြစ်သည်ဟု ပြော၍ မပြီးနိုင်။ သူတို့ချေပမှုများ၊ ယခုချေပနေသူများကဲ့သို့ အကျိုးအကြောင်းမညီခဲ့ပါ။ ရှေ့နောက်မညီခဲ့ပါ။ သို့ဖြစ်၍ အတက်သမိုင်း ဆက်စပ်မှုများ မှန်ကန်ကောင်းငြင်းရန်မရှိဆိုသည်ကို အတည်ပြုပြီး စိတ်သစ် အမြင်သစ်ရရှိမည်ဟု ယုံကြည်သည်။

ဤစာတမ်း မူဆလင်အကြောင်း၊ ရိုဟင်ဂျာအကြောင်းများ ဦးစားပေး ဖော်ထုတ်ရေး သားခြင်းမှာ ဘက်လိုက်မှုသဘောရှိသည်ဟု စာဖတ်သူများက မြင်းကောင်းမြင်ပါမည်။ ရိုဟင်ဂျာ သမိုင်းကို သမိုင်းလိမ်ဟု ဝေဖန်ရှုတ်ချနေခြင်း၊ ကျူးကျော်ဖစ်ကား၍ ရေးခြင်းများသည် ကမ်းလွန်နေပါသည်။ ဝေဖန်သူများ၏ ဆင်ခြေများမခိုင်လုံ၊ အထောက်အထားမရှိ၊ ငါတို့၏ အစဉ်အလာသမိုင်းဟု အကြောင်းပြဝေဖန်ခြင်းဖြစ်သည်။ အစဉ်အလာ အယူအဆ ဆိုသည် အမြဲတမ်း မှန်သည်ဟု မဆိုနိုင်ကြောင်းနှင့် ရခိုင်သမိုင်း အမှန်က မည်သို့ဖြစ်သည်ကို အထောက် အထားနှင့် ရှင်းလင်းတင်ပြလို၍ ဤစာအုပ်ကို ရေးရခြင်းဖြစ်ပါသည်။ သူများမရေးဘူးသော၊ မီးမောင်းထိုးမပြသေးသော အကြောင်းအချက်များ မီးမောင်းထိုးပြရသဖြင့် စာတမ်း၏ အနှစ်သာရမှာ ရိုဟင်ဂျာကို ကာကွယ်သည့်ပုံစံ ဖြစ်သည်မှာ အမှန်ပင်ဖြစ်ပါသည်။ မိမိ သိမြင်လာသည်ကို အများပြည်သူ သိအောင်ပြုလုပ်ပါက ရခိုင်ပြည်တွင် မူဆလင်သမိုင်းကြောင်း (ဝါ) ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကြောင်းကို အမှန်အတိုင်းသိမြင်သွားပြီး သာယာသော ဆက်ဆံရေး၊ သဟာဇာတကျသော လူနေမှုဘဝတစ်ခု ဖြစ်ပေါ်လာမည်ဟု မျှော်လင့်ပါသည်။ မရှိခဲ့သည်ကို ရှိသယောင် ဖန်တီးရေးခြင်းမဟုတ်။ အရှိကိုအရှိအတိုင်း ဖော်ညွှန်းခြင်း၊ အလင်းပေးခြင်းမျှသာ ဖြစ်ကြောင်း ဤစာတမ်းဖတ်ရှုသူ အားလုံးက တွေ့မြင်ပါလိမ့်မည်ဟု ယုံကြည်ပါသည်။

စာဖတ်သူအားလုံး ကိုစိတ်နှစ်ဖြာ ကျန်းမာချမ်းသာကြပါစေ။

ကျေးဇူးတင်ပါသည်
အဘူအာနင်
ခေတ္တ– ဘန်ကောက်၊

၂၀၀၄ ခု၊ မေလ (၂၇) ရက်

ရည်ညွှန်းစာအုပ်များ

(၁) ဒေါက်တာအေးချမ်း
(၁) " Who are the Rohingyas" 2003, Japan
(၂) "ရခိုင်သမိုင်းကို သုတေသနပြုလုပ်ရေး"
ရခိုင်တန်ဆောင်အတွဲ–၁၄၊ ၁၉၇၅–၇၆

(၂) စံသာအောင်ဦး ရခိုင်ဒင်္ဂါးများ၊ ၁၉၇၉၊ စိတ္တသုခပုံနှိပ်တိုက်၊ ရန်ကုန်
(၃) Fochhammer, Emile, **Arakan** (1891), Rangon(၊)
(၄) ရခိုင်ဒီမိုကရေစီ တပ်ပေါင်းစု **" ရခိုင်မှ ဘင်္ဂါလီများနှင့်သူတို့၏သမိုင်းပြဿနာ "**
၁၉၉၀၊ ရန်ကုန်၊ တာဝန်ခံထုတ်သေသူ ဦးစောမောင်၊
စံပယ်ဦးပုံနှိပ်တိုက်၊ ရန်ကုန်။
(၅) G.E.Harvey, (၁) *Outline of Burmese History, 1947, Culcutta*
(၂) *History of Burma, London Cass*
(၆) ဒွါရဝတီဆရာတော် ဧည့ဝတီအရေးတော်ပုံ၊ ၁၈၈၁၊ ရန်ကုန်
(၇) ဆရာတော်ဦးဉာဏ ဧည့ဝတီရာဇဝင်သစ်၊ ၁၉၉၆ ခု၊ ရန်ကုန်
(၈)
(၉) ရခိုင်ပြည်ကောင်စီ ရခိုင်ပြည်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း(နိုင်ငံရေး)၊ ၁၉၈၄ ခု
(၁၀) Gutman, Pamela (၁) *Burma's lost kingdoms*, 2001,
Orchid press, Bangkok
(၂) *Ancient Arakan*, 1976, Her Ph.D Thesis
(၁၁) Juseph,A *Anation within a nation*, 1998, Maung Daw
(၁၂) Ghosh, J. M 1960, *Magh Raiders in Bengal*, Calcutta.
(၁၃) J.P. Leider (၁) **These Buddhist Kings with Musslim names**, 1998(B)
(၁၄) Smart, R.B; *Burma, gazetteer, Akyab district vol.A,* 1957, Rgn
(၁၅) သန်းထွန်း၊ ဒေါက်တာ "မြောက်ရခိုင်" (ဆောင်းပါး)၊ ၁၉၉၄ ခု၊ဩဂုတ်လထုတ်
ကလျာမဂ္ဂဇင်း (အတွဲ-၁၄၊ အမှတ်-၁၅)
(၁၆) Hall . D.G.E *A History of South East Asia*, London
Mc Millian, 1958, p-328
Mc Millian, 1961, p-192
Burma, London, 1951
(၁၇) ရခိုင်တန်ဆောင် အတွဲ-၁၅၊ ၂၀၀၃ ခု၊ မှုနိမဂ္ဂဇင်း၊
ရခိုင်သဟာယအသင်း(ရန်ကုန်) မဂ္ဂဇင်း၊
အမှတ်(၂)၊ ၁၉၉၆ ခု၊ အမှတ်(၆)၊ ၂၀၀၃ ခု၊
ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းလိမ်ကို ဝေဖန်ခြင်း ဆိုသည့်စာအုပ်(ဂျပန်၊ ၂၀၀၃)၊
တို့ကိုလည်း ဤစာတမ်းရေးရာတွင် လေ့လာဖတ်ရှုပြီး အထောက်အကူယူခဲ့သည်။
(၁၉) ဦးလှထွန်းဖြူ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများ။ ၁၉၈၁ ခု
(၂၀) ဘုံပေါက်သာကျော် **တော်လှန်ရေးခရီးဝယ်၊ ၁၉၇၃ ခု**
မှတ်ချက်။ **။တချို့ကိုးကားချက်များကို အထက်ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို ဝေဖန်ထားသော**
စာအုပ်စာတမ်းများမှ ကောက်နုတ်ရေးသည်လည်း ရှိပေသည်။
(၂၁) ဦးဘစံ **ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများနှင့် မြန်မာနိုင်ငံ၏ လွတ်လပ်ရေး**
ကြိုးပမ်းမှု၊ သဟာယ စာပေ၊ ရန်ကုန်၊ ၁၉၉၆
(၂၂) ဦးအုန်းမောင် **ကျောင်းသုံးမြန်မာနိုင်ငံရာဇဝင်သစ်၊ ့ထမစာစောင်**
၁၉၂၂၊စာ-၁၇၈-၁၇၉
(၂၃) J.P Leider (Dr) " Towards a critical reading of father S.Mauriqu'e account of Arakan"
journal of Siam society 90.1& 2,2002 (Bangkok)

မှတ်ချက်။ ။ ဦးအဘူအာနင်၏ ဆောင်းပါးနှင့်စာအုပ်များကို မသာမာသူတစ်ချို့က ကလောင်အမျိုးမျိုး တပ်ပြီး ဖေါ်ပြနေပါသဖြင့် (အာရ်အဖ်ဂျီ) ရဲ့ ခွင့်ပြုချက်မရပဲ ထပ်ဆင့်ကူးယူဖေါ်ပြခြင်း လုံးဝခွင့်မပြု။

(အာရ်အဖ်ဂျီ)
အယ်ဒီတာအဖွဲ့